

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ROMANYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER VE
İSKÂN (ÇUMRA ÖRNEĞİNDE 1935-1939)

ESRA YEŞERTMEN

TEZ DANIŞMANI
KÜRŞAT KURTULGAN

ARTVİN 2021

TEZ BEYANNAMESİ

Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum ...adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Artvin Çoruh Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ **X** İkinci Dünya Savaşı Öncesi Romanya'dan Türkiye'ye Göçler ve İskân (Çumra Örneğinde 1935-1939) adlı Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

....../....../2021

İmza

JÜRİ TEZ KABUL TUTANAĞI
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. ...danışmanlığında, ...tarafından hazırlanan bu çalışma //2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Kürşat KURTULGAN İmza:.....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hamit ŞAFAKCI İmza:.....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Aydın EFE İmza:.....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.... / /

Doç. Dr. Hamit ŞAFAKCI
Enstitü Müdürü

ÖZET

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ROMANYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER VE İSKÂN (ÇUMRA ÖRNEĞİNDE 1935-1939)

Toplumsal tarih açısından değerlendirildiğinde göçlerin araştırılması ve incelenmesi büyük bir öneme sahiptir. Geçmişten günümüze Türk tarihinde göçlerin yaşanmadığı dönem neredeyse hiç yoktur. Bu göçlerin genel tanımları, çeşitleri, nedenleri, sonuçları ve önemli göç hareketleri ile göçün sonucunda yapılan yardımlar tez çalışmasında incelenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte yeni devletin Balkan devletleriyle dış politikasında barışçıl bir yöntem izlenmiştir. Bu devletlerle anlaşmalar imzalandıktan sonra ilişkiler kuvvetlendirilmiş ve Türkiye'ye gelen göçmen sayısı düzenli hale gelmiştir. Üstelik sınırları korumak ve oluşabilecek dış tehlikelere karşı birlikte hareket etmek için Yunanistan, Romanya, Arnavutluk ve Yugoslavya ile Balkan Paktı imzalanmıştır. Fakat Bulgaristan kendi çıkarları gereği anlaşmaya dahil olmamıştır. 1934 imzalanan paktın ömrü uzun olmamış ve Balkan ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı'nda işgale uğramasıyla paktın geçerliliği sona ermiştir. Türkiye ise İkinci Dünya Savaşı esnasında tarafsız kalarak savaş dışında kalmayı başarmıştır.

Bu tezin ana konusu, bir Balkan devleti olan Romanya'dan Konya'nın Çumra ilçesine yapılan göçlerdir. Çumra'nın tarihi geçmişi, gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ve devletin göçmenlere yardımları, gelen göçmen sayısı, nüfus dağılımları Çumra örneğinde ele alınmıştır. Göçle birlikte gelen sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler Balkanları etkilediği kadar Türkiye'yi de etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Balkanlar, Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya, Çumra, Akşehir.

ABSTRACT

MIGRATION FROM ROMANIA TO TURKEY BEFORE THE SECOND WORLD WAR AND SETTLEMENT (ROMANIA FOR EXAMPLE 1935-1939)

When evaluated in terms of social history, researching and examining migrations is of great importance. From past to present, there is hardly any period in Turkish history when there were no migrations. The general definitions, types, reasons, consequences of these migrations and important migration movements and the aids made because of migration were examined in this thesis.

A method of peaceful foreign policy with the Balkan states with the proclamation of the Republic of Turkey was followed. Relations have been strengthened after the signing of agreements with the state and the number of immigrants coming to Turkey have become regulars. Moreover, the Balkan Pact was signed with Greece, Romania, Albania and Yugoslavia in order to protect the borders and act together against possible external threats. However, Bulgaria did not get involved in the agreement for its own benefit. The pact signed in 1934 did not have a long life and the pact ended with the occupation of the Balkan countries in the Second World War. Turkey has managed to stay out of the war by remaining neutral during the Second World War.

The main subject of this thesis is the migrations from Romania, a Balkan state, to the Çumra district of Konya. In this thesis, the history of Çumra, the settlement of immigrants and the aid of the state to the immigrants, distributions of the immigrants populations was examined. Social, political and economic changes, as a result of migrations, have affected Turkey as well as affecting the Balkans.

Keywords: Migration, the balkans, Turkey, Greece, Bulgaria, Yugoslavia, Albania, Romania, Çumra, Akşehir

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinde göç kavramı birçok devletin oluşmasında etkili olduğu gibi bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin oluşumunda da büyük bir payı vardır. Türkiye kurulduğu ilk senelerde pek çok göçü kabul etmiş ve ülkenin demografik yapısının değişiminde göçler önemli rol oynamıştır. Türkiye Cumhuriyeti uzun yıllar süren savaşların ardından bağımsızlığı elde edince Balkan devletleriyle Lozan Antlaşması'nı imzalamıştır. Böylelikle Türkiye'de yaşayan Rumlar Balkanlar Balkanlar'daki Türkler de Anadolu'ya göç etmişlerdir. Göçün neticesinde Anadolu'daki azınlık unsurlar azaldığı için ulus devlet olmanın önü açılmıştır.

Hazırlanan çalışma, giriş kısmının ardından üç ana bölüm halinde incelenmiştir. Birinci bölümde; göç ve göçmenin tanımı yapıldıktan sonra, göçü oluşturan nedenleri, çeşitleri, tarihsel süreçte yaşanan önemli göç hareketleri, Osmanlı döneminde yapılan göçler ve göçün demografik yapıya etkileri başlıklarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde; Balkanlar bölgesinin tanımı yapılmış, Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya ve Romanya gibi Balkan devletleriyle ilişkileri konu alındıktan sonra, bu devletlerle yapılan antlaşmalar ve antlaşmaların neticesinde Türkiye'ye gelen göçmenlerin ardından Balkan Paketi süreci ele alınmıştır. Konuların genişliği bakımından bunların tamamı değerlendirilmeye alınmayacak olup, sadece Balkan devletleri ile Türkiye'nin ilişkileri ve göç süreçleri incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise; tezin ana konusu olan³ ve 5 numaralı kayıt defterlerine göre, Çumra ve Akşehir'e gelen muhacirlerin genel durumu anlaşılmaktadır. Yararlanılan defterlerdeki göç kayıtları 1936-1940 yıllarını kapsamaktadır. Çumra ve Akşehir ilçelerinin tarihi geçmişi değerlendirildikten sonra bu verilere göre geldikleri yerlere göre sayısal değerleri, sosyo-ekonomik durumları, devletin yaptığı yardımlar genel olarak değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise, konu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanma aşamasında bana yön veren, bilgi ve tecrübesi ile beni daima doğru yola sevk edendeğerli hocam Doç. Dr. Kürşat Kurtulgan'a şükranlarımı sunarım. Bugünlere gelmemde büyük destekçim olan sevgili aileme de her zaman yanımda oldukları için sonsuz minnet duygumu belirtmem gerekir. Ayrıca zor günlerimde yalnız bırakmayanve manevi destek veren arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim.

Esra YEŞERTMEN

Arvin/2021

İÇİNDEKİLER

TEZ BEYANNAMESİ.....	i
JÜRİ TEZ KABUL TUTANAĞI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	1
2. Çalışmanın Kapsamı.....	2
3. Çalışmanın Metodu ve Kaynakları	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
GÖÇ OLGUSU.....	3
1. Göç ve Göçmen Kavramı	3
2. Göçün Nedenleri.....	6
3. Göç Türleri	7
3.1. İç Göçler.....	8
3.2. Mevsimlik Göç	9
3.3. Sürekli Göç.....	9
3.4. Emek Göçleri.....	9
3.5. Zorunlu Göçler	10
4. Dış Göçler (Uluslararası Göç)	11
4.1. İşçi Göçleri	12
4.2. Beyin Göçü.....	12
4.3. Mübadele Göçü	13
5. Göçün Etki ve Sonuçları	14
6.Tarihi Süreçte Yaşanan Önemli Göçler	16
7. Türklerin Göç Tarihi	18
8. Osmanlı Dönemi Yardım Komisyonları	24
9. Göçün Demografik Yapıya Dair Etkileri.....	26
İKİNCİ BÖLÜM	28

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1923-1938)	28
1. Balkan Adı ve Coğrafi Yapısı	28
2. Yunanistan’da Uluslaşma Sürecinde Yaşanan Göçler	30
2.1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri (1923-1938)	32
2.2. Mübadele Sonucu Türkiye’ye Gelen Göçmenler ve Kentlere Etkileri	33
2.3. Fener Rum Patrikliği Sorunu	35
2.4. Ahali Mübadelesi ve Etabli Sorunu	37
3. Bulgaristan’ın Uluslaşma Tarihi	39
3.1. Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1938)	42
3.2. Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler	46
4. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1923-1938)	48
4.1. Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçler	51
5. Türkiye-Arnavutluk İlişkileri	52
6. Romanya’nın Uluslaşma Tarihi	56
6.1. Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938)	57
6.2. Türkiye ile Romanya Arasındaki Göç Süreci	61
6.3. Gagauz Türklerinin Göçü Meselesi	64
7. Balkan Paketi (Antantı)	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ROMANYA’DAN TÜRKİYE’YE GÖÇLER VE İSKÂN (ÇUMRA ÖRNEĞİNDE 1935-1939)	71
1. Çumra’nın Tarihi	71
1.1. Çumra’ya Gelen Muhacirlerin Yerleştirildikleri Yerlere Göre Nüfus Dağılımı	73
2. Akşehir’in Tarihi Geçmişi	75
2.1. Akşehir’e Gelen Muhacirlerin Yerleştirildikleri Bölgeler	76
3. Gelenlerin Aile ve Sosyo-Ekonomik Yapıları	78
4. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Göçmenlere Yardımları	81
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	89
EKLER	97
ÖZGEÇMİŞ	104

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 -Konya ve ilçesi Çumra'nın harita üzerindeki genel görünümü	71
Tablo 1 -Çumra ilçesine iskân edilen Balkan muhacirlerinin yerleştirildikleri yerlere göre hane ve nüfus sayıları	74
Tablo 2 -Akşehir ilçesine iskân edilen Balkan muhacirlerinin yerleştirildikleri yerlere göre hane ve nüfus sayıları	76
Şekil 2 -Çumra ve Akşehir ilçelerine iskân edilen Balkan muhacirlerinin kadın-erkek nüfus dağılımları	79
Tablo 3 -Balkan Muhacirlerinin geldikleri ülkeleri ve toplam aile sayısı	79
Tablo 4 -İskân edilen Balkan muhacirlerinin beraberinde getirdikleri hayvanat ve malzemelerin sayısı	80
Tablo 5 -Çumra ve Akşehir'e bağlı merkez ve köylerinde iskân edilen Balkan muhacirlerinin meslekleri	81
Tablo 6 -İskân edilen Balkan muhaciri ailelere devlet tarafından yapılan yardımların türü ve sayısı	84

KISALTMALAR

Age: adı geçen eser

agm: adı geçen makale

agt: adı geçen tez

AAM Derg: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

AÜ: Anadolu Üniversitesi

Bkz: Bakınız

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

C: Cilt

C. Ü: Cumhuriyet Üniversitesi

CTAD: Cumhuriyet Tarihi Araştırmalar Dergisi

Çev: Çeviren

Der: Derleyen

Ed: Editör

TDK: Türk Dil Kurumu

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

KAÜ-İİBF: Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi

KMÜ: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

KİBATEK: Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu

SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi

S: Sayı

s.s: Sayfa Sayısı

s: sayfa

vb: ve benzeri

vs: vesaire

GİRİŞ

1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski olduğu gibi Türk tarihinin ilk dönemlerinden itibaren devam eden bir süreç olmuştur. Göçün genel tanımı bir yerden başka bir yere yerleşme olarak tanımlanmaktadır. Göç sadece yer değişimini beraberinde getirmez bunun yanında, kültür alışverişi ve halkların kaynaşması da diğer sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Göçler kimi zaman daha iyi bir yaşam şartı için yapılırsa da çoğunlukla baskı ve dayatmalara dayanamayan halkın mecburen başka toprakları yurt edinmesi şeklinde gerçekleştiği için büyük bir insanlık dramı olarak adlandırılmaktadır.¹

Anadolu'nun göç ve göçün getirdiği kavramlarla tanışması 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile Balkan devletlerinin bağımsızlığına kavuşmak için çıkardıkları ayaklanmalar ve Müslüman halka uyguladıkları baskılar sonucu Anadolu'ya göçlerin artmasının ilk sebebi olmuştur. Balkan savaşlarına kadar düzensiz gelen göçler I. Dünya Savaşı ve en sonda Millî Mücadele dönemiyle Anadolu'da yaşayan gayrimüslim halk bu toprakları terk etmiştir. Sanayi, ticaret ve zanaat gibi önemli alanlarda katkıları olan gayrimüslimlerin ayrılmaları sosyal ve ekonomik alanlarda boşlukların yaşanmasına sebebiyet vermiştir.²

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla Türkiye Cumhuriyeti, düzensiz gelen göçmenlerin hakları uluslararası olarak bir düzene bağlanmıştır. Antlaşmayla birlikte çeşitli sıkıntılarla ana vatanına gelen göçmenlere maddi yardımlar yapılmış evler, hayvanlar ve araziler durumlarına göre verilmiştir. Lozan Antlaşması'nın ardından alınan mübadele kararı ve hemen ardından Balkan devletleriyle de ayrı ayrı “*Tabiiyet Antlaşmaları*” imzalanmıştır. Yeni kurulmuş bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti “*Ulus Devlet*” anlayışıyla Anadolu'dan ayrılan gayrimüslimlerin yerine Türk ve Müslüman göçmenler yerleştirilip böylelikle homojen bir nüfus yapısının oluşumu sağlanmıştır.³

Özellikle Balkanlardaki Bulgaristan ve Romanya devletleri kendi halkı dışında gördükleri Türk ve Müslüman halkı kaçırmaya yönelik politikalar uygulamaktaydılar. Bu durumda canı ve malı tehlikede olan Müslüman halk için böyle şartlar altında Türkiye'ye göç etmekten başka yol kalmıyordu. Türkiye Cumhuriyeti, Balkan göçmenlerinin gelmeleri için teşvikte

¹ Veysel Öngül, *Balkan Savaşları Sırasında Rumeli'den Anadolu'ya Göçler (Sandıklı-Reşadiye Örneği)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2016, s. 1.

² Kürşat Kurtulgan, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı (1923-1933)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010, s. 17.

³³Kurtulgan, *age*, s. 17.

bulunmaya başlayınca göçlerin artışı hızlanmıştır. 1923-1938 yılları arasındaki dönemde özellikle göçlerin belirli bir düzene girmesi sağlanmıştır.⁴

Nitekim Türkiye'ye gelen göçmenlerin şehirlerdeki dağılımını derinlemesine araştıran, göçmenlere ev, arazi ve hayvanat gibi yardımları, iskânları, iskân bölgelerinin özellikleri ile yerleştirildikleri yerlere uyum sağlayıp sağlayamadıkları konusunu araştıranların sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Çeşitli dönemlerde Konya bölgesindeki gayrimüslim azınlıkların göç etmeleri ve savaşların uzun sürüp yöredeki halkın savaşlardaki kaybıyla nüfus oranlarında büyük azalmalar yaşanmıştır. Nüfustaki bu düşüşler devletin ekonomisine de olumsuz yansımıştır.⁵

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında gelen göçmenler, Konya ve ilçelerindeki nüfusu yeniden arttırmak için yerleştirilmişlerdir. Çalışmanın amacını ise, Balkan muhacirlerinin Konya'nın Çumra ve Akşehir ilçelerine yapılan göçleri, yerleştirildikleri yerler ve bu halkın topluma kazandırılması için yapılan yardım çalışmalarının belirlenerek ortaya konulmasını kapsamaktadır.

2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmamız, coğrafi açıdan değerlendirildiğinde Konya'nın Çumra ve Akşehir ilçelerini içine almaktadır. 1936 ile 1940 yılları arasındaki dönem tezin zamanını belirlemektedir. Bu çalışmada söz konusu defterlerde yer alan verilerden hareketle Çumra ve Akşehir'in sosyal, ekonomik ve demografik özellikleri hakkında bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

3. Çalışmanın Metodu ve Kaynakları

Çalışmanın konusu ile ilgili verilerde, kaynak olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden, konuyla alakalı çağdaş kaynaklardan ve araştırma eserlerden yararlanılmıştır. Gelen muhacirler için tutulan 2 tane kayıt defteri çalışmanın üçüncü bölümünün en temel kaynağını oluşturur. Defterin her sayfasında ortalama 3 hane reisine ait kayıt bulunmaktadır. Eldeki kayıt defterlerine göre tam olarak yazılması gereken bilgi sütunlarının bazı yerlerinde eksiklikler olduğu görülmektedir. Ayrıca gelen ailelere yapılan maddi yardımların bazı yerleri defterin eski oluşundan dolayı okunamamıştır.

Hazırlamış olduğum tezde, konu ile ilgili arşivden belgeler, yazılmış eserler, makale, dergi ve tezlerin özveriyle taranıp fişlenmesinin ardından tasnif edilerek yorumlanmış ve bütünleştirilmiştir.

⁴ Önder Duman, "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 43, Bahar 2009, s. 474.

⁵Kurulgan, *age*, s. 18.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU

“Muhacir diye küçümsenenler, tarihin yazdığı savaşlarda en geriye kalanlar, yani düşmanla sonuna kadar dövüşenler, çekilen ordunun ric’at hatlarını sağlamak için kendilerini feda edenler ve düşman karşısında kaçmak, çekilmek nedir bilmeyenlerdir.”

Mustafa Kemal Atatürk

1. Göç ve Göçmen Kavramı

İnsanlığın var oluşundan bu yana göç devam etmektedir. Gerek toplumsal gerekse devletler açısından bakıldığında göç önemli bir dinamizmi ifade eder. Farklı bilim dalları arasında çeşitli anlamlar içerdiği için anlamlandırması ve tanımlaması oldukça zor bir kavram olmuştur. Ne kadar farklı bakış açılarıyla tanımlanmış olsa da hepsinde ortak olan kavram “nüfus” ve “coğrafya” dır. Bu nedenle pek çok sosyal bilimci çalıştığı konunun kişisel tanımını yapmaktan ziyade göçün koşullarını ve yapılan göçleri tanımlamakla yetinmiştir.⁶

Devletlerin ve toplumların gelişim sürecinde büyük bir yeri olan göç kavramının ne olduğunu tam olarak anlayabilmek için göçün tanımının ve çeşitlerinin bilinmesi gerekir.⁷Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğüne göre göç: “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi*”olarak tanımlanmıştır.⁸

Yıldırım Ağanoğlu, Balkanların Makus Talihi Göç adlı eserinde,iskânın insan hayatındaki yerine değindikten sonra göçü;“*kelimenin kökü itibarıyla göçmeyi, yıkılmayı, insanın köküyle bağının koparılması*”şeklinde özetlemektedir.⁹S. Ender ise göç kavramını;“*Anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içerisinde gerçekleşen bütün*

⁶ Savaş Çağlayan, *Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler (Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin İlanından Günümüze)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007, s. 78-80.

⁷ Aziz Yıldırım, *Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s. 30.

⁸ Türk Dil Kurumu (TDK), Güncel Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 18. 04. 20, [http://: www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr).

⁹ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanlar’ın Makus Talihi Göç*, Kum Saati Yayınevi, İstanbul 2001, s. 17.

yer değiştirmeler” olarak nitelendirmiştir.¹⁰ Kemal Karpat, “asıl yerinden ulaşılmak istenilen yere hareket” şeklinde gn en kısa tanımını yapmıştır.¹¹

Suat Kolukışık g kavramı için; “birey, grup veya ulusların doğal, ekonomik, siyasi ve benzeri zorunluluklar nedeniyle yeni bir fiziki ve kültürel ortama yerleşmeleri olarak tanımlanabilir” açıklamasını yapmıştır.¹² Cemal Yalçın’a göre g: “Ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli, geri dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.”¹³

Taylan Akkayan’a göre ise: “Kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere, bir iskân ünitesinden (köy, kasaba, kent gibi.) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafik bir yer değiştirme olayıdır.”¹⁴ Gün ana hatları ile tanımına baktığımızda, belirli bir insan topluluğunun bulundukları yerden, geçici veya sürekli olarak ayrılması ve başka bir yere yerleşmeleri ile olan yer değiştirme hareketidir.¹⁵

Gün getirdiği bir diğer kavram ise “göçmen” kavramıdır.¹⁶ Göçmenin herkesçe kabul edilmiş bir evrensel tanımı yoktur. Göçmenin tanımı genel olarak, “g edecek kişinin bütün kararlarını kendi iradesiyle aldığı tüm durumlar” şekliyle anlaşılmıştır. Bu durumun neticesinde maddi ve manevi durumları iyileştirmek, başka bir ülkede ailesi ve kendisi için çalışmaya giden bireyler için bu tanım geçerli grlmştir.¹⁷

İskân Kanunu’na göre göçmen kavramı için; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanlardır” tanımı yapılmıştır.¹⁸ Ayrıca göçmenler de devletçe yerleştirilmeleri bakımından kendi arasında ikiye ayrılır. Bunlardan ilki olan iskanlı göçmen; devlet tarafından yeri belirlenip yerleştirilen birey veya toplumlara denir. İkincisi ise serbest göçmendir ve

¹⁰ Sema Erder, *Refah Toplumunda Getto ve Türkler*, Teknografik Matbaacılık, İstanbul 1986, s. 9.

¹¹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Gler*, ev: Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul 2019, s. 71.

¹² Suat Kolukışık, “Bulgaristan’dan Göç Eden Türk Göçmenlerin Dayanışma ve rgtlenme Biçimleri: İzmir rneği”, *C. . Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 30, Mayıs 2006, s. 1.

¹³ Cemal Yalçın, *G Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004, s. 13.

¹⁴ Taylan Akkayan, *G ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979, s. 21.

¹⁵ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, TTK, Ankara 1997, s. 1.

¹⁶ Hasan Yılmaz, “Türkiye’de Mülteci Hukuku ve Uygulaması: Sorunlar ve zm nerisi”, *Uluslararası G Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2006, s. 294.

¹⁷ Yusuf Adıgüzel, *G Sosyolojisi*, Nobel Yayın, Ankara 2020, s. 5.

¹⁸ Resmî Gazete, *İskân Kanunu*, S. 26301, 26 Eylül 2006.

iskânlı göçmenin tam tersi bir durum ihtiva eder. Serbest göçmenin yaşaması için belirli bir yer tahsis edilmediği gibi devlet tarafından hakları da belirlenmemiştir.¹⁹

Anadolu toprakları tarihi ve coğrafyası itibariyle geçmişten günümüze birçok göçe tanıklık etmiştir. Bunun sonucu olarakta Türk dilinde göçün birden fazla anlamı ortaya çıkmaktadır. “Tagrib, çiftbozan, kaçgun, iskân, sürgün, şenlendirme, mübadil, tehcir, muhacir²⁰üsara-yı muhacirin, harikzede, istilazede, ev göçü, felâketzede, depremzede, kahtzede”²¹ gibi terimler göçlerle birlikte gelerek dilimize zenginlik kazandırmıştır.²²

Muhacir²³ve göçmen terimleri tarih boyu birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Fakat Türkiye’de Balkanlardan gelenler için daha çok muhacir kelimesi kullanılmaktadır. Genel anlamda muhacir, yaşadığı yerde kendi kültürünü yaşayamadığı için başka bir yere göçe mecbur kalan bireye denilmektedir. Günümüzde hala Türkiye’de yaşayan halka geldikleri yere göre Bulgaristan muhaciri, Yugoslavya muhaciri gibi isimler verilmektedir.²⁴

Türk tarihi coğrafyası itibariyle eskiden beri göçleri bilirken Avrupa ancak göç ve göçün getirdiği kavramlara İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra tanık olabilmıştır. Avrupa devletlerinde; göçmen, ulusal mülteci, siyasi mülteci, geri gelenler, devletsizler, yurtsuzlar, uluslararası mülteci ve sürgün gibi tanımları ancak gerçekleşen savaşın sonucunda göçmenlerle gelen bu terimler Avrupa için önemli hale gelmeye başlamıştır.²⁵

İnsanlığın varlığından bu yana meydana gelen bireysel ya da toplu göçler, dünyanın bugünkü nüfus dağılımının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanında siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel oluşumlarda görülmektedir. Tarih boyunca bu topraklarda ortaya çıkan göçlerin neticesinde coğrafya hareketli bir özellik taşımaktadır.²⁶

¹⁹ Ercan Çelebi, *Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri)*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 13; Adıgüzel, eserinde göçmen kavramını mülteciden ayırmak maksadıyla “düzensiz göçmen” ve “serbest göçmen” olarak ikiye ayırmıştır. Bkz. Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yayın, Ankara 2020, s. 5.

²⁰ Hasan Babacan, “Temettuat Kayıtlarına Göre Antalya’daki Mora Göçmenleri”, *Geçmişten Günümüze Göçler 1*, Ed: Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2017, s. 195.

²¹ Çelebi, *age*, s. 14.

²² Babacan, *age*, s. 195.

²³ Muhacir kelimesinin terim anlamı Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde farklı biçimlerde ele alınmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: Nedim İpek, “Birinci Dünya Savaşı Esnasında Karadeniz ve Doğu Anadolu’da Cereyan Eden Göçler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 12/1, 1999.

²⁴ Nedim İpek, “Kaynakların Dilinde Göç Kavramı”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Yıl 9, S. 17, Güz 2017, s. 16.

²⁵ Ahmet Cevat Eren, *Türkiye’de Göç ve Göçmen Meseleleri*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1966, s. 11.

²⁶ Adem Sağır, Zeynep Aktaş, “Romanya’dan Türkiye’ye Gelen Göçmenlerle Türk Toplumu Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Çözümlemesi: Türk Yazılı Basınında 1934-1938 Dönemi”, *AAM Derg.*, S. 99, 2019, s. 146.

2. Göçün Nedenleri

İnsanların hayatlarında herşey yerli yerindeyken bir anda göç etmelerinin mutlaka bir veya birkaç nedeni vardır.²⁷ Göçün nedenleri incelendiğinde iki ana etkenin akılda tutulması gerekmektedir. Etkenlerden ilki göçmenin yaşadığı yer, ikincisi ise göç ettikten sonraki yaşayacağı yerle ilgili olan nedenlerdir. Bireyin göç etmesini mecbur kılan kendi vatanındaki sebeplere “*itici sebepler*”, göç ettikten sonraki yerleştiği topraklarla ilgili olan sebeplere “*çekici sebepler*” denilmektedir. Buradaki göçün en temel konusu ise, göçmenin kendi vatanından kaynaklanan sorunlar mı, yerleştiği yeni yerle ilgili olan sorunlardan mı kaynaklandığını bulmaktır. Göçmenin bu yaşanan durumlardan en çok hangisinden etkilendiği yönü bulmak, göçe neden olan olayların da ortaya çıkmasını sağlar.²⁸

Türkiye’nin kadim tarihine bakıldığında genellikle göçlere; savaşlar, ülkedeki kıtlık vedini sebepler neden olmuştur.²⁹ Daha genel nedenlere bakacak olursak ekonomik, sosyal ve siyasi neticelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.³⁰ Soykırımdan ötürü baskıya maruz kalma, farklı etnik grupların ayrıştırılması gibi sebeplerde göçün oluşumuna etkindir. Sayılan bu etkenlerden birden fazla göç sebebi olması göçün ehemmiyetini arttırmaktadır.³¹

Ekonomik nedenler, göçlerin oluşumunda en önemli etkindir. İnsanlar yaşadıkları ülkede ekonomik olarak geçimlerini sağlayamayınca iş imkânları gelişmiş ülkelere göç etme eğiliminde olurlar. İşgücü, bir toplumda çalışabilecek durumda olan nüfusa denir. İş imkânlarının iş gücünden daha az oranda olması o bölgede işsizliğin hızla yükselmesine neden olur. İşsizlik ilk olarak ekonomiyi, daha sonra da bölge halkını etkileyen en önemli unsurdur. Nitekim bununla birlikte işsizliğin yoğun olduğu yerlerde sosyolojik sebeplerde ortaya çıkmaya başlar. İşsizlik oranlarının yerlerde suç oranlarında yükselme, eğitim ve sağlıkta düşüş görüldüğü için bu durum halkın üzerinde psikolojik olumsuzluklar yaratmıştır. Bölgede yaşayan halk, bu olumsuz sebeplerin sonucu olarak çalışmak için işin olduğu yerlere göçe mecbur kalmışlardır.³²

Hiç kuşkusuz bu ekonomik nedenler tarihin akışı boyunca birkaç kez değişim arz etmiştir. Eskiden yapılan göçlerin temel sebebi, verimsizleşen toprağın halkın ve hayvanların

²⁷ Ağanoğlu, *age*, s. 61

²⁸ Saydam, *age*, s. 5.

²⁹ Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, *75 Yılda Köylere*, Der: Oya Baydar, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 260.

³⁰ Süleyman Ekici, Gökhan Tuncel, “Göç ve İnsan”, *Birey ve Toplum*, C. 5, S. 9, Bahar 2015, s. 13.

³¹ Ağanoğlu, *age*, s. 61.

³² Rabia Köse Doğan, “Göç Sorunsalı: Barınma”, *Göç ve Kültür Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed: Nazan Kahraman, Çiğdem Dürüst, Timur Yılmaz, C. 1, KİBATEK Yayınları, Ankara 2016, s. 309.

ihtiyaçlarına karşılık verememesi sonucu oluşan glerdi. Özellikle Türklerin gbe bir hayat yaşadığı dönemde hayvanların önemi büyüktür. Yaşanan kuraklık ve buna benzer doğal afetler aşiret ekonomisini kökünden sarsan bir niteliğe sahip olmuştur. Bugüne gelindiğinde ekonomik sebepler halkın köyden şehre, bir şehirden başka bir şehre ghl en büyük etken olarak görülür.³³ Her ne sebeple olursa olsun yaşanan göçler, göçe maruz kalan insanları büyük oranda yıpratmaktadır.³⁴

Siyasi amaçla yapılan göçler, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda yeni mili devletlerin kurulmasıyla birlikte halkta uyanan milli bilincin sonucu olarak yapılan göçlerdir.³⁵ 19. yzyıllkelerin kaderinin değiştiği dönemin başlangıcıdır. Devletler arası ilişkiler, savaşların nedenleri ve boyutları değişmiştir. Ekonomideki milli çıkar politikaları ve üretim artışı savaş sebeplerini değiştiren nedenlerdendir. Yaşanan ekonomik değişimler, ülke içinde milliyetçilik duygularını kamılamıştır.³⁶

Bu dönemde milliyetçiliğin etkisiyle devlet içinde farklı etnik grupta ve dinde bulunan bireyler siyasi üstünlüğü elinde tutan grup tarafından dışlanmaktadır. 1878'den sonra Balkanlar'ın Osmanlı topraklarından ayrılmasıyla Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan gibi milli devletler azınlığa düşen Müslüman Türkleri dışlamışlardır. Yaşanan bu ve buna benzer olaylar siyasi amaçla yapılan glere örnek gösterilebilir.³⁷

3. G Türleri

G olgusunun ortaya çıkış nedenlerini; ortaya çıktığı yerleri, ge iştirak eden insan topluluklarının sayısı, zorunluluk ya da serbestlik, zaman, yerleşme/yerleştirilme gibi durumlara ehemmiyet göstererek sınıflandırabiliriz.³⁸ Nitekim g teriminin birbirinden farklı anlamlar içermesi aynı şekilde g çeşitlerinin ortaya konulmasında da netlik kazandıramamaktadır. Gitgide daha karışık bir hâl alan g çeşitlerinin g kabul eden ve gönderen devletler bakımından değerlendirilmesi, g çeşitlerinin birçok yönden ele alınması gerekmektedir.³⁹

Genel olarak ifade etmek gerekirse; zamanı, nedeni, hacmi, yönü vb. nedenlerden ötürü büyük farklılık gösteren g türleri vardır. Fakat bunlarla beraber göçler genellikle

³³ Karpat, *age*, s. 76.

³⁴ İçduygu, Sirkeci, *age*, s.260.

³⁵ Karpat, *age*, s. 78

³⁶ Fikret Babuş, *Osmanlı'dan Günümüze G ve İşkn*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 15.

³⁷ Karpat, *age*, s. 78.

³⁸ elebi, *age*, s. 11.

³⁹ Ufuk Karakuş, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya ıkan İ Gler (1919-1923)*, Balıkesir Üniverstesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir 2018, s. 10.

çeşitli sınıflamalar altında incelense dekendi içinde “iç göç” ve “dış göç” olarak ikiye ayrılmaktadır.⁴⁰

3.1. İç Göçler

İç göçler, bir ülkenin sınırları dahilinde meydana gelen nüfus hareketlenmelerine denir.⁴¹ Genel olarak iç göçün tanımları incelendiğinde tarım ve sanayide bu durum farklılık gösterir. Tarımla uğraşan halk toprağı ekmekle yükümlü olduğu için göç hareketi bireyin isteğı dışında gerçekleşen bir olaydır. Fakat göç süreci insanın isteğı dışında değilde isteyerek gerçekleşen göçse bunda etkili olan milli devlet, modern halk ve özgür bireyin varlığı gereklidir. Gelişmiş sanayi devletlerinde iç göç olgusu pek çok kez yaşanan bir durumdur. Bireyin ya da toplumun yaşadığı gelişmemiş topraklarda geçinemeyince daha iyi imkânlarla sahip gelişmiş ülkelere yaptığı göç hareketi de denilebilmektedir.⁴²

Bu göç türleri sosyo-ekonomik ve kültürel olarak ülkeden ülkeye değişiklik arz etmektedir. Göçmen akını daha fazla sanayi bölgeleri ve ticaret alanlarının olduğu gelişmiş şehirlere iltica etmiştir. Köyden kente, büyük şehirlerde İstanbul, Ankara, İzmir vs. gibi yerlere göç çok fazladır. İç göç olayı her ne kadar bireysel gerçekleşse de daha çok gruplar halinde yapılan göçlerdir. Genelde göçe iştirak edenlerin ortak sebepleri olsada bazen göçlerin birbirinden farklı nedenleri olabilmektedir. Ortak sebeplerle birlikte savaşlar, afetler ve istilalar toplu halde iç göçe neden olabilmektedir.⁴³

İç göç olgusu bir yerde bulunan nüfus dağılımını etkilediğı için nüfus değişimlerinin yönü az gelişmiş ülkelerden gelişmiş sanayi ülkelerine doğru artmaktadır. Yaşanan bu olaylar insanın olduğu her yerde gerçekleşebilmektedir. Fakat göç olayları bazı şehirlerde daha fazla değişim gösterirken bazı şehirlerde ise daha yavaş yaşanır.⁴⁴

İç göçler birçok yolla gerçekleşmektedir. Bunlar bir ülkeden başka bir ülkeye, bir bölgeden başka bir bölgeye, kırsaldan kente ya da kentten kırsala olarak gerçekleşen göç tipleridir. Mevsim göçleri, sürekli göç, emek göçleri ve zorunlu göç olarak kendi içinde dörde ayrılır.⁴⁵

⁴⁰ Saydam, *age*, s. 1.

⁴¹ Yusuf Sayın, Ahmet Usanmaz, Fırat Aslangiri, “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneğı”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 31, Karaman 2016, s. 2.

⁴² Karakuş, *agt*, s. 11.

⁴³ Saydam, *age*, s. 2,3.

⁴⁴ Karakuş, *agt*, s. 11.

⁴⁵ Yüksel Koçak, Elvan Terzi, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *KAÜ-İİBF Dergisi*, C. 3, S. 3, 2012, s. 169.

3.2. Mevsimlik Göç

Halkın geçimini sağlaması için mevsimin uygun olduğu zamanda farklı yerlere çalışmak amacıyla göç etmesine “mevsimlik göç” denir.⁴⁶Bir yere tatile gidenler, yayla köylerinde mevsimlik kalanlar, yaşadıkları yerden vatanlarına bir süreliğine dinlenmeye gidenler, bağ evi ya da yazlık evlerine gidenler de mevsimlik göç kültürüne dahildir. Mevsimlik göçün en önemli etkisi kısa süreliğine yeni gelen göçmenlerle bölgenin kültürel farklılıkları ve etkileşimleri artar.⁴⁷

Yerleşilen bölgenin iş yoğunluğu azaldığı zaman buralardan işin yoğun olduğu yerlere göç edilir. Geçici göçün en önemli özelliği, göçe iştirak eden halkın gideceği yerde kalacağı tarihin önceden belirlenmiş olmasıdır.⁴⁸

3.3. Sürekli Göç

Göç edecek kişilerin vatanlarını bütünüyle bırakarak başka bir bölgeye yerleşip orayı vatan kabul etmelerine “sürekli göç” denir.⁴⁹Sürekli göçün diğer adı “daimî göç” olarak da tanımlanmaktadır. Mevsimlik göçün aksine bu göç tipinde yerleşilen yerde daimî olarak kalınıp, orası yurt edinilir.Sürekli göçte kalmak için zamanın önceden belirlenmesine gerek yoktur. Göçmenler gidecekleri yere daimî olarak yaşamak için giderler.⁵⁰

Sürekli göçlerin temel nedenleri; savaşlar, doğal afetler, ülke içi sebepler göçe mecburi zorunluluk getirir. Bunun yanında yaşam kalitesini arttırmak amaçlı yapılan göçlerle iyi bir eğitim almak amacıyla yapılan göçlerde vardır.⁵¹

3.4. Emek Göçleri

Bireyin iş dolayısıyla tayinin başka bir yere çıkması sonucu yaptığı göçlerdir. Emek göçü, daimî ve geçici olarak iki kategoride değerlendirilir. Ülkesinde istihdam sağlanamadığı için çalışamayanlar farklı yerlere göç ederler. Gerçekleşen göçlerin neticesinde bir yerdeki çalışan emek gücü başka bir yere çok olandan az olana gerçekleşmiş olur.⁵²

Yasadışı gelen göçmenler ülke içerisinde yasal haklara sahip olmadıkları için kendilerini savunacakları durumları yoktur. Ülke içerisinde ister istemez görünmez konumda

⁴⁶ İbrahim Yıldız, *Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*, Bizim Büro Matbaacılık, Ankara 2018, s. 10.

⁴⁷ Sayın, Usanmaz, Aslangiri, agm, s. 2.

⁴⁸ Yıldız, *age*, s. 10.

⁴⁹ Sayın, Usanmaz, Aslangiri, agm, s. 2.

⁵⁰ Yıldız, *age*, s. 10.

⁵¹ Sayın, Usanmaz, Aslangiri, agm, s. 2.

⁵² Sayın, Usanmaz, Aslangiri, agm, s. 3.

kalırlar. Türkiye örneğine bakacak olursak her sene birçok göçmen izinsiz gelip çalışmak umuduyla göçe katlanmaktadır. Göçün tarihine bakıldığında emek göçüne yeni bir kanun ve düzenleme getirilmemiştir. Yapılan düzenleme, kanun ve izinler Türk göçmenlere yapılmakta, ülkeye emek veren daha çok çalışıp daha az ücret alan göçmenler kanunların dışında tutulmaktadır. Çalışmak için gittikleri yerlerde oturmak ve çalışmak için izni olmayan göçmenler, bu ve buna benzer haksızlıklara maruz kalırlar. Yaşanan bu sıkıntılı durumlar karşısında göçmenin kendini savunacak durumu yoktur.⁵³

3.5. Zorunlu Göçler

Göçe maruz kalan bireylerin, yaşadığı bölgelerden mecburi veya kendi iradesi dışında ortaya çıkan sebeplerden ötürü yer değiştirmesine “zorunlu göç” adı verilir. Diğer bir tanımı da bireylerin özgür yaşamı olmaksızın başka kuvvetlerin etkisi neticesinde gerçekleşen göçlerdir.⁵⁴ Kendi topraklarından başka bir yere zorunlu olarak göçe maruz kalan bireylerin göç etmekte birden fazla nedeni vardır. Bu göç kavramı hem dış göç ve hem de iç göç olarak adlandırılabilirdiği gibi, sebeplerine göre de gruplara ayrılabilir.⁵⁵

Zorunlu göç kavramının ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden biri demografik yapının değişmesi, aniden ortaya çıkan deprem, sel ve heyelan gibi olaylardır. Göç hareketi, halkın yaşamını zorlaştırması sonucu göçe mecbur kalmasının sonucunda yaşanmaktadır. Hayatını devam ettirdiği yerde böyle sıkıntılara maruz kalan halk, başka yere göçünce yaşamını azami şartlarla devam ettirmeye çalışır.⁵⁶

Genel olarak devlet bu göç hareketini kontrol edip, yerleştiren ve denetleyen konumundadır. Zorunlu göçün devletin isteği sonucu gerçekleşmesi de mümkündür. Yol, baraj, havaalanı, liman gibi büyük işlerin yapımında geniş bir alan gerekir. Bu alanlarda yaşayan insanlar devletin kontrolünde daha güvenli ve yaşayabilecekleri yerlere göç ettirilirlir. Göç ettikleri yerler devlet tarafından belirlenip halkın olabilecek zararlarını da yine devlet karşılar.⁵⁷

Sosyal ve kültürel nedenlerin ortaya çıkardığı zorunlu göçlerde vardır. Kan davası, daha iyi bir eğitim isteği, hızlı nüfus artışı, dini, sağlık ve siyasi baskı politikası gibi nedenler

⁵³ Saniye Dedeoğlu, “Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır Giyim Sanayisinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 66, S. 1, 2011, s. 32-38.

⁵⁴ Yılmaz Ceylan, “Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi (Muş İli Örneği)”, *Akademik Bakış Dergisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, S. 32, Kırgızistan Eylül-Ekim 2012, s. 4,5.

⁵⁵ Saydam, *age*, s. 4.

⁵⁶ Karakuş, *agt*, s. 14.

⁵⁷ Karakuş, *agt*, s. 15.

insanların hayatını olumsuz etkilemekte dolayısıyla bu tür sıkıntıların olmadığı yerlere göçe mecbur kalmaktadırlar. Savaşlar ve uluslararasılaşmaların neticesinde yaşanan mübadele göçleri de zorunlu göçü oluşturmaktadır.⁵⁸

Mecburi göçe zemin hazırlayan bir diğer etken de devletin istemediği grup ya da topluluklara son vermek için yürüttüğü politikalaradır. Devlet kendisi için tehdit olarak gördüğü için istemediği toplumları ölüm ya da sürgünle göçe zorlamaktadır. Devlete bağlı bir kurum bu halkı bulundukları yerlerden alıp ülke içinde başka bir yere ya da başka bir ülkeye göçe maruz bırakmaktadır. Göçmen bu şartlar altında özgürlüğünün elinden alınacağını bilinciyle yüz yüze kalmaktadır. Göçe zorlanan halk kendisine dayatılan yeni inançları ve gelenekleri kendi düşüncelerine uygun bulmadıkları için topraklarını terk etmeye mecbur bırakılmaktadırlar.⁵⁹

4. Dış Göçler (Uluslararası Göç)

Bireylerin yaşadıkları yeri bırakarak göç ettikleri yerde uzun bir zaman dilimi kalıp yerleşmelerine “dış göçler” denilmektedir. Yaşanan bu göç tipi gelişmemiş ya da gelişmekte olan bir ülkede yaşayan göçmenin yaşam kalitesini arttırmak için bir imkân olarak düşünülmektedir. Birey hayat standartlarını yükseltmek için göçe karar verdiğinde vatanını bırakıp başka yere gitmesi ve yeni yerde hızlı bir şekilde geçmişini unutup asimile olması hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemli bir eylemdir. Göçmen ömrünün geri kalanını etkileyecek ve ondan sonraki nesillere de aktarılan çok uzun süreli bir oluşumdur.⁶⁰

Bu göç türlerini yapılışı bakımından ikiye ayırmak mümkündür. Bireyin veya toplumun kendi vatanından başka bir yere göç hareketine dış göç (giden göç) denir. Düşünce özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, rahat yaşam ve ekonomik açıdan iyi imkânlara sahip ülkeler bu yönden gelişmemiş ülkelere göç alırlar. Bu göç türüne ise, iç göç (giden göç) adı verilir.⁶¹

Göçmenler; kendi vatanlarında ortaya çıkan doğal afetler, siyasi sebepler, ülke içi baskılar ve yaşanan dayatmalar sebebiyle gelişmiş imkânlara sahip başka ülkelere göç edebilirler.⁶²Göçe iştirak edenlerin sayısı bakımından da göçler gruplara ayrılır.⁶³

⁵⁸Saydam, *age*, s. 4

⁵⁹ Saydam, *age*, s. 5.

⁶⁰ Karakuş, *agt*, s. 12.

⁶¹ Saydam, *age*, s. 2.

⁶² Yıldız, *age*, s. 11.

⁶³ Saydam, *age*, s. 2.

4.1. İşçi Göçleri

Ekonomik anlamda gelişmenin ilerlemediği ülkelerde iş gücü imkânları da azdır. Bu sebeple çalışmak ve ekonomik olarak güvencede hissetmek isteyen kesim iş olanaklarının olduğu gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Çalışmak için gidilen bu tür göç hareketine “işçi göçü” denir. Göçmenlerin gelişmiş ülkelere yaptığı göçlerin en büyük getirisi gittikleri ülkelerde düşük ücretle çalıştırılmalarıdır.⁶⁴

İşgücünün bir ülkede az olması ve işgücü ülkeye göre fazla olan başka bir ülkeden karşılanması bu göçle mümkün olmaktadır. Gelişmiş ülkeler genelde işgücünü karşılamak maksadıyla gelişmekte olan ülkelere yararlanmaktadır. Ülkeler açısından bu durumun sonuçları ise işgücünde ekonomik anlamda rekabet artar ve ücretler azalır. Başka bir açıdan bakılacak olursa gelir seviyesi yükselir, işverenler aldıkları ucuz işçi sayesinde piyasadaki diğer işverenlerle rekabetini arttırabilir. Göç veren ülke açısından değerlendirildiğinde bu durum biraz daha farklıdır. Göç veren ülkelerin amacı giden işçi sınıfının bir gün dönecekleri beklentisiyle onların bilgi ve tecrübelerinden yararlanıp yerli sanayiye büyütmeyi hedeflemişlerdir. Neticede ülke içinde fazla olan işçinin gidişi, ülkede aşırı düşük olan işçi ücretlerinin normale dönmesini sağlar. Bir diğer faydası ise giden göçmen işçilerin bir gün ülkelerine geri döndüklerinde ellerindeki parayı kendi ülkelerine döviz olarak aktarlarmalarıdır.⁶⁵

Bugüne bakıldığında, iş gücü Türkiye’de farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır. İşgücünün alanının geniş olması, göç eden ailelerin ve onların çocuklarının geldiklerinde bilgi birikimi ve maddi olanaklarını kendi ülkeleriyle paylaşmaları yeni kuram ile alanların ortaya çıkabileceğini göstermiştir. Genel anlamda Türkiye’nin göç hareketleri ve Avrupa’ya yapılan göçler dışında kalan yerlere yapılan göçlere dair çok fazla bilgi bulunmamaktadır.⁶⁶

4.2. Beyin Göçü

İyi bir eğitim almış, nitelikli ve yetenekli iş gücüne sahip bireylerin kendi ülkelerinden daha gelişmiş başka bir ülkeye göç etmelerine “beyin göçü” denilmektedir.⁶⁷ Kişinin kendi ülkesinde iyi bir eğitim alması veya yaptığı işte uzmanlaşmasına rağmen yaşadığı yerde daha

⁶⁴ Ayşe Ünsal, “Uluslararası Göç Kavramı ve Uluslararası Göçün Ülke Ekonomileri Üzerinde Muhtemel Etkileri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, S. 19, 2019, s. 54

⁶⁵ Sayın, Usanmaz, Aslangiri, agm, s. 3.

⁶⁶ Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya, *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, İstanbul 2014, s. 174, 175.

⁶⁷ *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*, Ed: Richard Perruchoud, JillyanneRedpath, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), s. 14.

iyi bir iş ve eğitim imkânlarının olmamasından dolayı imkânları daha gelişmiş ülkelere göç etmektedirler. Bu durum genelde gelişmiş ülkeden gelişmekte olan ülkeye gerçekleşen göçlerdir, fakat arada gelişmiş ülkeden yine gelişmiş başka bir ülkeye de göç yaşanabilmektedir. Beyin göçünün göç veren ülke için zararı ise, ülke ekonomisinin ciddi şekilde zarara uğramasıdır. Devlet beyin göçünün önüne geçmek için çareler bulamazsa göç veren ülkenin büyüme hızında yavaşlama başlayabilmektedir.⁶⁸

Beyin göçü, alanında uzman mühendisler, doktorlar ve bilim insanları arasında daha çok tercih edilmektedir. Ülkenin içinde bir yerden başka bir yere göçe “iç beyin göçü”, ülke dışına yapılan göç hareketine ise “dış beyin göçü” denilmektedir. Dış beyin göçünün örneği Türkiye’den yurtdışına giden doktorlar, mühendisler olabilirken, iç beyin göçüne devlet sektöründen ayrılıp özel sektöre geçen çalışanlar gösterilebilir. İç beyin göçünde göçler ülke içinde kaldığı için zararı yoktur. Fakat dış beyin göçünde genelde ekonomik anlamda sıkıntılar görülebilmektedir.⁶⁹

4.3. Mübadele Göçü

Mübadele kelime kökü itibariyle “değiş-tokuş” anlamına gelmektedir. Daha geniş anlamına bakacak olursak iki devletin kendi aralarında karşılıklı anlaşıp vatandaşlarını değiştirmesi olayına denilmektedir. Yapılan savaşların neticesinde sınırların değişmesi, savaş kazanan ülkenin eline geçen topraklarda kalan nüfusun ana vatanları ile bağlarının koparılmaması gelenek, görenek ve din gibi olguların yaşatılmasına devam edebilmek için uygulanan bir yoldur.⁷⁰

Türkiye’deki bu göç türüne en iyi örnek, Kurtuluş Savaşı döneminin ardından Lozan Antlaşması yapılmış ve Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı nüfus değişimi yaşanmıştır. Yapılan bu mübadeleyle Türkiye’den Yunanistan’a bir milyonu aşkın Rum gönderilmiş, Yunanistan’dan yarım milyon Türk’ün de Türkiye’ye göçü sağlanmıştır. Bu göç türü her zaman olabilecek bir hareket değildir. Genel anlamda mübadele göçü savaşların neticesinde ortaya çıkmaktadır.⁷¹

Yaşanan her göçün göçmen için olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları da vardır. Böyle bir göçün olumsuz yanları ise göçe mecbur kalan halkın bıraktıkları ülkelerindeki toprakları, kültürleri ve geçmişleridir. Göçün kişisel zorluklarının yanında göç veren devlet

⁶⁸ Sayın, Usanmaz, Aslangiri, agm, s. 3.

⁶⁹ Koçak, Terzi, agm, s. 173, 174.

⁷⁰ Sayın, Usanmaz, Aslangiri, agm, s. 3.

⁷¹ Koçak, Terzi, agm, s. 175.

açısından da zorlukları vardır. Göç veren ülke hem gönderdiği göçmenlerin ekonomik açıdan eksikliğini hissederken bir yandan da yeni gelen göçmenlerin devlet içindeki uyumu sağlamaya çalışılır.⁷²

5. Göçün Etki ve Sonuçları

Göç meselesinin birden fazla etki ve sonuçları olduğu için bunların tamamını açıklamak pek de mümkün değildir.⁷³ Göçmenler göç ettikleri yerlerde sosyal, kültürel ve ekonomik olarak değişimlere zemin hazırlamaktadırlar.⁷⁴ Göç kavramının temel sonuçları üç şekilde gerçekleşmektedir. “Göçmen yollayan memleket”, “göçmen çeken memleket”, “göçmenin bizzat kendisi”, göç hareketlerinin temel hususlarındandır. Göçün nedenleri, süresi, mesafesi ve yönüne göre meydana gelen sonuçları da değiştirmektedir. Genel olarak bakıldığında göçü oluşturan ilk neden ise, sonuçlarda bu sebeplerin ortaya çıkardığı durumlarla ilgilidir.⁷⁵

Birçok sebeple gerçekleşen göçlerin neticesinde halk birbiriyle kaynaşmaya başlar. Toplumlar arasında din, dil ve sosyal farklılıklar yoksa kaynaşma daha süratli gerçekleşir.⁷⁶ Bu durumun en iyi örneği Osmanlı’da yaşayan Müslüman halktır. Yerli ve göçmen halkın kaynaşması siyasi, ekonomik ve sosyal durumlarında etkisi de eklenirse yeni bir toplumu oluşturabilmektedir.⁷⁷ En önemli sonuçlarından biri de yerleştirilen göçmenler bölgenin nüfusunun çoğalması ya da azalmasına neden olur. Ülke nüfusuna cinsiyet, yaş ve buna benzer yönleriyle etkide bulunurlar.⁷⁸

Göçmenler gelirken yanında getirdikleri bilgi birikimlerini, tarım aletlerini ve bitkilerini getirip yeni yurtlarında kullanmışlardır. Yerli halkta bu yeni metotları çabuk benimseyip göçmenlerle bilgi alışverişi sayesinde birçok meslek ve mahsul geniş alana yayılmıştır. Göçün sonucu arasında yerli ve göçmen halkın daha bilinçli hareketler sergilemesi de vardır. Göçmen yerleştiği bölgede düşük ekonomik ve sosyal durumunun farkına vardığında bundan kurtulmanın çarelerini arar. Bunun neticesinde göç insanı yaşanan

⁷² Sayın, Usanmaz, Aslangiri, agm, s. 3.

⁷³ Karpat, age, s. 81.

⁷⁴ Çelebi, age, s. 14.

⁷⁵ Saydam, age, s. 8.

⁷⁶ Nedim İpek, Ahmet Şimşirgil, Ersin Gülsoy, Mehmet Taştanir, *Osmanlı’da İskân ve Göç*, Ed: Nedim İpek, Mehmet Taştanir, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir 2013, s. 79.

⁷⁷ Karpat, age, s. 81.

⁷⁸ Çelebi, age, s. 14.

hayatı normal sıradan bir şekilde benimsemenin dışına iter. Kişiyi yeni bir vizyon da kazandırır ve topluma ayak uydurmasını hızlandırır.⁷⁹

Göçün temel etkilerinden biri de halk arasındaki kültür alışverişidir. Birbirinden farklı geleneklere ve davranışlara sahip olan göçmenlerle yerli halk arasındaki gelenek ve göreneklerin benimsenmesi veya kendilerinden farklı adetlere sahip insanlara saygı duyulması gerektiğini anlamalıdır. Fakat karşılıklı anlayış sadece iki tarafın isteğiyle gerçekleşmez. Hoşgörü ve anlayışın karşılıklı olmasında ülke liderlerinin yürüttüğü sosyal ve siyasi politikalarda etkilidir.⁸⁰

Göçler bireysel ve kitlesel nedenlere bağlı olarak gerçekleşir. Kitlesel nitelik taşıyan göçler, göç alan ülkede coğrafi ve ekonomik neticeleri de beraberinde getirmiştir.⁸¹Ekonomik olarak bakıldığında göçün sonucu farklılıklar gösterir. Genel anlamda göç veren maddi zarara uğrarken, göç alan ekonomisini geliştirir. Göçmenler eski vatanlarındaki yararlı üretim malzemelerini getirdikleri gibi geldikleri ülkenin kurallarına da çabuk adapte olarakülkeye katkı sağlarlar. Fakat tüm bu göçlerin yararlı sonuçları olacağı gibi zararlı sonuçları da vardır.⁸²

Göçmen alan bölgelerde erkek türü ve orta yaşlı vatandaş sayısı fazla olur. Göçmen gelenlerde bölgeye ayak uydurmanın sonucu olarak evlenme ve doğum artarken ölümlerde azalış gözlemlenir. Yaş, meslek, cinsiyet gibi kişisel özelliklerde göç alan ülke ile göçveren ülkelerin ekonomileri beklenmedik şekilde etkilenmektedir. Göçlerin sonucunda etkilenen ekonomi sosyal hayata da sirayet eder. Kitlesel göçlerin bir diğer sonucu ise çalışabilecek yaşta ve durumda olan bireylerin kitlesel göçleri, göçmen gönderen ülkede ekonomik kayıplara neden olabilir.⁸³

Bunlardan en önemlileri gelen göçmenlerin yaşayacakları ev problemleridir. Ülkeye gelen göçmen sayısı ne kadar fazla ise buna doğru orantılı olarak yetersiz istihdam, mahalli hizmet eksikliği ve işsizlik sorunları artmaktadır.⁸⁴ Göçmenlerin gelmesiyle yerli halkın

⁷⁹ İpek, Şimşirgil, Gürsoy, *age*, s. 79.

⁸⁰ Karpat,*age*, s. 82.

⁸¹ O. Suat Özçelebi, *Bulgaristan'daki Türk Azınlık Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1991, s. 13.

⁸² İpek, Şimşirgil, Gürsoy,*age*, s. 79.

⁸³ Özçelebi, *agt*, s. 14.

⁸⁴ Çelebi, *age*, s. 15.

işsizlik oranları artabilir. Bu sonuç yerli ile göçmen halkın arasındaki gerginliğe neden olabilir.⁸⁵

6.Tarihi Süreçte Yaşanan Önemli Göçler

Tarihsel bir sürece bakıldığında insanların bir yerden başka bir yere hareketinin birden çok sebebi olabilir. Göçün en önemli nedenleri arasında doğal afetler, savaşlar ve yaşanan yerdeki hızlı nüfus artışı en önemli etkenlerdir. Fakat bu sebeplerden en trajik olanı ise savaşların neticesinde gerçekleşen göçlerdir.⁸⁶

İnsanlık tarihine bakıldığında ilk göç hareketi, 4. yüzyılda Çin devletinin boyunduruğu altında baskıya uğrayan Hunların Karadeniz'e göç etmesiyle başlamıştır. Bu olayın sonucunda Hunların baskısından kaçan Cermen kavimleri Avrupa topraklarını ele geçirip uzun yıllar buralarda yaşamışlardır. Tarihte bu olaya Kavimler Göçü denilmiş ve Avrupa devletlerinin temelleri atılmıştır. Dünya üzerinde birçok yerde toplu göçler yeni devletlerin oluşumunu hızlandırmıştır. Bir kıtadan öbür kıtaya süren göçlerin artması ise Amerika'nın keşfiyle başlamıştır.⁸⁷

15. yüzyılın sonlarında Amerika'nın keşfi, yeni ticaret yollarının bulunmasıyla birlikte Avrupa'nın nüfusu hızla artmıştır. Bu ülkelerdeki iç savaşlar, dini ve siyasi çekişmeler, halkın ekonomik sıkıntısı ve özgürlüğün kısıtlı oluşu gibi nedenler yeni bulunan yerlere göçü arttırmıştır. Ek olarak yeni kıtanın yer altı ve yer üstü zenginlikleri de göçün bir diğer önemli faktörü haline gelmiştir.⁸⁸

Bu yüzyılın sonlarına gelindiğinde Avrupa, göç yollarının uzamasıyla binlerce yıl Amerika'da yaşayan yerli “Kızılderili” olarak adlandırılan halkı yok etmiş ya da başka ülkelere hizmetkâr olarak sürmüşlerdir. Amerika'nın yerli halkı ayrı topluluklar halinde yaşayan dili, gelenekleri farklı pek çok kavimlerden oluşmaktadır. Amerika'yı ele geçiren İspanyol kökenli halkın peşinden kişisel çıkarları için Amerika'ya gelen göçmenler, orada olan İnka, Aztek ve Maya gibi büyük kavimleri yok edip, yerli halka kendi dinleri olan Katolikliği empoze etmeye çalışmışlardır.⁸⁹

16. yüzyıl başlarında yeni bir kıta olan Amerika, Avrupa'dan yoğun bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Amerika'ya göçün en temel sebebi halkın ekonomisini güçlendirme

⁸⁵ İpek, Şimşirgil, Gürsoy, *age*, s. 79.

⁸⁶ Eren, *age*, s. 7.

⁸⁷ Zeynep Aksoy, “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 20, Kış 2012, s. 293.

⁸⁸ Babuş, *age*, s. 21.

⁸⁹ Karpat, *age*, s. 9.

hayalleridir. Buralarda büyük ve verimli toprakların oluşu ve ticaretin iyi işlemesinde bir diğer etkenler arasındadır. 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar ise Afrika kıtasından yaklaşık 15 milyon halk kitleler halinde Avrupa'dan Amerika'ya taşınan insanlar için kölelik hizmetine getirilmişlerdir.⁹⁰

1810 yılına gelindiğinde Yeni Dünya'ya (Amerika kıtası) çeşitli çilelerle gönderilen köle sayısı 7. 5 milyonu bulmuştur. Geneline bakıldığında Avrupa kıtasından aynı yılda gelen göçmenlerin üç katı olmuştur. Yine aynı senelerde Avrupa'nın sanayisi gelişince Hollanda, İspanya, İngiltere ve Fransa gibi devletlerde nüfusun fazla oluşundan dolayı yeni keşfedilen yerlere ya da sömürge devletlerine göç gerçekleşmiştir.⁹¹

1905 Rus Devrimi ile Almanya'daki Nazizim propagandalarından kaçan Yahudiler de yine bu dönemlere eklenebilir. İkinci Dünya Savaşı'nın neticesi kazanan ve kaybeden devletler için ağır sonuçlar doğurmuş ve göçler artmıştır. Asya, Afrika ve Ortadoğu'da yeni milli devletler ortaya çıkmıştır. Fakat bu devletler içinde çıkan etnik çatışmalar yeni göçleri mecbur kılmıştır.⁹²

20. yüzyıl boyunca göçlerin asıl nedeni Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra yeni dünya düzeninin kurulması etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşları kaybedip parçalanmış Osmanlı ve Avusturya devletleri yeni ulusal devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yunan, Bulgar, Sırp, Macar ve Türklerden oluşan göçmen toplulukları yeni yurt arayışıyla yollara düşmüşlerdir.⁹³

Bu sebeplerden en akılda kalanı ise 1492'deki yaşanan olaylardan sonra İspanya'daki Arap varlığına son verilmesi ve Yahudi ile Müslüman halkın göç etmek zorunda kalmasıdır. Daha sonra Kırım Hanlığının 1783'te⁹⁴ Rusya⁹⁵ tarafından ele geçirilmesiyle ortaya çıkan göçlerdir. Nihayete eremeyen Osmanlı-Rus savaşları sırasında ve sonrasında Osmanlı

⁹⁰ Aksoy, agm, s. 293.

⁹¹ Abdurrahman Yılmaz, "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", *TurkishStudies*, C. 9/2, Ankara 2014, s. 1688.

⁹² Yılmaz, agm, s. 1688.

⁹³ Yılmaz, agm, s. 1688.

⁹⁴ İrsel Abdula, *Türkiye- Romanya Arasında Göç ve Göçmen Meselesi (1878-1940)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 1.

⁹⁵ Rusya hakkında daha geniş bir bilgiye sahip olmak için bkz: A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kırankırana, Osmanlı-Rus Savaşları Kırım-Balkanlar- 93 Harbi ve Sarıkamış*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2009.

topraklarına kaybedilen yerlerdeki Türkler, Kırım,Kafkalardan ve Balkanlar'dan göç etmeye başlamışlardır.⁹⁶

7. Türklerin Göç Tarihi

Tarih sahnesinde her zaman yeri olan Türkler, son iki bin sene boyunca değişik zaman ve mekânlarda göç etmek durumunda kalmışlardır. Orta Asya'daki Türk toplumları coğrafi yapının değişmesi nedeniyle 4. ve 9. yüzyılları arasında Batıya göçmüşlerdir. Türkler göç ettikleri yerlere kendi devletlerini de kurarak ilerlemişlerdir. Yeni fetihlerle birlikte Anadolu topraklarını ele geçirip buraya göç etmişlerdir.⁹⁷

Bu yüzyıllar arasında gerçekleşen göçlerin en büyük etkisi Anadolu topraklarına Türklerin yerleşmesiyle günümüz Türkiye'sinin temellerinin atılmasıdır.⁹⁸ Türklerin 9. yüzyılda İslam'la tanışıp Batıya göç etmelerindeki en önemli sebep Moğolların baskısı olmuştur. Göçlerin hızı yavaş yavaş azalarak 15. yüzyıla kadar devam etmiştir.⁹⁹

Osmanlı Devleti'nin ilk kurulduğu yıllarda gerçekleşen göç hareketlerini gaza ve cihat politikasıyla sınırlarını genişletme, merkezi devlet yapısını güçlendirme, tımar sisteminin askeri ve ekonomik getirilerinden faydalanma, farklı etnik gruba ve dine mensup halkların devletin içinde tehdit oluşturmayacak şekilde yaşamlarını devam ettirmeleri açısından bir vasıta olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁰

Osmanlı Devleti daha bir sınır beyliği iken Karesi topraklarının bir kısmını aldıktan sonra, Avrupa taraflarına doğru ilerleyip Gelibolu'yu kendi topraklarına katmıştır. Yeni geniş ve verimli toprakları yurt edinmek isteyen göçebeler, fakir halk ve Rumeli'nin tımarlarını elinde tutmak isteyen pek çok sipahi, Anadolu'dan sonra sahil beyliklerini de aşip Makedonya'ya yerleşmişlerdir. Devletin isteği dışında kendi isteği ile gidenlerde olmuştur. Osmanlı Devleti, Balkanlar'daki toprakları daha önceden de bildiği için buraları fethettikçe konar-göçer halkı yerleştirip uzun yıllar hakimiyetini devam ettirmeyi hedeflemiştir.¹⁰¹

15. yüzyılın sonlarında II. Beyazid Osmanlı'nın başına geçmiştir. Göç ve iskân uygulaması, Trabzon sancağı mufassal defterlerindeki kayıtlardan anlaşıldığına göre; *“Osmanlı ülkesine ilhakını müteakip, birbirine zıd iki ayrı istikamette ‘sürgün’ hareketine sahne olmuştur: Bir taraftan Trabzon şehri civarındaki Türk ve İslâm şehirlerinden (Amasya,*

⁹⁶Abdula, *agt*, s. 1.

⁹⁷Abdula, *agt*, s. 3.

⁹⁸ Karpat, *age*, s. 11.

⁹⁹Abdula, *agt*, s. 3.

¹⁰⁰ İlhan Tekeli, *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, s. 142.

¹⁰¹ Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 1991, s. 107, 108.

Çorumlu, Tokat, Samsun, Bafra'dan) yapılan halk sürgünleriyle iskân edildiği ve ülkenin tımarlarından bir kısmı imparatorluğun her tarafından gelmiş ve bilhassa Arnavutluk'tan sürülmüş sipahilere dağıtıldığı gibi; tamamıyla aksi istikamette bir sürgün hareketiyle, yerli halktan bilhassa Trabzon şehri sakinlerinden büyük bir kısmı İstanbul'a sevk edilmiş ve eski Hristiyan sipahilerinden bir çoğu Rumeli'ne sürülmüştür."¹⁰²

Göç ve iskân uygulamaları Osmanlı Devleti merkezi yapısında 17. yüzyılın sonlarına kadar önemli bir büyüme ve gelişme vasıtası olarak uygulanmıştır. Devlet göç ve iskân işlerini merkeze bağlı olan taşra yöneticilerine yaptırmıştı. Nitekim Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları 18. yüzyıldan itibaren artmaya başlayınca geriye göçte başlamıştır.¹⁰³

Osmanlı Devleti'nin siyasal değişimlerinin başlangıcını IV. Mehmet döneminde gerçekleşen Viyana Bozgunu oluşturmaktadır. 1683 yılında bu bozgunun ardından Balkanlarda ulusalcı hareketlerin başlamasına uygun ortam hazırlanmıştır. 17. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı'nın gücünün bitebileceği ve yenilebilir, bölünebilir bir devlet olduğunun Avrupa farkına varmıştır. Fakat bunu sadece Avrupa ülkeleri değil Balkanlarda fark edince ulusçu devletler baş göstermeye başlamışlardır. Balkanlardaki ulusalcı hareket Avrupa devletlerinden daha farklı bir seyir göstermiştir. Bu yenilginin gerçekleşmesi Balkan devletlerini teşvik etmiştir.¹⁰⁴

Toprak kayıplarının en önemli nedenleri, Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıldan itibaren siyasi, askeri ve ekonomik anlamda bir duraksamaya girmesidir. Bu sırada Avrupa devletleri Amerika'nın keşfiyle hızlı bir ilerleme kaydederken, Osmanlı kendi içine çekilmiş ve mevcut durumunu korumaya çalışmıştır. Üstelik Avrupa'nın siyasi, mali ve dini düşünce yapısı değişip yenilenirken Osmanlı bu gelişmeleri yakalayamamış ülke içindeki karışıklıkları düzeltmeye çalışmıştır. Buna ek olarak Avrupa ile Asya'da yapılan savaşlar devleti iyice yıpratmıştır. Gelen bazı padişahlar bu sorunlara çözümler bulsa da sadece dönemi kurtarmış fakat kalıcı, etkili ve ömrü uzun olmamıştır.¹⁰⁵

Nitekim bu yüzyılda yaşanan göç hareketleridaha "milli" devlet anlayışıyla yapılmıştır. Bir başka ifadeyle göçlerin yapısı değişip daha siyasi ve milli bir hal almıştır. Bu dönemde kurulan devlet kendi etnik kimliği dışında olan halkı kabul etmemiş ve ötekileştirip

¹⁰² Ömer Lütfi Barkan, "Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XIII, No. 1-4, İstanbul 1954, s. 218.

¹⁰³ Karakuş, *agt*, s. 24.

¹⁰⁴ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s. 63.

¹⁰⁵ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK, Ankara 2014, s. 1.

istememiştir.¹⁰⁶17. yüzyıldan beri yapılamayan ıslahat hareketleri ancak 18. yüzyılın sonlarında yapılmaya başlanabilmiştir. III. Selim döneminde ilk defa askeri anlamda yapılan ıslahatlar II. Mahmut döneminde idari, sosyal ve askeri gibi biraz daha geniş alana yayılma imkânı bulmuştur.¹⁰⁷

Osmanlı Devleti'nin ilk göç hareketi 1774'de Rusya'ya karşı kaybedilen Kırım ile olmuştur. Kırım'ın kaybının ardından Küçük Kaynarca Antlaşması yapılmış ve yarım milyon Kırım Tatar'ı vatanlarını bırakıp Osmanlı Devleti'ne iltica etmek zorunda kalmışlardır. Fakat Osmanlı'nın Rusya ile yaptığı savaşları kaybetmeye başlaması göçlerin gelişini de arttırmıştır. Daha sonra 1828-1829 ile 1860-1864 yılları arasında da göçler dalga dalga gelmeye devam etmiştir. Bu göçlerin sonucunda Kafkas ülkelerinden toplam iki milyon göçmen Osmanlı'ya sığınmıştır.¹⁰⁸

Rusya'nın 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ne karşı uyguladığı politika Şark Meselesi olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı, Rusya'nın bu yayılmacı siyasetini önleyebilmek için topraklarını koruma yoluna gidip başarı sağlayabilmiştir. Rusya'nın Osmanlı'yı yenmesinin sonucunda Akdeniz'e ineceğini bilen İngiltere ve Fransa 1854'teki Kırım Savaşı'nda Osmanlı'nın yanında yer alarak Rusya'nın hedefinden bir süre uzaklaşmasını sağlamışlardır. Avrupa devletleri, 1856'da Paris Barış Konferansı'nın imzalanmasıyla Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumayı başarmışlar ve Rusya tehlikesinden korumuşlardır.¹⁰⁹

19. ve 20. yüzyılları arasında ortaya çıkan Avrupa-Osmanlı rekabetinin ana nedenini “Şark Meselesi” oluşturmaktadır.¹¹⁰Şark Meselesi¹¹¹ 19. yüzyılda daha çok devletlerarası siyasi bir terim gibi anlaşılrsa da geçmişi daha eskilere dayanmaktadır. Farklı şekillerde tanımlı yapılan, zaman ve mekâna göre değişiklik arz eden Şark Meselesinin ana konusunu Avrupa-Türk ya da Hristiyan-Müslüman kavramlarının zıtlıkları oluşturmaktadır. Bu zihniyetin temel

¹⁰⁶ Karpat, *age*, s. 13.

¹⁰⁷ Halaçoğlu, *age*, s. 2.

¹⁰⁸ Babuş, *age*, s. 47.

¹⁰⁹ Süleyman Erkan, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkas ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Trabzon 1996, s. 11.

¹¹⁰ Halaçoğlu, *age*, s. 8.

¹¹¹ “Şarkiyatçılık ya da oryantalizm, hâkim kültürde “Şark” ya da “Doğu” hakkında gösterilen insani (bilimsel, sanatsal, kültürel ve edebi) ilgiye verilen addır. Bu egemen yaklaşım açısından bakıldığında oryantalizm 19. yüzyılda doğmuş ve günümüzde etkileri sürse bile esas olarak o yüzyıla ait düşünsel, edebi ve sanatsal bir akım olarak alınır.” Şark Meselesi tanımı ve tarihi evreleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mahmut Mutman, “Şarkiyatçılık/Oryantalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 189-211.

amacı, Türklerin Hristiyan devletlere karşı artan üstünlüğünü yok edip Türkiye'yi aralarında pay etme yarışıdır.¹¹²

19. yüzyılın ilk senelerinde önce Mora ve Sırbistan'da devlete isyan başlamıştır. Bu isyanlar Balkanlarda büyüyerek 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasına kadar devam etmiştir.¹¹³ Balkanlar'daki hareketlilik Rusya'nın işine gelmiş ve Osmanlı ile yaptığı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaş'ında (93 Harbi) büyük bir galibiyet elde etmiştir.¹¹⁴

Bu savaştan önce binlerce Türk ve Müslüman halk Rusya'dan kaçıp Osmanlı Devleti'ne sığınmışlar bu göçler savaş esnasında da devam etmiştir. Savaş devam ederken Rusya'dan Anadolu'ya gelen göçmen sayısı 600.000'i geçmektedir. Özellikle savaştan sonra birçok Müslüman göçmen Ruslara bırakılmak zorunda kalınan Kars ve Ardahan bölgesinden olmak üzere Osmanlı'nın doğusuna göç etmişlerdir.¹¹⁵ Daha sonra Rusya'nın yürüttüğü Osmanlı politikasını istemeyen Avrupa devletleri Romanya, Sırbistan ve Karadağ'da 1878'de Berlin Antlaşması imzalatarak bu devletlere bağımsızlık vermiştir.¹¹⁶

Balkanlarda daha önce hakimiyeti sarsılan Osmanlı Devleti 1878 Berlin Antlaşması ile etkinliği gitgide daha da azalmış ve devleti ayakta tutması planlanan “*Osmanlılık*” düşüncesi etkisini yitirmiştir. Bu düşüncenin çöküşü devletin içindeki azınlıkların milliyetçi ve ayrılıkçı planlarını hızlandırmıştır. “*Bu durum daha önce cemaat olarak belli bir bütünlük gösteren Ortodoks Hristiyan topluluk içerisinde yer alan milletlerin kendi bağımsız ulus-devletini kurmasına imkân sağlayacak ve böylece bir süre sonra Balkan Müslümanlarını yaşadıkları coğrafyada çoğunluktan azınlık haline düşüren siyasi, ideolojik ve kültürel süreci başlatacak ve hızlandıracaktır.*”¹¹⁷

Bu antlaşmanın sonucunda İstanbul'u koruyacak alan olan Osmanlı Avrupa'sının %83'lük bölümü devletten ayrılmıştır. Bir zamanlar Osmanlı'nın elinde olan Balkanlar coğrafyasının %69'luk nüfusu elden çıkmıştır.¹¹⁸ 1881 senesine gelindiğinde ise, Osmanlı Devleti bir tek Sivas vilayetine 27.712 göçmenin gelişini kayıt altına almışlardır. Fakat göçmenler, 1860'da gelen göçmenlere yapılan yardımlardan daha az yardımlarla

¹¹² Halaçoğlu, *age*, s. 8, 9.

¹¹³ Yılmaz Altuğ, “Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler”, *Belleten*, C. LV, S. 212, Nisan 1991, s. 109

¹¹⁴ Babuş, *age*, s. 47.

¹¹⁵ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, Çev: Fatma Sarıkaya, TTK, Ankara 2018, s. 121.

¹¹⁶ Altuğ, *age*, s. 109.

¹¹⁷ Seyfi Yıldırım, “Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri”, *CTAD*, Yıl 8, S. 16, Güz 2012, s. 78.

¹¹⁸ Seyfi Yıldırım, *age*, s. 85.

karşılaşmışlardır. Rusya'nın etkisiyle Kafkaslardan savaş sırasında ve sonrasında gelen Müslüman göçmen sayısı 70.000'i geçtiği varsayılmaktadır.¹¹⁹

Osmanlı-Rus Savaşı'nın toprak kayıpları Osmanlı için bir çöküş sürecini hızlandırmış ve göçlerin gelişi kitlesel boyutlara varmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın da kurulmasının ardından buralardan bir buçuk milyon Türk ve Müslüman Osmanlı topraklarına göç etmiştir. İlk başlarda gelen göçmenlere devlet desteği sağlanırken zamanla göçler kitlesel boyuta ulaşınca halk kendi kendisini idare etmek durumunda kalmıştır. Bu savaştan evvel gelen göçmenler köylerde iskân edilirken bu savaşın neticesinde halk Osmanlı'nın kapılarına akın edince göçmenler büyük şehirlerin etrafına yerleştirilmiştir. İstanbul ve Edirne savaştan kaçan göçmenlerle dolup taşmış aileler camilerde aylarca yaşamak mecburiyetinde kalmışlardır.¹²⁰

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra bir diğer göç akımının oluşmasını sağlayan Balkan Savaşları olmuştur. 1912-1913 yılları arasını kapsayan bu savaştan sonra Osmanlı devleti iyice zayıflamış, topraklarını koruyamaz hale gelmiştir. Osmanlı Devleti'ne "*Kuvvet hakka üstündür*" düşüncesi diğer Batılı devletler tarafından uygulanmaya başlamıştır.¹²¹

Bu yıllardan sonra 550 yıllık Balkanlar'daki Osmanlı hakimiyeti sona ermiştir. Milyonlarca Türk, eski toprakları olan Anadolu'ya geri dönmek için harekete geçmiştir. Balkanlar'daki milliyetçi devletlerin bağımsızlık çabaları ve isyanları esnasında da istemeyen Türkler zulümlere maruz kalarak göç etmişlerdir. Bu göçler zaman zaman günümüze kadar devam etmiştir.¹²²

Genel olarak bakıldığında, Osmanlı'nın kurulmasından itibaren ilk 400 yılında yaşanan göçler daha çok idari, ekonomik ve güvenliğe göre yapılmış olup doğudan batıya doğru gerçekleşen göçlerdir. Siyasi ve dini sebeplerden dolayı gerçekleşen ilk göç akınları 1783'te Kırım'ın Osmanlı'dan ayrılıp Rusya'ya verilmesiyle sonucu Kafkaslardan gelen kitlesel göçlerdir. Bu göçlerin başlangıcı olmuş günümüze kadar belirli aralıklarla devam etmiştir. Fakat devletin yaşadığı siyasi durumların değişimi ülkeye gelen göçlerin artışı da iskân uygulamalarını değiştirmiştir. Devlet ilk yıllarında yeni fethettiği yerlere Anadolu'dan

¹¹⁹McCarthy, *age*, s. 121.

¹²⁰Babuş, *age*, s. 47.

¹²¹ Talat Paşa, *Talat Paşa'nın Anıları*, Haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 22.

¹²² Nuri Yavuz, "Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı", *Akademik Bakış*, C. 1, S. 2, Yaz 2008, s. 143.

göçmen gönderirken, devlet gerilemeye başlayınca yerlerini farklı nedenlerden dolayı terk edenlerin bıraktığı harap toprakların işlenmesi olarak devam etmiştir.¹²³

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından hızla ulusal devletler kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde farklı ulusların devletten kopuşuyla birlikte yönetimi ulusal bir nitelik kazanmıştır. Türkiye'ye diğer devletlerden gelen göçmenlerin Müslüman Türklerden oluşmasına dikkat edilmiştir. Mustafa Kemal bu dönemde vatanın sınırlarını Misak-ı Milli çerçevesinde belirleyip Müslüman Türklerin yoğun olduğu yerleri bu sınırlar içine dahil etmiştir. Yapılan antlaşmalarla hem Balkanlar hem de Orta Doğu'daki yeni komşularıyla barış ve güven sağlanmaya çalışılmıştır. Devletin içindeki Rumlarla Balkanlar'daki Türkler mübadele antlaşmalarıyla değiş- tokuş edilmiştir.¹²⁴

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise, 19. ve 20. yüzyıllarda pek çok göç hareketinin ana merkezi sığınılacak limanı olmuştur. Özellikle 20. yüzyılda göçmen meselesi o zamana kadar görülmemiş bir biçimde önemini arttırmıştır. Tahminen 150 milyon insan yurtlarından göçmek durumunda kalmıştır. Kafkasya'dan, Balkanlardan ve başka bölgelerden 1900-1917 yılları arasında 5 milyondan fazla insan göçmen konumuna gelmiştir. Ardından yaşanan Rus İhtilali, Türk-Yunan mübadeleleri ve diğer olaylar sebebiyle 8 milyon kişi 1917-1933 yılları arasında çeşitli sebeplerle göç etmişlerdir.¹²⁵

Göçmen hareketliliğinin fazlalığı Türkiye'nin diğer ülkelerden önce bir göçmen düzeni ve hukukuna sahip olmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı döneminde kaybettiği topraklardan Türkler gelirken bu sırada Avrupa devletlerindeki göç daha farklı olarak sanayileşme ile sömürgeleşmenin neticesinde ortaya çıkmaktadır.¹²⁶

Bir zamanlar Anadolu dışındaki toprakta Türkleştirme ve Müslümanlaştırma sistemi uygulaması için gönderilen halk, vatan bildikleri yerleri göçe mecbur kalarak bırakıp eski toprakları olan Anadolu'ya yeniden gelmişlerdir. Osmanlı'nın kuruluş ve yükselme devirlerindeki göç ve iskân politikaları ile çöküş ve yeni Cumhuriyet dönemindeki uygulamaları farklılıklara gerek duymuştur.¹²⁷

¹²³ Tülay Alim Baran, "Cumhuriyet Sonrası Göç ve İskân", *Geçmişten Günümüze Göç II*, Ed: Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2017, s. 1386.

¹²⁴ Anıl Çeçen, *Türkiye ve Balkanlar*, Astana Yayınları, Ankara 2016, s. 78, 79.

¹²⁵ Selahattin Önder, *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1990, s. 2.

¹²⁶ Abdula, *agt*, s. 5.

¹²⁷ Karakuş, *agt*, s. 24.

8. Osmanlı Dönemi Yardım Komisyonları

Osmanlı Devleti, farklı tarih ve nedenlerden dolayı birçok göçe ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'ya yapılan göçler Balkan Savaşları ile başlayıp Birinci Dünya Savaşı sonrasında da yoğun olarak devam etmiştir. Bir dönemler Osmanlı, Balkanların büyük bir kısmını elinde bulunduruyordu. Fakat toprakların kaybedilmeye başlanmasıyla birlikte buradaki halk yüzyıllardır yaşadıkları toprakları, gelenek göreneklerini orada bırakarak göç etmeye mecbur olmuşlardır. Hızlı ve kitlesel gelişen göçlerin sonucunda devlet özel yardım komisyonları ve politikalar oluşturması gerektiğini fark etmiştir.¹²⁸

Göçle ilgili Osmanlı Devleti'nin yardımlarına bakıldığında; 19. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nde gelen göçmenlerin hayatlarını devam ettirmelerine destek için ilgilenen kuruluşlar vardır. Büyük şehir olan İstanbul'da Şehremaneti kurulmuş, diğer illerde bu görevler belediyeler aracılığıyla yürütülmüştür. Şehremaneti maddi desteği devlet hazinesi ve halktan almaktadır. 1839'da kurulan bu kurum 1859 senesine kadar görevini sürdürmüştür. Fakat bu tarihlerden sonra göçlerin hızla artmasıyla birlikte Şehremaneti ve belediyelerin yardım kurumları yetersiz gelmeye başlanmış ve daha büyük bir kuruluşa ihtiyaç duyulmuştur.¹²⁹

Osmanlı Devleti tarafından 1857 tarihinde Muhacirin Kanunnamesi çıkarılmıştır. Kanunnameye göre az bir sermayesi (yaklaşık 60 altın mecdiye) olan göçmen aile ve gruplarına toprak verilebilecektir. Eğer Rumeli'ye yerleşen olursa altı yıl, Anadolu'ya yerleşen olursa on iki yıl vergi vermeyecek ve askerlikten muaf olacaktır. Ayrıca verilen toprağı yirmi yıl satmayan, devletin kanun ve yasalarına uyan göçmenlere din özgürlüğü tanındı, tapınak yapmalarına onay verildi. Devletin göç ve göçmen sorunlarıyla ilgilenmesinde Sadrazam Ali Paşa'nın padişah onayıyla 5 Ocak 1860 tarihli Muhacir Komisyonları kurması etkili olmuştur.¹³⁰

Komisyonların temel hedefi gelen göçmenlerin problemlerini çözüme kavuşturmak olmuştur. Muhacir komisyonlarının dönem dönem değişse de (Umum Muhacir Komisyonu, İdare-i Umûmîye-i ve Muhacirin Komisyonu, Muhacirin-i İslâmiye Komisyonu, Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmîyesi) genel olarak görevleri aynı olmuştur. Bunlar ise; göçmenler hangi dinden olursa olsun refahlarını sağlamak, devleti maddi anlamda zorlamayan

¹²⁸ Yaşar Baytal, "Balkanlar'dan Anayurda Yapılan Göçler ve Türkiye Açısından Sonuçları (1912-1925)", *TurkishStudies*, C. 13/1, Ankara 2018, s. 20.

¹²⁹ Mehmet Demirtaş, "Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 41, Erzurum 2009, s. 216.

¹³⁰ Önder, *agt*, s. 16, 17.

yerleşim yerleri ayarlamak (iklim, ulaşım, üretim ve pazarlamanın olduğu yerler seçilmiştir), göç etmiş ve edecekleri iskânlarına yerleştirmek, göçmenlerin iâşesini ve işlerini temin etmek çiftçilik aletleri, hayvan ve arazi verilerek göçmenlerin üretimini hızlandırmak, aşiret göçmenlerini yerleşik hayata alıştırıp uyumu arttırmaktır.¹³¹

1860'da Osmanlı Devleti'nde "*İdareyi Umumiye-i Muhacirun Komisyonu*" Trabzon Valisi Hafız Paşa tarafından ülkeye gelen göçmenlerin denetimini sağlamak amacıyla kurulmuştur.¹³² Sonuç olarak kısa zaman diliminde yoğun göç dalgasına maruz kalan Osmanlı Devleti, göçmenlerin geldiğinde hayati ihtiyaçlarını karşılaması için daha sistemli bir kurum oluşturmuştur. Bu komisyona bağlı her ilde alt birimler ile alt komiteler kurulmuştur. Bu yardım kuruluşlarından birisi uluslararası boyutta çalışırken, diğeri devlet içinde yardım topluyordu. Bir başka kurum ise sadece göçmenlerin işleyişleriyle ilgileniyordu. Göçmen sayısının her geçen sene artması üzerine Hilali-i Ahmer Cemiyeti'nden destek alınarak cemiyetin bir senelik gelirini aşmaması koşuluyla göçmenler için her yıl önemli bir miktar para desteği verilmiştir.¹³³

Osmanlı-Rus Savaşı olarak bilinen 93 Harbi sırasında kitlesel göçler iyice artmıştır. 1878 senesinin ilk dönemlerinde en çok göçmen alan vilayetlerden olan İstanbul'da iki yeni yardım kurumu kurulmuştur. Kurumlardan ilki Milletlerarası Göçmenlere Yardım Komitesi bir diğeri ise, İâne-i Muhacirun Komisyonu (Göçmenlere Yardım Komisyonu) olarak adlandırılmıştır. 1878 Haziran'ında savaşların devam etmesi üzerine göçmen sayısı günden güne arttığı için her vilayette İstanbul'daki İdâre-i Umumiye-i Muhacirun Komisyonuna bağlı olmak şartıyla Göçmen Müdürlüğü kurulmuştur. İstanbul'daki bu komisyonun İdare-i Umûr-ı Hesâbiye ile İdâre-i Umûr-ı İskâniye adlı iki tane şubesi daha bulunmaktadır.¹³⁴

Bu komisyon, göçlerin bir ara azalması ile ihtiyaç duyulmadığı için kaldırılmış fakat Osmanlı-Yunan Savaşı nedeniyle göçler artmaya başlayınca komisyon yeniden kurulmuştur. Bir kurum varken onun yetersiz gelmesi sonucu daha büyük bir kurumun kurulması devletin göçle ilgili yaşadığı zorlukları göstermesi bakımından önemli bir sonuçtur. Muhacirun Komisyonu bir ara çalışmadığı durumlarda da göçmenlerin sorunlarıyla ilgilenen başka ufak komisyonlar görevlerini yerine getirmeye devam etmişlerdir.¹³⁵

¹³¹ Ufuk Erdem, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, TTK, Ankara 2018, s. 5.

¹³² Yıldız, *age*, s. 104.

¹³³ Baytal, *agm*, s. 21.

¹³⁴ Halaçoğlu, *age*, s. 154.

¹³⁵ Demirtaş, *agm*, s. 216, 217.

1914 senesine gelindiğinde ise “*Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumisi*” kurulmuştur. Bu dönemlerde resmi ve yeterli bir kurum olmadığı için gelen göçmenler geçici olarak cami ve medrese gibi yerlere yerleştirilmişlerdir. Fakat bu göçmenlerin sadece barınma ihtiyaçları için değilde geçimlerini sağlama için düzenli gelire ihtiyacı olduğundan kalıcı bir iskân kurumuna gereksinim duyulmaktaydı. Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti bu gereksinimleri karşılayabilmek için Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti’ne bağlanarak desteklerin boyutları büyütülmüştür.¹³⁶

9. Göçün Demografik Yapıya Dair Etkileri

Yaşanılan yerde demografik yapının değişime uğraması sonucunda orada yaşayan halkın temel gereksinimlerine cevap verememesi göçün başlamasına neden olur. Tarihin ilk devirlerinde avcılık ve toplayıcılık yapan ilkel toplulukların demografinin bozulmasıyla yer değiştirmeleri sıkça rastlanan bir durumdur. Başka yere göçen bu topluluklar gittikleri yerdeki halkıda daha ileri göçe mecbur bırakmışlardır.¹³⁷

Geneline bakıldığında hem tarih öncesi dönemlerde hem de tarihi dönemlerde ülke nüfusunun dağılışını etkileyen göçlerin, temel nedenlerinden biri de nüfusun artmasıyla ortaya çıkan demografik yapı değişimidir. Göç hareketleri ekseriyetle gelişmemiş ülkeden gelişmiş ülkeye, demografisi zayıf bölgeden demografisi zengin bölgeye doğru yaşanmaktadır. Buna en iyi örnek 18. yüzyılda Amerika’nın keşfinin ardından yaklaşık yetmiş milyon insanın Avrupa’dan Amerika’ya göç etmesi gösterilebilir.¹³⁸

Demografik göçün getirdiği sonuçlardan biri de “*karışan nüfus*” ile “*yayılan nüfus*” çeşitlerini oluşturmalarıdır. Nüfusu fazla olduğu halde ülkenin zayıf ekonomiye sahip olmasıyla nüfusu az olduğu halde ülke ekonomisinin güçlü olduğu bu iki ülkenin birlikte hareket etmesine karışan nüfus denir. Göçmen kabul eden ülke zamanla siyasi, kültürel ve geleneksel olarak değişime ve homojen bir yapıya sahip olur. Avrupa’nın demografisinin değişim nedeni, sanayileşme ile zayıf ülkelerden göçlerin kabulü olmuştur.¹³⁹

Osmanlı Devleti’nde 17. yüzyıldan itibaren başlayan toprak kayıplarıyla birlikte 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ardından içe dönük bir göç başlamış Anadolu’daki göçlerin

¹³⁶ Baytal, agm, s. 21.

¹³⁷ Saydam, age, s. 7.

¹³⁸ Saydam, age, s. 7.

¹³⁹ Saydam, age, s. 9.

artmasına sebep olmuştur. Demografik bakımdan değerlendirildiğinde göçler, o bölgenin veya ülkenin nüfusu artış ve azalışı üzerinde en önemli faktör durumundadır.¹⁴⁰

Osmanlı Devleti de gerek demografik yapısı gerekse ülkenin zayıflaması sonucu bu tür göçleri kendine çekmiştir. Göç gönderen ülke tarafından bakıldığında ise, ülke daha homojen bir yapıya sahip olur. Üstelik Osmanlı'dan ayrılıp bağımsızlıklarını ilan eden Balkan devletleri kendi etnik ve dini yapılarından farklı olan milletleri ülkelerinden zorla göç ettirmeleri de Anadolu'daki demografinin hızla değişimine neden olan etkenlerden biri olmuştur.¹⁴¹

Göçlerle beraber gelen yeni uygulamalar devletin içinde yeni meslek yapılarını, ülkenin değişen demografik yapısını ve gelen göçmenlerin yerleşim düzenlerini de değiştirmiştir. Balkan göçmenleri Anadolu topraklarına farklı yeni meslekler kazandırarak ülke ekonomisine katkı sağlamakla kalmamış üstelik işgücünü arttırarak demografik yapının da değişimine yardımcı olmuşlardır. Bunun yanında artan Türk ve Müslüman nüfus Anadolu'da daha homojenize bir hâl alarak olabilecek etnik vedini çatışmaların önüne geçilmiş olmaktadır. Etnik çatışmalar ve uzun süren savaşlar Osmanlı Devleti'nin uğraştığı en zorlu yıllar olmuştur. Fakat Balkan göçmenlerinin gelişi bu yapıyı değiştirip yenilemiş ayrımları ortadan kaldırmıştır.¹⁴²

Balkan Savaşları öncesinde Osmanlı'nın Balkanlar ve Anadolu topraklarındaki bütün nüfusu Gotha yıllığına göre yirmi dört milyona yaklaşmaktadır. Devletin yüzölçümü ise 3.027.700 kilometrekareyi bulmuştur. Fakat Osmanlı Devleti ile savaşan dört Balkan devletinin toplam nüfus sayısı 10.167.719 iken, yüzölçümü alanı 158.456 kilometrekareyi bulmaktadır.¹⁴³

Göçün geldiği Balkanların demografik durumuna göre bölgede 35 milyon insan yaşamını sürdürmektedir. Bu nüfusun etnik yapısının en çoğunu 9 milyonla Sırlar oluşturmaktadır. Onu 8 milyonla Yunan, 6 milyonla Bulgar, 1,5 milyonla Makedon, 5 milyonla Arnavut, 4 milyonla Hırvat nüfusu takip etmektedir. Bunun dışında diğer etnik ve dini gruplarda Balkanların nüfusuna dahildir.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Faruk Kocacık, "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)", *Osmanlı Araştırmaları I*, TDVİA, İstanbul 1980, s. 179.

¹⁴¹ Saydam, *age*, s. 9.

¹⁴² Baytal, *agm*, s. 25.

¹⁴³ Halaçoğlu, *age*, s. 10.

¹⁴⁴ Kemal H. Karpat, *Türkiye ve Orta Asya*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 175.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE’NİN BALKAN DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1923-1938)

“Türk’ün gönlünde bir dağ varsa orası Balkan’dır, nehir varsa Tuna’dır.”

Yahya Kemal Beyatlı

1. Balkan Adı ve Coğrafi Yapısı

Balkan sözcüğünün kelime kökeni Türkçe olup dağ anlamına gelmektedir. 1437-1496 yılları arasında yaşamış olan İtalyan yazar ve diplomat Filippo Buonaccorsi, Balkan kelimesini ilk kullanan insandır. Callimaco İtalya’dan ayrılıp Lehistan’a yerleştikten sonra Leh kralının tarih danışmanlığını yapmış, 1490 yılına gelindiğinde İstanbul’a görev için giderken buralara yöre halkının Balkan dediğini Papa III. Masum’a gönderdiği mektupta ilk defa yazmıştır. Daha sonraki dönemlerde hem papaz hem de seyyah olan Salomon Schweigger, “*Haimos*” diye anılan bir dağdan bahseder ve buraya Türkçe’de Balkan denildiğinden söz etmektedir.¹⁴⁵

Osmanlı Devleti ise kuruluşundan itibaren 1540’lara kadar Balkanlarda fethettiği her yere Rumeli Eyaleti, fethedilen alana Rumeli adını vermişlerdir. Bizans İmparatorluğu bulunduğu coğrafya itibarıyla, Müslüman devletlerinde Rum adıyla anılıyordu. Anadolu’ya Osmanlı Devleti yerleşince, Rum bölgesi Anadolu topraklarını anlatmak için bir yer ismi olarak kalmıştır. Batıdan gelen gezginler Anadolu bölgesine *Turquie*, Bizans İmparatorluğu topraklarına ise *Romanie* adını vermişlerdir. *Romanie* kelimesi zamanla Ortodoks Yunanlıların yaşadığı Balkan bölgesi için kullanılmaya başlandı. Yunanlılar için kullanılan *Romanie* kelimesini Anadolu Türkleri bir süre sonra Balkan coğrafyasını “*Rumili*” olarak isimlendirmeye başlamışlardır. *Rumili* kelimesi de günümüze gelene kadar Rumeli’ne evrilmiştir.¹⁴⁶

“Adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan’ı ikiye bölen dağ silsilesinden alan Balkan yarımadasının doğu, güney ve batı sınırları hakkında mevcut görüş birliğine rağmen

¹⁴⁵ Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, Paradigma Basın Yayın, İstanbul 2017, s. 17.

¹⁴⁶ Uğur Ünal, *Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2013, s. 3.

*kuzey sınırları tartışmalıdır. Bazı coğrafyacıların bölgenin kuzey sınırını Tuna ve Drava nehirleri olarak kabul etmeleri yanında bu sınırı Karpat dağlarının doğusundan geçirenler de vardır. Böylece bu ikinci sınırlamaya göre Balkan yarımadası 1.000.000 km kare kadar bir yüzölçümünü kaplamaktadır.” Balkan coğrafyasının içinde Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye’nin Trakya bölümü yer almaktadır.*¹⁴⁷

Balkan coğrafyasının doğal sınırlarını belirleyen denizler ve nehirlerdir. Çanakkale boğazı ile İstanbul boğazları doğu sınırını oluşturmaktadır. Avrupa devletleriyle olan hududunu ise, Tuna nehrinin kollarından biri olan Sava nehri ile Roab nehirlerinin aktığı vadiler oluşturmaktadır. Balkan yarımadası Karadeniz, Ege, İyon ve Adriyatik denizleri ile çevrilmiş olup kara sınırlarını kuzeydoğuda yine Tuna nehrinin bir kolu olan Prutla oluşturmaktadır. Balkanlara can veren, Romanya ve Bulgaristan sınırlarını belirleyip, Orta Avrupa’ya kadar akışını devam ettiren en önemli nehir Tuna’dır. Ayrıca nehirden ticaret sağlanırken büyük gemilerle ulaşım da bu şekilde yapılmaktadır.¹⁴⁸

Balkan coğrafyasında İstanbul ile başlayıp Yunanistan, Arnavutluk ve Hırvatistan’a kadar uzanan kıyı bölgelerinde Akdeniz iklimi hakimken, geriye kalan iç kesimlerde karasal iklim görülmektedir. Akdeniz ikliminin etkisiyle kıyı kesimlerde üzüm, incir, zeytin ve turunçgiller gibi ürünler yetişmektedir. İklimin elverişli olması iç kesimdeki yerlerde büyükbaş hayvancılığı ilerletirken, Akdeniz ikliminin etkili olduğu yerlerde keçi, koyun, gibi küçükbaş hayvanlardan yararlanılmaktadır. Rus ovalarından gelen soğuk havanın etkisiyle karasal iklimde olan yerler yağışı fazla alır. Verimi bol olan bu topraklarda buğday, çavdar, mısır vb. ürünler yetiştirilmektedir. Ayrıca Osmanlı döneminde altın, bakır, gümüş, demir, kurşun gibi madenler çıkarılıp devlet tarafından işletilmiştir.¹⁴⁹

İçinde birçok ülkeyi barındıran Balkanlarda Yunan, Bulgar, Türk, Sırp, Arnavut, Pomak, Makedon, Hırvat, Boşnak, Karadağlı, Kıpti ile az bir nüfusa sahip olan Yahudiler yaşamakta olup her grup kendi dilini konuşmaktadır. Balkanlarda Katolik Hristiyan olan Hırvatistan bölgesi haricindeki yerlerin büyük bir çoğunluğunda Ortodoks dini etkindir. Arnavutluk’un büyük bir kesimi ile Boşnak ve Türklerin tamamı Müslümandır.¹⁵⁰

Balkanlar bir bölgeyi, Türkiye ise bir ülkenin adını temsil etmesine rağmen, genel haritada ikisi de yanyana birer komşu niteliği taşımaktadır. Batılı kaynaklara göre Türkiye

¹⁴⁷ Kemal H. Karpat, “Balkanlar”, *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 25.

¹⁴⁸ Atabay, *age*, s. 22, 23.

¹⁴⁹ Ünal, *age*, s. 4.

¹⁵⁰ Ünal, *age*, s. 4.

coğrafi konumuyla merkezi bölgedeyken, ülkenin geleceğini belirleyen Balkanların siyasi politikası ve bölgedeki halkın kendi iç mücadelelerine göre değişmektedir. Özetle dünyanın kaderini belirleyen bölge Balkanlardır ve bu bölgeyi yöneten devlet ise büyük bir siyasi gücü elinde bulundurur. Günümüz jeopolitik bilimi bu bilgiyi savunurken aynı zamanda Türkiye ile Balkanların aynı geleceğe sahip olduğunu da savunmaktadır.¹⁵¹

2. Yunanistan'da Uluslaşma Sürecinde Yaşanan Göçler

Tarihte “*Yunan*” kelimesinin ilk ortaya çıktığı ülke Perslerdir daha sonra İslam coğrafyasında Eski Yunanlılar ve günümüzdeki Yunanlılar bu isimle anılmaya devam etmiştir. Yunan halkı tarih boyunca kendine İyonya isminin değişime uğraması sonucu ortaya çıkan Yunan adını hiç telaffuz etmemişlerdir. Antik Yunan halkı soyunu ortak bir dil ve din geçmişi bulunan Helen’e dayandırmaktadır.¹⁵²

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Yunanlılar arasında ilk defa kitlesel anlamda bir ulusal düşünce hareketi ortaya çıkmaktadır. Ulusal bilincin ortaya çıkmasında Osmanlı Devleti’ndeki Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile onu takip eden yıllarda dünyayı etkileyen Fransız İhtilali (1789) olmuştur. Fransız İhtilali’nin ardından 19. Yüzyılın başlarında daha milliyetçi devletlerin kurulması, yeni devletlerin yaşamlarını böyle sürdürmeleri hedeflenmiştir. Bu görüşle birlikte devletler arasındaki siyasi, sosyal ve kültürel değişimler hızla gözlemlenmeye başlandı.¹⁵³

1828 yılına gelindiğinde Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan savaş Osmanlı Devleti kaybetmiş ve 1829’da Edirne Antlaşması ile Yunanistan’ın bağımsızlığını tanımıştır. Bu antlaşmasının ardından 1830’da İngiltere, Fransa ve Rusya’nın desteğiyle Londra Antlaşması’nın sonucunda Yunanistan uluslararası anlamda tanındıktan sonra bağımsız devlet olduğu ilan edilmiştir. Anlaşma ile batılı devletlerin desteğini alan Yunanistan topraklarını genişletme stratejisi gütmeye başlamıştır.¹⁵⁴

Osmanlı Devleti’nin savaş durumunda olmasından yararlanarak Batı Trakya’yı işgal etmiştir. Osmanlı Devleti yeterli direnci gösteremeyince iki devlet arasında protokol imzalanmış ve Batı Trakya, Güney Makedonya ve Girit Yunanistan’a bırakılmıştır. 10 Ağustos 1920 senesinde Osmanlı Devleti üç Sevr Antlaşması imzalamıştır. Birinci anlaşma Osmanlı Devleti’nin parçalanmasını amaçlarken, ikincisi Batı Trakya’yı resmi anlamda

¹⁵¹ Çeçen, *age*, s. 13, 14.

¹⁵² Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 48.

¹⁵³ Millas, *age*, s. 18, 46.

¹⁵⁴ Çeçen, *age*, s. 187.

Yunanistan'a devrediyor, üçüncüsü ise Batı Trakya'da yaşayan Müslüman Türklerin hak ve özgürlüklerini Yunanistan kendi güvencesi altına alıyordu.¹⁵⁵

20.yüzyılın ilk senelerinden bu yana Osmanlı Devleti'nde yüzyıllarca barış içinde yaşayan Rum ve Ermenilerin çıkardıkları isyanlar sebebiyle yaşama olanakları kalmamıştır. Özellikle Balkan savaşlarından sonra Batılı devletlerin desteklemeleriyle Osmanlı'ya ayaklanma çıkartan Rumlar ile Türkler bir arada geçinemez duruma gelmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı gelmeden bu iki devlet karşılıklı nüfus mübadelesinin olması gerektiğini fark etmişler ama savaştan dolayı imkân bulamamışlardır.¹⁵⁶

Nitekim 1921 ile 1922 yılları arası döneme gelindiğinde Mustafa Kemal önderliğindeki Türk ordusu, Yunan ordularını yenip Anadolu'dan tamamen çıkarmışlardır. Bu büyük yenilginin ardından Anadolu'da yaşayan ve Büyük Yunanistan'ın kurulacağına inanan Rumlar ile yerli Türk halkının arası iyice açılmıştır.¹⁵⁷ Megali İdea¹⁵⁸, ya dair umudunu kesen büyük bir Rum kesimi Yunanistan' a kaçmayı kendilerine uygun görmüşlerdir. Geriye kalan azınlık konumundaki Rum halkı ise imzalanan 1923 yılında Lozan Antlaşmasına eklenen mübadele maddeleriyle Anadolu'dan çıkartılmışlardır.¹⁵⁹

Fakat yinede bu tarihe kadar ufak çaplı göç hareketleri yaşanmıştır. Anadolu halkının Büyük Taarruzda başarılı olup Yunan ordusunun yenilmesi Eylül 1922 tarihinde Türkiye'de yaşayan Rumların belirli bir kısmının göç etmek zorunda kalmasına neden olmuştur. 9 Eylül 1922 senesinde ise İzmir'in Rumlardan geri alınması üzerine buradan ayrılan azınlık halk ilk örgütlü göçe başlamışlardır. Yaşanan bu olayların ardından İzmir'in üzerinde Türk uçağı gezdirilerek Yunan askerleri ve Rumların şehri bir ay içinde tamamen boşaltmaları istenmiştir. Bir ayın sonu olan 8 Ekim'e kadar yaklaşık olarak 300 bin Rum Yunanistan'a göç etmişlerdir. Mudanya Mütarekesi'nin ardından ise yine hezimete uğrayan Rumlar, İstanbul ve Trakya'dan 60 bin kişilik toplulukla tamamen ayrılmışlardır.¹⁶⁰

Mübadele göçlerinin ardından Anadolu'daki Türk varlığı hızla artarken devletin yürüttüğü yeni rejimle birlikte ulusallaşma hızla yayılmaya başlamıştır. Türk Kurtuluş

¹⁵⁵ Çeçen, age, s. 188.

¹⁵⁶ Fatma Buğday, *Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kimliğinin İnşasına Yönelik İskân Uygulamaları (1923-1938)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2018, s. 108.

¹⁵⁷ Mehmet Hacısalıhoğlu, "Yunanistan", *TDVİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 591.

¹⁵⁸ "Megali İdea" kavramı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Oğuz Kalelioğlu, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali-İdea*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.

¹⁵⁹ Hacısalıhoğlu, agm, s. 591.

¹⁶⁰ Ağanoğlu, age, s. 280, 281.

Savaş'ndan evvel sürekli toprak kayıpları yaşanması ve bu kopuşla birlikte başka milletten olan devletlerin ayrılışı ülkedeki milli birliği güçlendirmiştir. Anadolu'da yaşayan Türk halkı Kurtuluş Savaşı ile Mücadele ederken bu sırada devletin içinde birlikte yaşayıp komşuluk yapmış gayrimüslim halk işgalci devletlere bağımsızlık için destek olmuşlardır. Savaşın zaferle sonuçlanmasıyla umduklarını bulamayan azınlıklar büyük kitleler halinde Anadolu ve Doğu Trakya topraklarını tamamen boşaltıp göç etmişlerdir. Yaşanan bu durumların ardından Türk halkı geriye “özdeş” bir yapıya sahip olmuştur. Türk halkının milli bilincinin uyanışı yürütülen ulusal ve siyasal politikalarla ulusal bir devletin temelleri atılmıştır.¹⁶¹

2.1. Türkiye-Yunanistan İlişkileri (1923-1938)

Osmanlı döneminde Rumeli'deki toprakların kaybedilmesiyle birlikte buradaki Türkler Anadolu'ya göç ediyorlardı. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiş göçmenler anavatanlarına dönmüşlerdir. Cumhuriyet döneminde yapılan antlaşmalardan sonra göçmen sayısı hızla artmıştır.¹⁶²

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına bakıldığında tarih ve insanlık için en önemli göç hareketi Lozan Antlaşmasının ardından 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan “*Türk-Rum Nüfus Mübadelesi 'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol Anlaşması*” ile Anadolu'da bulunan Ortodoks Rumlar ile Yunanistan'da bulunan Müslüman Türklerin değiş-tokuş yani zorunlu mübadeleye tabi tutulmalarıdır.¹⁶³

Bu mübadeleye göre Türkiye'de yaşayan Ortodoks Rumları ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türkler 1 Mayıs 1923 tarihinden sonra mecburi olarak mübadele edilmişlerdir. İki taraf arasında imzalanan mübadele bir protokolden ve 19 maddeden meydana gelen bir sözleşme niteliği taşımaktadır. Fakat anlaşmaya Batı Trakya Türkleri ile İstanbul'daki Rum halkı dahil edilmemiştir. 18 Ekim 1912 yılından itibaren göç edenler ya da göçecek olanlarda üçüncü madde ile birlikte göçmen olarak nitelendirilip mübadele anlaşmasına eklenmiştir.¹⁶⁴

Mübadelelerin gerçekleşmesini beklemeyen Yunanistan'ın Türklere gitmeleri için baskı uygulayıp ellerindeki Emlaklarını almaya çalışmalarıyla iki ülke arasındaki anlaşmazlıkyeniden ortaya çıkmıştır. Yunanistan'ın bu hareketlerinden rahatsız olan Türkiye, göç hareketlerine hız vermek zorunda kalmıştır. Gelen göçmenlerin yerleşmesi, beslenmesi,

¹⁶¹ Arı, “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, s. 420.

¹⁶² Ağanoğlu, *age*, s. 276.

¹⁶³ Anlaşmanın tam metni için bkz: İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. 1, TTK, Ankara 1983, s. 177-183.

¹⁶⁴ Yusuf Sarıay, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, *AAM Dergisi*, C. 27, S. 80, 2011, s. 353.

gelişleri ve yerleşecekleri yerleri hızlı bir şekilde belirlemek amacıyla 13 Ekim 1923’de Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. Daha sonra 8 Kasım 1923 tarihinde ise Mübadele İmar ve İskân Kanunu çıkartılmıştır.¹⁶⁵

2.2.Mübadele Sonucu Türkiye’ye Gelen Göçmenler ve Kentlere Etkileri

Mübadele göçleriyle birlikte her iki devletinde avantajları ve dezavantajları olmuştur. Göçmenlerin gitmesiyle Yunanistan kısa vadede işsizlik ve hayat pahalılığı gibi özellikle ekonomik sıkıntılar yaşasa da uzun vadede dönemin Türkiye’sinden daha hızlı kalkınmıştır. Bundaki en önemli etken ise, Anadolu’dan gelen Rumların sanatkârlık ve buna benzer nitelikte özelliklere sahip olmalarıdır. Türkiye’de ise durum daha farklı ilerlemiş ve Yunanistan’a giden Rum göçmenlerin yokluğu Türkiye ekonomisinin uzun süre zayıf seyir göstermesine sebebiyet vermiştir. Türkiye’ye gelen göçmenlerin %90’ının tarımla ilgilenmesi ülkeye sadece tarım yönünden katkı sağlamıştır. Gelen göçmenlerle daha homojen sahip olan Türkiye ayrıca devletin ileriki yıllarda ihtiyacı olan asker potansiyelinin en önemli kaynağı haline gelmiştir.¹⁶⁶

Bununla beraber devletin hızlı bir şekilde uyguladığı yöntemler tahmin edildiği gibi iyi bir neticeye kavuşmadığı durumlar da olmuştur. Bu durumun genel sebepleri ise; aceleyle kurulan vekâletine atanan memurların başka vekâletlerden gönderilmesi, göçmenlere verilen yerleri istememeleri ya da akrabalarının yanına taşınmalarıyla iskân yerlerini terk etmeleri, Rumların yaşadığı yerlerin yakılıp yıkılması, göçmen halkın tarım bilgileri değerlendirilmeden başka iklimlerin olduğu vilayetlere iskân ettirilmeleri ve halkın yaptığı işin statüsüne bakılmaksızın rastgele yerleştirilmeleridir.¹⁶⁷

Türkiye’nin kuruluşundan itibaren 1930’lu yılların ortasına kadar mübadele göçleri devam etmiştir. Bunun dışında gelen göçler mübadele dışı kalan Batı Trakya tarafındaki Türklerin göçü olmuştur. Mübadele neticesinde Selanik, Kavala, Hanya, Kandiye ve Resmo şehirleri Yunanistan tarafından yükleme limanı olarak tahsis edilmiştir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu Türk gemileriyle taşınırken diğer bir kısmı ise trenlerle Anadolu’ya nakil edilmişlerdir.¹⁶⁸

¹⁶⁵Sarınay, agm, 354.

¹⁶⁶Ağanoğlu, age, s. 307.

¹⁶⁷Nihan Demirhan İnceliler, *1923 Yılından Bugüne Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları ve Sosyal-Ekonomik Etkileri*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 26, 27.

¹⁶⁸Yıldız, age, s. 23.

Türkiye'ye mübadele ile gelen göçmenlere, onlar gelmeden önce belirlenen yerlere göç etmeleri için yeni köyler kurulmuştur. Göçmenlerin en kısa sürede üretici hale gelebilmeleri için ailelere bağ, bahçe, tarla, tütün arazisi, portakallık ve zeytinlik gibi tarlalar verilmiştir. Üstelik gelecek göçmenlerin iş gruplarına göre örneğin bağcı, zeytinci, tütüncü ya da çiftçi gibi meslek gruplarının yerleri belirlenip ona göre yerleştirilmişlerdir.¹⁶⁹

Fakat mübadil halkın çoğu kesin bir yere yerleşene kadar birkaç kez ev değiştirmişlerdir. Devletin göçmenleri yerleştirme politikası ilk senelerde devam etse de bir süre sonra bunun yetersiz olduğu anlaşılarak bundan vazgeçilmiştir. Daha sonra göçmenler ikna yoluyla ya da göçmen grupların liderinin devletle anlaşarak seçtiği yere yerleşmişlerdir.¹⁷⁰

Türkiye'ye gelen göçmenlerin yerleşmeleri ile ilgili hukuki düzenlemelere de gidilmiştir. İlk etapta göçmenler imzalanan Lozan Antlaşması'ndan önce gelenler ve sonra gelenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Antlaşmadan önce gelenler iskân olarak değerlendirilmemiş gerekli görüldüğünde iskâna tabi tutulmuştur. Antlaşmadan sonra gelenler ise iskânlı olarak görülüp yanında getirdiklerine bakılmaksızın ev ve arazi verilmiştir. Ayrıca göçlerin artışı ile birlikte Rumların mübadeleyle bıraktıkları ev, arazi ve dükkânlarına yeni gelen Türk göçmenler yerleştirilmiştir. Göçmenlerin Yunanistan'da bırakmak zorunda kaldıkları gayrimenkulleri komisyon tarafından yetki alanlarına dahil edilmiştir. Mübadele süreci bitene kadar gayrimenkullerin rehin verilmesi teminatı ya da satışı olmamıştır.¹⁷¹

1924 ile 1933 yılları arasında Türkiye'ye Yunanistan'dan gelen göçmenler Anadolu'da 52 vilayete gönderilip yerleştirilmişlerdir. İzmir'e 62.947 göçmen, İstanbul'a 33.328 göçmen, Bursa'ya 31.058, Balıkesir'e 25.515, Edirne'ye 24.705, Samsun'a 23.454, Tekirdağ'a 23.221, Kırklareli'ne 19.739, Kocaeli'ne 17.074, Niğde'ye 15.750, Manisa'ya 15.468, Diyarbakır'a 8, Çankırı'ya 5, Malatya'ya 4, Urfa'ya ise 3 göçmen yerleştirilmiştir.¹⁷²

Bu karşılıklı mübadele ile Türkiye'de yaşayan bir milyonu aşan Rum Yunanistan'a göç etmiş, Yunanistan'da yaşayan beş yüz bine yakın Türk'te Anadolu topraklarına getirilip

¹⁶⁹Sarıay, agm, s. 354, 355.

¹⁷⁰ Yıldız, age, s. 25.

¹⁷¹ Demirhan İnceliler, agt,s. 26.

¹⁷² Yıldız, age, s. 24.

yerleştirilmiştir. Bu göçmen sayısına Bulgaristan ile diğer Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerde zaman içinde katılmıştır.¹⁷³

Bu dönemde savaş zamanında Rum çetelerin tahrip ettiği evler yeniden tamir edilerek mübadillere verilmesi planlanmıştır. Fakat yeterli devlet bütçesi olmadığı için bu plan hayata geçirilememiştir. Onun yerine iktisadi haneler projesi gündeme gelmiştir. Bir çatı altında dört haneden oluşan evde iki odası, ahır, samanlığı, tualeti ve kendine ait bahçesi planlanmıştır. Fakat evlerin çoğunun kerpiçten, sazdan, çamurdan ve bir kısmının da kereste kullanılarak yapılması evlerin ömrünü azaltmıştır. En fazla beş sene dayanabilen bu evleri yenisi ile değiştirmek zorunda kalınmıştır.¹⁷⁴

Devletin gündeminde göçmenlere ev yapmak ve mübadilleri vasıflarına göre üretken hale getirmek gibi iki önemli konu daha yer almaktaydı. Meslek gruplarının büyük çoğunluğunu oluşturan çiftçiler için toprak, bağ, bahçe dağıtımı, tohumluk verilmesi, kredi açılması, tarım araçları ve gerektiğinde büyükbaş-küçükbaş hayvan tahsisi; sanatkârlar için de döner sermaye kredileri ve mesleklerine göre dükkân verilmesi gibi konular düşünülmüştür. 1923-1933 yılları arası dönemde 380.243 Yunanistan mübadiline 22.827 adet ev, 11.609 dükkân, 4.996 parça arsa, 4.482.567 dönüm toprak, 98.606 dönüm bağ ve 160.300 dönüm bahçe tahsis verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti mübadele ile gelen Türk halkı adına uluslararası kuruluşlardan destek almamış tamamen kendi imkânları ile yardımda bulunmuştur.¹⁷⁵

2.3. Fener Rum Patrikliği Sorunu

Osmanlı döneminde Patrikhaneye ilk yetkiler İstanbul'un fethinin ardından Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleşmiştir. Patriklikte yönetime geçen patriğin seçme hakları vardı. Ayrıca padişaha karşı bir suçu olmadığı müddetçe Patrikhanenin yönetimi patriğe aitti. Dini atamaları yapar, bütün kiliselerden haraç toplar, evlenme ve boşanmalara bakar, suçlar için mahkeme kurup belirli cezaları verebilirdi. Yetkilerin bu kadar geniş oluşu Osmanlı Devleti'nin gücü zayıfladıkça devlet için problem olmaya başlamıştır. Çünkü sadece Rumların dini lideri olarak kalmamış ayrıca halkı isyana teşvik edip destekleyen, devletin bölünmesi için kurulan FilikiEteryâ grubu üyesi bir kilise halini almıştır.¹⁷⁶

¹⁷³ Kemal Arı, "Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar", *AAM Dergisi*, C. VIII, S. 23, Mart 1992, s. 419.

¹⁷⁴ Yıldız, *age*, s. 26.

¹⁷⁵ Yıldız, *age*, s. 27.

¹⁷⁶ Serap Toprak, *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 153-156.

Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan sorunlardan biri de Fener Rum Patrikliği sorunu olmuştur. 1830'da¹⁷⁷Yunanistan'ın bağımsızlığının ardından hızlı bir şekilde genişleme stratejisi gütmeye başlamıştır.1910'lardan itibaren Patrikhane, Yunanistan'ın her emrine harfiyen uyarak Osmanlı Devleti aleyhine faaliyetlerini sürdürmüştür. Megali İdea düşüncesiyle Osmanlı Devleti'ndeki kiliseleri faaliyete geçirmek isteyen Yunanistan hedeflerini bu yöne kaydırmıştır. Lozan Konferansı esnasında da karışıklığa neden olan Patrikhane, Lozan Antlaşması'nda geçmiş fakat ismi kullanılmadan idari ve siyasi faaliyetlerde bulunmamak, yalnızca dinsel görevini sürdürmek şartıyla Türkiye'de kalmıştır.¹⁷⁸

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına vesile olarak Patrikhaneyi görmüş ve Patrikhanenin ülkeden uzaklaştırılmasını istemiştir. Yunanistan'ın bağımsızlığının ardından devlet oluşunda da bu Patrikhanenin rolü vardır. Mustafa Kemal Atatürk, Misak-ı Milli sınırlarında Patrikhaneye karşı olup Yunanistan'a taşınmasını istese de Lozan Konferansı esnasında İngiltere, Fransa ve Amerika'nın baskılarıyla mecburen ülke içinde kalmıştır.¹⁷⁹

Lozan Antlaşması sonucunda Fener Rum Patrikliği 'ne siyaset yapmaması için karar getirilmiştir. Lozan'da yapılan düzenlemelerin ardından Patrikhanenin bütün ayrıcalıkları kaldırılmıştır. Bununla birlikte Patrikhane, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ismini alıp "ekümenlik" özelliğini yitirmiştir.¹⁸⁰

1924 senesinde Arapoğlu Konstantin'in Patrikliğe atanmasının ardından mübadeleye tabi olması sebebiyle Türkiye ile Yunanistan arasında sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Çözümeyen bu konu Muhtelit Mübadele Komisyonu'na getirilmiştir. Komisyon verdiği kararda Patriğin mübadeleye tabi olduğunu ifade etmektedir. Fakat yine de Komisyon karar vermeyi yetkisi dışında saymıştır. Bu sorun ancak 19 Mayıs 1925'te Konstantin'in görevinden çekilmesiyle kendiliğinden halledilmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁷ Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, C. 5, S. 2, Kırşehir 2004, s. 42.

¹⁷⁸ Atabay, *age*, s. 276.

¹⁷⁹ Çeçen, *age*, s. 414, 415.

¹⁸⁰ Uzun, *agm*, s. 43.

¹⁸¹ Atabay, *age*, s. 277.

2.4. Ahali Mübadelesi ve Etabli Sorunu

Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan Lozan Konferansı'nda Türkiye'deki Rumlarla Yunanistan'daki Türkler konusu ele alınıp değişimleri yapılacak ve “*yerleşmiş*” yani etabli olan İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri yaşadıkları yerde kalmaya devam edecekti. Bunun için bir komisyon kurulmuş ve 1923 Ekim'inden itibaren faaliyetlere başlamıştır. Fakat bu iki devlet arasında yerleşmiş (etabli) farklı anlama geldiği için anlaşmazlık çıkmaya başladı. Türkiye'ye göre “*yerleşmiş*” kelimesi Türk kanunlarına göre belirlenecekti.¹⁸²

Yunanistan ise daha fazla Rum'un İstanbul'da kalması için 30 Ekim 1918'den önce yerleşmiş her bir Rum'un etabli sayılmasını istiyordu. Aradaki itilaf büyüdü ve Milletler Cemiyeti'ne taşındı. Milletlerarası Daimî Adalet Divanı'nın Şubat 1925'de yaptığı açıklama sorunu çözemedi. Üstelik Yunanistan Batı Trakya Türklerinin mallarına el koyup buraya Anadolu'dan gelen Rumları yerleştirdi. Türkiye'de İstanbul'daki Rumların mallarına el koyunca aradaki gerginlik giderek artmıştır. Etabli meselesi her iki ülkenin siyasi politikasını da olumsuz etkilemeye başlayınca bu iki devlet bir anlaşma ile sorunu çözümüleme yoluna gitmiştir.¹⁸³

Bu durum üzerine 1926 yılında Türk-Yunan Antlaşması imzalanmış ve karşılıklı elçilerde gönderilmesine rağmen tam bir dostluksağlanamamış üstelik 1929 senesine doğru iki ülkenin çatışması tehlikesi ortaya çıkmıştır.¹⁸⁴ Venizelos devletin başına beşinci kez başbakan olarak geçtiğinde tarih 4 Temmuz 1928'i gösteriyordu. Fakat yönetimini aldığı Yunanistan bu defa çalkantılarla dolu bir dönemi yaşıyordu. Venizelos artık Türkiye ile barış istediği ve “*bükemediği Mustafa Kemal'in elini öpme*” yolunu seçtiği için daha ılımlı ve barışçıl bir politika izlemeye karar vermiştir.¹⁸⁵

Yunan Meclisi'nde 10 Şubat 1930'da yaptığı konuşmada Yunanistan'ın Türkiye ile savaştan sonra yaptığı antlaşmalara sadık kalacağını ve Türkiye'nin barışçıl bir devlet olduğunu açıklamıştır. Türkiye, Yunanistan'ın yeni tutumunu olumlu karşılayıp 10 Haziran 1930'da Ankara'da iki devlet arasındaki Ahali Mübadelesi sorununu halletmek için bir antlaşma imzalamıştır.¹⁸⁶

¹⁸²Fahir Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınları, İstanbul 1016, s. 293.

¹⁸³Armaoğlu, *age*, s. 293.

¹⁸⁴Salih Işık, *Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011, s. 20.

¹⁸⁵Atabay, *age*, s. 379.

¹⁸⁶Işık, *agt*, s. 20.

Yapılan bu anlaşma ile ülkeye yerleşme tarihleri ve doğdukları yer neresi olursa olsun, İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türklerin hepsi “*yerleşmiş*” yani “*etabli*” kapsamı içine alınmıştır.¹⁸⁷ Yapılan antlaşmaya göre, her iki ülkede kalan azınlık halka ait malları yanlarında götürebilecekler veya bir kısmını götüremeyenler de mallarını mahallelerinde bırakabileceklerdir. Bölgenin memurları bırakılan malların değerini göçmenle tespit edeceklerdir. Bu tespit raporu dörde ayrılıp, biri mahalli memura, biri göçmene, diğeri göçmenin yerleştiği yeni devlete ve en sonuncusu ise muhtelif tasfiye komisyonuna verilecektir.¹⁸⁸ Bu antlaşma ile Yunanistan Başbakanı Venizelos “*Yakın Doğu’da yeni bir döneme başlandığını*” ifade etmiştir.¹⁸⁹

Başbakan İsmet İnönü, yaptığı açıklamanın ardından Venizelos’u Ankara’ya davet etmiştir.²⁷ Ekim 1930’da davete katılan Venizelos büyük bir törenle karşılanmıştır. Bu dönemde aynı anda 30 Ekim 1930’da iki ülke arasında üç anlaşma imzalanmıştır. Dostluk Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması ile anlaşmaya ek olarak Deniz Kuvvetlerinin Sınırlanması Hakkında Protokol ve İkamet, Ticaret, Denizcilik Sözleşmeside imzalanmıştır. Bu sonuncu anlaşma iki tarafında azınlıklarına birçok ayrıcalık tanımış özellikle bundan asıl yararlanan Yunanlılar olmuştur.¹⁹⁰

Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması’nın ilk iki maddesinde tarafların birbirlerine karşı siyasi ve ekonomik anlaşma yapmaması ve bir taraf savaşırken öbür tarafın tarafsız kalması şart koşulmuştur. Üç ve ondan sonraki maddelerde ise çıkacak anlaşmazlıklarda eğer bir anlaşmaya varılamazsa ve uzaklaştırma yöntemi ile de olmazsa yargı veya hakeme başvurularak çözülmesi hedeflenmiştir. Antlaşmanın Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Hakkındaki ek protokolünde ise, taraflara altı ay öncesinde ve birbirlerine habersiz savaş gemisi yapmamaya da almama şartı getirilmiştir. Bu iki anlaşmanın yürürlüğü beş yıl olarak belirlenmişken, taraflardan biri son vermeye çalışmadığı müddetçe beşer yıllık sürelerle uzatılması kararlaştırılmıştır.¹⁹¹

Venizelos’un Türkiye ziyaretinin ardından Başbakan İsmet İnönü, Ekim ayının 1931 senesinde Yunanistan’ı iade-i ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret iki devlet arasındaki bağların güçlenmesini sağlayan ilk adım olmuştur.¹⁹² 1928 yılında Venizelos’un Yunanistan

¹⁸⁷ Atabay, *age*, s. 379.

¹⁸⁸ Altuğ, *agm*, s. 110.

¹⁸⁹ Atabay, *age*, s. 379.

¹⁹⁰ Armaoğlu, *age*, s. 294

¹⁹¹ Işık, *agt*, s. 21.

¹⁹² Atabay, *age*, s. 380.

Başbakanı olarak devletin başına geçmesi savaştan yorgun bir lider olup barış yanlısı politikaizlemesi daima barışı savunan Mustafa Kemaliğin barış antlaşmalarının yapılmasını hızlandırmıştır. İki ülke arasında yapılan en son 1934'deki Balkan Paketi'yle birlikte bu devletlerarasında ilişkilergünden güne iyileştirilmiştir.¹⁹³

Balkan savaşlarından önce başlayan uluslaşma hareketi savaşlardan sonra da devam etmiştir. Balkan devletlerinde başlayan bu milliyetçilik hareketlerinden en büyük zararı azınlık konumuna düşüp göçmek zorunda kalan göçmenler görmüştür. Balkanlarda yaşayan Müslüman halka birçok baskı ve eziyet edilmiştir. Burada doğup büyümüş sonradan azınlık konumuna düşmüş Türk ve Müslüman halk ile yüzyıllardır bölgenin tek varisi olduğunu iddia eden halk arasında kanlı çatışmalar olmuş büyük kayıplar verilmiştir.¹⁹⁴

Hem Türkiye hem de Yunanistan'da süren göçlerin ardındanülkelerde milliyetçilik duygusu devletler bakımından artmış fakat halkı nazarında zorunlu olarak uygulanmıştır. Her iki ülkede kendi içindeki azınlıklardan ayrılmaları ile daha memnun hale gelmişlerdir. Fakat bu göçe karşı çıkıp vatan bildikleri Türkiye'yi bırakmak istemeyenlerde olmuştur. Örneğin Antakya Ortodoksları, Antakya'nın valiliğine göç etmek istemediklerine dair beyanda bulunmuşlardır. İstemeyerek Anadolu'dan ayrılan Ortodokslar, uzun yıllar boyunca Anadolu topraklarını kendilerine vatan olarak görmeye devam etmişlerdir.¹⁹⁵

3.Bulgaristan'ınUluslaşma Tarihi

*“Biz Bulgaristanlı Türkleriz
Adından, dilinden, dininden mahrum bir millet,
Neremize baksanız,
Bir yara göreceksiniz kanayan
Ağlayan bir yüreğin dökülüşünü göreceksiniz
Damla damla gözlerimizden.”*

Raif Recebof

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilk fethettiği ve Anadolu'dan Balkanlara en fazla Türk ve Yörük göçmen gönderilen yer Bulgaristan olmuştur. Bulgaristan beş yüz yıl boyunca

¹⁹³Armaoğlu, age, s. 171.

¹⁹⁴Kurtulgan, age, s. 71.

¹⁹⁵Ağanoğlu, age, s. 303.

Osmanlı Devleti yönetimi altında kalmıştır.¹⁹⁶ Osmanlı Devleti buraya yerleştikten sonra hızla etkinliğini arttırmış ve bölgeye başka ülkelere geçiş güzergahı olduğu için daha fazla yatırım yapmıştır. Bu sayede hızla gelişen ve yeni şehirler kurulan Balkan topraklarında huzursuzluk yapan göçmen Türk boylarıda yerleştirilip nüfusun tek tip olan yapısı değiştirilmiştir. Osmanlı'nın Avusturya ve Macaristan'la olan savaşından yararlanan Bulgarlarda milliyetçi ayaklanma görülmüş fakat Osmanlı kısa sürede bu ayaklanmayı bastırmıştır.¹⁹⁷

Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmeye başlaması, Balkanlarda ayaklanmaları önlemek için sert önlemler alması ve Rusya'nın ortak dinleri Ortodoksluk üzerinden Bulgarlara sahip çıkması uluslaşma hareketini körüklemiştir. 18. yüzyılda Bulgarca yazılan gazeteler ve 19. yüzyılda ayrı bir Bulgar kilisesinin kurulması halkın milliyetçilik girişimlerini bağımsızlığa çevirmiştir. Rusya ise bu karmaşadan yararlanarak Bulgaristan Devleti kurulması için Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başlamıştır. Osmanlı ile Rusya arasında olan 93 Harbi'nin (1877-1878) ardından yenilen Osmanlı Devleti Ayastefanos Antlaşması'yla büyük ve özerk bir Bulgaristan Devleti'nin kurulmasını kabul etmiştir.¹⁹⁸

93 Harbi'nin ardından imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile 3 Mart 1878'de Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Bununla birlikte sınırları Karadeniz'den başlayıp Sırbistan'a, Tuna'da başlayıp Ege'ye kadar uzanan büyük bir Bulgaristan Devleti'nin kurulması hedeflenmiştir. Ayastefanos Antlaşması ile ayrıca Doğu Anadolu'daki Kars, Ardahan, Batum ve Doğu Bayezid topraklarının Rusya'ya verilmesi kararlaştırılmışsa da Balkanlardaki güç dengesinin Rusya lehine değişmesi, çıkarlarına ters düştüğü için Avrupalı büyük devletleri rahatsız etmiştir.¹⁹⁹

13 Temmuz 1878'de Berlin Kongresi'nde toplanan Ayastefanos Antlaşması maddeleri geçersiz görülmüş, ilaveten Balkan devletlerinin hudutları yeniden belirlenmiştir. Berlin Antlaşması'nın hükümlerine göre Sırbistan, Romanya ve Karadağ tıpkı Ayastefanos Antlaşması'nda olduğu gibi bağımsızlığını kazanmıştır. Ayastefanos Antlaşması'yla kurulmaya çalışılan Bulgaristan'ın toprakları küçültülüp, ülkeye özerklik verilmiştir. Bosna-Hersek ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yönetimi altına alınmıştır.²⁰⁰

¹⁹⁶ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1878-1938)*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 140.

¹⁹⁷ Çeçen, *age*, s. 253, 254.

¹⁹⁸ Çeçen, *age*, s. 255, 256.

¹⁹⁹ Işık, *agt*, s. 9.

²⁰⁰ Işık, *agt*, s. 10.

Özerk devlet olan Bulgaristan'a Osmanlı Devleti zamanında Hristiyan topraklarında stratejik noktalara Türk göçmenleri yerleştirirlerdi. Bulgaristan'da iskân bölgesi sayılmış ve buraya milyonlarca Türk yerleştirilmiştir. Fakat buradaki Türk göçmenler Bulgaristan'a bağımsızlık verileceğini ve canlarını tehlikeye gireceğini anlayınca Türkiye'ye göçe başlamışlardır.²⁰¹Berlin Antlaşması'ndan anlaşıldığı üzere bu antlaşma birçok tarafı ilgilendiren önemli bir adımdır. Bulgaristan, bu antlaşmayla sadece Türkiye ile değil kongreye katılan diğer Avrupa ülkelerine karşı da sorumluluklarını arttırmıştır.²⁰²

Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir Prenslik olarak 1878 ile 1908 yılları arası otuz sene kaldıktan sonra bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığının onayı için bu iki devlet arasında 19 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'da bir protokol imzalanmıştır. Aynı gün imzalanan Sözleşme de bu protokole ilave edilmiştir. Bu sözleşme ile Türk-İslam nüfusunun hakları ve vakıf malları korunmaya alınmıştır.²⁰³

Sözleşme toplam sekiz maddeden oluşmaktadır. İstanbul Protokolü'ne eklenen Sözleşmenin genel amacı Bulgaristan'daki müftülüklerin düzenlenmesidir. Protokolde ise, Bulgar Krallığı ülkesinde yaşayan Türk ve Müslüman halka dinlerini özgürce yaşama hakkı sunmaktadır. Bulgaristan'da yaşayan azınlık konumundaki Türk halk ile yerli ve çoğunluk olan Bulgar halkı eşit hak ve özgürlüklere sahip olacaktır. Bu antlaşmayla birlikte Bulgaristan'daki azınlık olan Türk ve Müslüman halkın hakları güvence altına alınmıştır.²⁰⁴

Fakat BirinciBalkan Savaşı'nın ardından Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ devletleri ellerindeki Osmanlı topraklarını paylaşamamışlardır. Bulgaristan'ın en büyük toprak payına sahip oluşu ve diğer üç Balkan devletine karşı çıkması ile Bulgaristan'a savaş açılmıştır. Daha sonra Romanya'nın da katılımıyla Haziran 1913 tarihinde İkinci Balkan Savaşı başlamıştır. Aralarındaki savaştan yararlanan Osmanlı Devleti, son bir gayretle 21 Temmuz 1913'te Edirne'yi geri almıştır. İkinci Balkan Savaşı'nın sonunda Bulgaristan yenilmiş ve 10 Ağustos 1913'te Bükreş Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre Makedonya; Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında pay edilmiştir. Ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun baskısı ile Sırbistan ve Karadağ'ın işgal ettiği toprakların bir bölümü de yeni kurulan Arnavutluk'a bırakılmıştır.²⁰⁵

²⁰¹ Altuğ, agm, s. 113.

²⁰² Bilâl N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2012, s. 482.

²⁰³ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 483.

²⁰⁴ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 484.

²⁰⁵ Işık, agt, s. 10.

Bükreş Antlaşması, Türkiye ile Bulgaristan arasında nüfus değişimini sağlayan iki devlet arasında imzalanan ilk antlaşmadır. Antlaşmasının beşinci maddesine göre; her iki tarafta yaşayan Bulgar ve Müslüman halkın on beş kilometrelik ortak sınır boyunca mallarının gönüllü olarak değişimini içermektedir. Antlaşmanın uygulamaya geçilmesi için altı Türk ve dokuz Bulgar'dan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon ve çalışmaları Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na dahil olmasına kadar devam etmiştir.²⁰⁶

Balkan savaşlarının ardından Türk ve Müslüman halkın yoğun olarak yaşadığı Cuma-i Bala, Paşmaklı ve Kırcaali gibi şehirlerinin bulunduğu Rodoplar bölgesi Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır. Fakat burada yaşayan Türk ve Müslüman topluluğun azınlık haline gelmesiyle birlikte on binlerce Türk göç etmeye mecbur kalmışlardır.²⁰⁷

Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesiyle birlikte 27 Kasım 1919 tarihinde Paris'teki Neuilly (Nöyi) kentinde barış antlaşması imzalanmıştır. Dokuz maddeden oluşan antlaşmanın dördüncü bölümünü Bulgaristan'daki azınlıklar oluşturmaktadır. Antlaşmaya göre; Bulgaristan din, dil, soy, milliyet ayrımı yapmadan topraklarında yaşayan azınlık halka tam eşitlik sağlayacaktır.²⁰⁸

Medeni ve siyasal hakları olacak, istediği mesleği seçebilecek, devlet memuru olabilecekler ve diğer Bulgar halkın yararlandığı bütün haklardan yararlanabileceklerdir. Bu antlaşma Milletler Cemiyeti tarafından güvence altına alınmıştır. Bulgaristan'da Bulgar halkından sonra en fazla nüfusa Türkler sahip olduğu için antlaşmanın en büyük getirisi Türklere olmuştur.²⁰⁹

Bulgaristan, diğer Balkan ülkelerine oranla yapılan savaşlar ve antlaşmalardan en zararlı çıkan devlet olmuştur. Hem İkinci Balkan Savaşı hem de Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmiş üstelik kaybettiği toprakları komşu ülkelere dağıtmak zorunda kalmıştır. Bu nedenlerden dolayı, savaşlardan sonra kaybedilen topraklar Bulgaristan için komşularıyla ilişkilerinde çok önemli olmuştur.²¹⁰

3.1. Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1938)

Bulgaristan, Anadolu toprakları dışında Türk ve Müslüman azınlığın en fazla yaşadığı devlettir. Bu durum Osmanlı döneminde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti döneminde de

²⁰⁶Kurtulgan, *age*, s. 23.

²⁰⁷Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan.*, s. 104.

²⁰⁸Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 488.

²⁰⁹Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 489, 490.

²¹⁰Armaoğlu, *age*, s. 169.

devam etmiştir. Hatta 19. yüzyılın başlarında Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nden ayrılmadan evvel de Türk azınlığın nüfusu Bulgar nüfus bilimci G. Th. Danailov'ın tespitlerine göre de Türk azınlığın en fazla olduğu Balkan ülkesidir.²¹¹

Türkiye ile Bulgaristan arasında ilk temaslar ise gayri resmi olarak Lozan Antlaşması imzalanmadan önce başlamıştır. Bu görüşme Millî Mücadele döneminde Stambuliski Hükümeti'nin Edirne'nin Konsolosu olan TodorMarkov'a Mustafa Kemal ile görüşmesi için onay vermesiyle başlamıştır. 27-30 Ocak1923 tarihli üç günlük sürede İzmir'de yapılan Mustafa Kemal ile TodorMarkov görüşmesinde Türkiye, Mayıs 1923'te iki ülke arasında siyasi ilişkilerin normale dönmesi için öneride bulunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu teklifine; Bulgaristan, Türk temsilcisini kabul edeceklerini lakin Bulgaristan'daki Türk çıkarlarını koruyan İspanyol elçiliğine tabi olmasının şart olduğunu bildirmişlerdir. İki devlet arasında süregelen olumlu ilişkilerin sürdüğü bu tarihlerde 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.²¹²

Osmanlı Devleti döneminde olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler devam etmiştir. Türkiye, 1923 yılındakiCumhuriyetin ilanının ardından Bulgaristan Hükümeti Türk azınlığa baskılarını arttırmıştır. Baskı ve zulme dayanamayan Türk ve Müslüman ahali Anadolu'ya göçe başlamıştır. Türkiye'nin kuruluşunun ilk senelerinde gelen bu göçü düzenlemek maksadıyla Ankara'da 18 Ekim 1925 tarihinde Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi imzalanmıştır.²¹³

Bu sözleşmenin ek protokolünde yer alan C fıkrasına göre, 5-18 Ekim 1912 tarihinden 18 Ekim 1925 tarihine kadar geçen zaman içerisinde Türkiye'ye göç etmiş olan Türk ve Müslüman halkın her türlü malı devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Bu antlaşmanın onaylanması Türkiye'ye göç etmiş olup henüz iskânları tamamlanmamış halkı memnun etmiştir. Çünkü gelen göçmenler bu antlaşmanın sonra devletten düzenli olarak yardım almaya başlamışlardır.²¹⁴

Ayrıca bu anlaşmaya göre;Bulgaristan'da yaşayan Türklerin isteğe bağlı göçlerine engel olunmayacak,göçmenler taşınabilen mal ve hayvanlarını beraberlerinde getirebileceklerdir.İlaveten taşınmaz mallarını ve hayvanlarını da serbestçe satabileceklerdi.

²¹¹ Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1878-1938)*, s. 103.

²¹² Işık, *agt*, s. 22, 23.

²¹³ Sarınay, *agm*, s. 356, 357.

²¹⁴ Kurtulgan, *age*, s. 23.

Bu antlaşmayla birlikte Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin Türkiye'ye göçleri ilk defa bir düzene girmiş, yılda ortalama 17.000 kişi göç etmiştir.²¹⁵

Türk ve Müslüman halkların Türkiye'ye göçleri ile ilgili ilk anlaşma 18 Ekim 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve İkamet Sözleşmesi olmuştur. Sözleşmenin ikinci maddesine göre; her iki tarafta isteğe bağlı göçlere hiçbir engel çıkarmayacak, göçmenler her türlü mallarını yanlarında götürebilecek taşınmaz malları ise tasfiye etme hakkı olacaktır. Bu anlaşma ile birlikte göçmenlerin Türkiye'ye gelişleri bir düzene bağlanmıştır.²¹⁶

Fakat ilerleyen senelerde Türkiye'nin, Yunanistan ve Yugoslavya devletleri iyi ilişkileri ve antlaşmaları Bulgaristan'ı rahatsız etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye, Bulgaristan'la 1929 yılında Tarafsızlık, Uzlaşma, Adli Tesviye ve Tahkim Antlaşması imzalamıştır. Balkan Birliği kurmayı hedefleyen Türkiye ile iyi geçinen Bulgaristan bu doğrultuda 1931 ve 1932'de düzenlenen Birinci ve İkinci Balkan Konferanslarına katılmıştır. Fakat Üçüncü Balkan Konferansı'na gelmeyi azınlık sorunlarını bahane ederek gelmemiştir. Kasım 1933'te Dördüncü Balkan Konferansı Bulgaristan'ı bu revizyonist emellerinden vazgeçirmek amacıyla çabaladıysa da başarılı olunamadı. Bu sebepten 1934'te imzalanan Balkan Paketi, Bulgaristan olmadan imzalandı.²¹⁷

Bulgaristan'da yaşayan Türk halkı ise ilk defa bir araya gelip 31 Ekim-3 Kasım arasında Sofya'da Milli Kongre'yi kurmuştur. Kongrenin amacı ise Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın sorunlarını tartışmak ve ortak bir karara varmak olacaktır. Kongrenin Türk okulları, dini kurumlar ve vakıflar ile hayır dernekleri gündem konularını oluşturmuştur. Bulgaristan'daki Türkleri kapsayacak olan bu dernek, bütün köy, kasaba ve şehirlere yayılacak halkın sosyal güvencelerini sağlayan bir hayır kurumu olacaktır. Bu kurum Türkiye tarafından destek görmüş, Amerika basınında kongrenin ilk defa yapılması büyük yankı uyandırmıştır. Kongrede belirlenen istekler Bulgaristan Hükümetine bildirilmiş fakat devlet bir süre oyalamış 1934'te darbe ile gelen yeni hükümetle kongre kararları tamamen kaldırılmıştır.²¹⁸

Bulgaristan'da 19 Mayıs 1934 tarihinde faşist toplumun düzenlediği darbe ile ülkenin parlamenter sistemi değiştirilip monarşik diktatörlük kurulmuştur. Darbeden sonra faşist

²¹⁵ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 492.

²¹⁶ Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan.*, s. 105, 106.

²¹⁷ Özçelebi, *agt*, s. 58.

²¹⁸ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s. 120-128.

hükümet Tırnova Anayasası'nı kaldırmıştır. Ayrıca tüm partiler, sivil toplum örgütleri, her türlü siyasi ve sosyal toplantılar yasadışı ilan edilerek kapatılıp yasaklanmıştır.²¹⁹

Devlette gerçekleşen siyasi ihtilalden sonra Türklere baskı uygulanarak toprak ihtilalleri de yapılmıştır. Türklere ait mal varlıkları, eşyaları, toprakları, emlakları ellerinden alınıp Bulgarlara verilmiştir. Ayrıca Türkiye'ye göçen halkın yeniden gelmesini önlemek için buralara Bulgarlar yerleştirilmiştir.²²⁰

Ülkedeki Türk azınlığa sistematik olarak baskı ve saldırılar da artmaya başlayınca Türkiye büyükelçi aracılığıyla uyarıda bulunmuş fakat bir süre sonra baskılar yeniden artmıştır. Bunun dışında Bulgaristan Türklere asimilasyon uygulamaya başlamış Türkçe mahalle adlarını Bulgarca olarak değiştirmiştir. Türklere çeşitli baskı ve zulümler uygulayarak göç ettirmeye çalışmışlardır. Bu dönemlerde Bulgaristan'dan Türkiye'ye yoğun göç dalgaları yaşanmıştır.²²¹

1934 askeri darbesine kadar 1923-1933 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerinsayısı 101.507 olmuş, Bulgaristan'da 1934'ten itibaren Kral Boris'insıkı yönetimi altında Türkiye'ye yönelik göçlerin yıllık oranı 1935 ile 1938 arası dönemde 20.000'i geçmiş, 1939 yılına kadar göçmen sayısı 198.688 kişiyi bulmuştur.²²² 1923 ile 1939 yılları arasındaki dönemde toplam göçler ise, 198.688 kişiyi bulmuştur.²²³

Bu dönemlerde Bulgaristan'da kurulan iki silahlı örgütün azınlık konumundaki Türklere yaptıkları baskılar da ön plandadır. Bunlar Türklerin yoğun olduğu bölgelerde faaliyetlerini sürdüren RodnaZaştita ve Trakya Komitesi örgütleridir. RodnaZaştita 1923 ile 1936 yılları arasında aktif olan faşist bir örgüttür. Aşırı milliyetçi ve faşist olan bu örgüt Bulgaristan'daki azınlıklara özellikle Türklere birçok eziyet uygulamıştır. Trakya Komitesi ise Bulgar muhacirlere yardım amaçlı kurulsada amaç Trakya bölgesini Türk ve Yunan yönetiminden kurtarıp Bulgaristan'a bırakmaktır. Fakat 1934 Şubat'ında Balkan Paketi'nin taraflarca imzalanmasının ardından bu komitenin kapatılmasını isteyen Türkiye'ye daha fazla direnemeyen Bulgaristan Nisan 1934'te kapatmıştır.²²⁴

²¹⁹ Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan.*, s. 142.

²²⁰ Osman Kesioğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 27.

²²¹ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan.*, s. 143.

²²² Sarıay, agm, s. 357.

²²³ Ağanoğlu, *age*, s. 310.

²²⁴ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan.*, s. 148, 149.

3.2. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Bulgaristan'da göç hareketleri ilk olarak Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmeye başlamasıyla Orta Asya'dan daha sonra da Balkanlardan Müslüman Türkler yoğun bir şekilde gelmeye başlamışlardır. Balkan devletlerinden biri olan Bulgaristan 1877-1878 tarihinde Osmanlı-Rus Savaşı'nı fırsat bilmiş ve kendi ülkesindeki Türk halka soykırım uygulamaya başlamıştır.²²⁵Bulgaristan ve Rusya Balkanların Müslüman Türkleri yok etme veya devletten kovma nedeniyle yaptıkları zulümler, Türk halkının göç edip İstanbul'a gelmesiyle birlikte sorunlarında ortaya çıkmasına neden olmuştur.²²⁶

Savaş sırasında 300 bin Türk yaşamını yitirmiş, bir milyondan fazla Türk ise şiddete dayanamarak Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göç dalgasının ilkidir,²²⁷bu dönemde Anadolu'ya gelen göçmen halk ilk etapta İstanbul'a yerleştirilmişlerdir. Daha sonra ise kalıcı yerleşme yerleri belirlenip oralara sevk edilmişlerdir. Devletin yerleştirmesi belirli bir plana göre yapılmıştır.²²⁸

İkincisini de 1912-1913 Balkan savaşları oluşturmaktadır. Balkan savaşlarına kadar sürekli göçler devam etmiş²²⁹savaş sırasında Türkiye ile Bulgaristan arasındaki siyasi ilişkilerin kesintiye uğramasıyla göç dalgaları yeniden şiddetlenmeye başlamıştır.²³⁰Balkan savaşı sonunda yaklaşık 200.000 göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Savaşlar bittikten sonra Bulgaristan içinde birçok Türk vilayeti bulunmasına rağmen Türk nüfusu hızla azalmıştır.²³¹

1912-1925 yılları arasındaki dönemde Bulgaristan hükümetinin Müslüman Türklerin yaşadığı bölgelerde uyguladığı şiddet ve baskı politikası nedeniyle on binlerce Türk halkı Bulgaristan'dan göç etmeye mecbur bırakılmıştır. Türk köylerinin birçoğu dağıtılmış ve yakılmış, camiler kiliseye dönüştürülmüş, türbeler de yem depoları yapılmıştır.²³²18 Ekim 1925 günü Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan "İkamet Sözleşmesi"ile Türklerin isteğine bağlı göçlerine engel olunmamış, göçmenler taşınabilen mallarını yanında getirmiş taşınmayanları da orda satıp Türkiye'ye göç etmişlerdir.²³³

²²⁵ Yıldız, *age*, s. 29.

²²⁶ Kocacık, *agm*, s. 140.

²²⁷ Yıldız, *age*, s. 29.

²²⁸ Kocacık, *agm*, s. 177.

²²⁹ Yıldız, *age*, s. 30.

²³⁰ Beyhan Hocaoglu, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Özellikler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2011, s. 41.

²³¹ Yıldız, *age*, s. 30.

²³² Hocaoglu, *agt*, s. 41.

²³³ Yıldız, *age*, s. 31.

1924 itibariyle Bulgaristan'daki faşist örgütlerin azınlık Türklere büyük baskılar uygulamaya başlaması Türkiye'ye gelen göçmen sayısını arttırmıştır. Üstelik 1934 yılında gerçekleşen darbe sonrası planlı olarak yürütülen baskı ve asimilasyon politikası ile tehlikeye giren Türk halkı göçlerini yoğunlaştırmışlardır. Bu dönemde faşist baskıların özellikle varlıklı ve zengin ailelere çoğunlukla uygulandığı gözlemlenmektedir.²³⁴

Buradaki amaç Türklerin zorla göç etmeleriyle mal varlıklarına usulsüz bir biçimde el koyarak malların el değiştirmesi sağlanmıştır. Ayrıca göç kontenjanlarının sınırlı oluşu ve Bulgaristan'daki Türk azınlığının oradaki güvenlik problemleri nedeniyle serbest yapılan veya sınırdan yasadışı olarak gerçekleşen göçlerdeki artışlar da yaşanmıştır. 1923 ile 1939 yılları arasındaki dönemde göçün en fazla yaşandığı yıl darbeninde etkisiyle 1934 yılında olmuştur.²³⁵

Bulgaristan'da yaşanan 19 Mayıs darbesiyle Türk göçmenlerin Anadolu'ya gelişi hızlanmaktaydı. Bulgaristan'daki darbe ile değişen hükümet, Türk halkı üzerinde bazı düzenlemelere gitmiştir. Bölgede yaşayan Türklere yeni hükümetinde savundukları Kemalist düşünceye karşı Bulgaristan sert önlemler almaya çalışmıştır.²³⁶

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçü hızlandıran bir diğer faktör ise Türkiye gibi Latin harfe geçen Bulgaristan'ın eski harflere geçmesiyle halkın kültürel bağlarının koparılmasıdır. Müslüman Türk azınlığa dini baskılarla Türkiye düşmanı edilmeye çalışılırken Müslüman Pomak Türklerine ise baskı ve silah zoruyla Hristiyanlaştırma faaliyetleri uygulanmıştır. Her alanda asimilasyon ve baskıya maruz kalan Türk halkı bu sebeplerden dolayı Türkiye'ye göç etmişlerdir.²³⁷

İki devlet arasında 1936-1937 döneminde senede 10.000 göçmenin Türkiye'ye gelmesi kararlaştırılmış fakat istenilen bu sayıya ulaşılamamıştır. Bu dönemdeki göçler büyük sıkıntılar meydana getirmemiştir. Nitekim göçlerin yaşanmasıyla Bulgaristan, sınırlarında istemediği Türk ve Müslüman halk oranını azaltmış, Türkiye ise savaşlarla azalan nüfusuna yeni gelen göçmenlerle güçlendirmiştir.²³⁸ 1923 ile 1933 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 101.000 göçmen, 1933'ten İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ise 198.000 göçmen Türkiye'ye yerleşmişlerdir.²³⁹

²³⁴ Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan...*, s. 152.

²³⁵ Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan...*, s. 152.

²³⁶ Hocaoglu, *agt*, s. 49.

²³⁷ Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan...*, s. 152.

²³⁸ Hocaoglu, *agt*, s. 49.

²³⁹ Demirhan İnliceliler, *agt*, s. 29.

1939 yılında da Bulgaristan'daki Türkler göç etmek isterken çeşitli mücadeleler vermiş ve çeşitli eziyetlere katlanmışlardır. Bulgaristan'da kurulan iki şirket Türk halkına çeşitli baskılar uygulamış ellerindeki menkul ve gayrimenkullerini alarak göçe zorlamışlardır. Edirne Vilayetinin bildirisine göre halk, motorlu taşıtlarla sistematik olarak sınır dışı edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, ülkeye iskân dışı gelen göçmenlere yardımcı olmaya çalışmış ancak serbest şekilde gelen göçmenler de ülkeye gelişlerin önlenmesi için elçilikler uyarılmıştır.²⁴⁰

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerle ilgili genel olarak yaşanan en önemli sorun iskân süreci ve halkın istihdamı olmuştur. Bunun dışında Türkiye'yi zorlayan bir başka olay ise halkın iskân dışı Türkiye'ye zorunlu geldikleri göçlerdir. Antlaşmalara bağlı olarak gelen göçmenler devlet için sorun yaratmazken bunun dışındaki kitlesel göçler büyük sorunlar ortaya çıkarmıştır. Gelen göçmenler bir süre misafirhaneye ya da başka ailelerin yanına misafir olarak yerleştirildi. Daha sonra da yer ayarlanıp imkânlar elverdiği ölçüde hızlı bir şekilde kalacak yerleri belirlendi. Göçmenlerin çoğunluğu çiftçi olduğu için iklim ve toprak yapısı dikkate alınarak belirli bölgelere yerleştirilmişlerdir. Gelen halkın yerleştirilmesi esnasında bütçe zorlukları, iklim, ulaşım imkânları önemli etkenleri oluşturmuştur. Anadolu'nun farklı bölgelerinde uygulanan yardım kampanyalarıyla göçmen halka yardımda bulunulmuştur.²⁴¹

4. Türkiye-Yugoslavya İlişkileri(1923-1938)

Millî Mücadele döneminden başarılı bir şekilde ayrılan Türkiye, 1923 senesinde Lozan'da İtilaf Devletleri ile antlaşma imzalandı. Yugoslavya ise müttefik devletlerin görüşlerini destekleyip Türkiye'nin Meriç'in batısında yer alan toprakları elde etmemesi için elinden geleni yapmıştır. O zamanki adı Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı olan Yugoslavya, Osmanlı'dan kalan Düyun-u Umumiye borçlarını ödemek istemediği için Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamamıştır.²⁴²

Bu sebepten dolayı 29 Ekim 1914 tarihinde başlayan savaş uzun süre devam etmiştir. Fakat bu durum 28 Ekim 1925'te başkent Ankara'da Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tefik Kâmil Bey ile Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı Temsilcisi M. TrajanJivkoviç arasında imzalanan antlaşma neticesinde ilişkiler normale dönmeye başlamıştır. Antlaşmanın sonucunda her iki tarafın halkının yerleşme ve oturma gibi haklarına dair görüşmeler

²⁴⁰ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan ve Bulgaristan.*, s. 152.

²⁴¹ Yıldız, *age*, s. 38.

²⁴² Salim Gökçen, "Atatürk Döneminde Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve Kral Alexander'ın Türkiye Ziyareti", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 42, Şubat 2016, s. 668.

yapılmıştır. 16 Kasım 1926 tarihinde antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle beraber Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçlerde büyük bir artış gözlemlenmiştir.²⁴³

Türkiye ile Yugoslavya ilişkileri genel anlamda olumlu yönde seyir gösterse de 1930'lu yıllara kadar sıkıntılı geçmiştir. Bunun temel sebebi ise Yugoslavya'nın ülkesinde bulunan Türklerin elindeki mallara el koymasından kaynaklanmaktadır. 1927'de bu tutumunu bir süre erteleyen Yugoslavya ile ilişkiler normale döner gibi olsa da 1928'de Türkiye'nin emlaki meselesinden dolayı ilişkilerde tam bir güven ortamı sağlanamamıştır. Türkiye ile Yugoslavya arasındaki bu soğukluğun bir diğer sebebi ise, Balkanlarda söz sahibi olmak isteyen İtalya'ya karşı Yugoslavya'nın tepki göstermesi ve buna karşın Türkiye ile İtalya arasında yakınlaşma sağlanıp 1928'de antlaşma imzalanması olarak gösterilebilir.²⁴⁴ Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan Sırbistan, 1929 yılına kadar topraklarını genişletip devletin adını Yugoslavya ilan etmiştir.²⁴⁵

1931 yılında Yugoslavya Devleti, “*Zirai Islahat (Agrar) Kanunu*” ile Türklerin olan arazileri ellerinden alınmış toprak ve arazi sahibi olmaları engellenmiştir. Yüksek vergiler uygulanıp zirai şartlar koyan bu kanunla Türklere ekonomik baskılar uygulanmıştır. Toprakları bedelsiz olarak istimlak edildikten sonra yerel halkın eline geçmesi sağlanmıştır. Bu toprak ıslahatıyla zor durumda kalan Türk halkının büyük bir çoğunluğu Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Yugoslavya'daki Türklerin zor durumda olmasından rahatsız olan Türkiye, ikili ilişkilerinde barışçıl bir yol bulmaya çalışmıştır.²⁴⁶

Türkiye ve Yugoslavya arasındaki siyasi ilişkilerin düzelmesinde 4 Ekim 1933 tarihinde Yugoslavya Kralı Alexander'ın İstanbul'u ziyaret etmesi etkili olmuştur. Yugoslavya ile Türkiye'nin ilişkilerinin normale dönmesinin temel sebebi her iki devletinde Balkanlardaki statükonun korunmasından yana olmalarıdır.²⁴⁷

İki devletin samimiyetinin artmasının ardından Yugoslavya lideri Kral Alexander, Türkiye ve Mustafa Kemal Atatürk hakkında şu görüşlerde bulunmuştur. “...Biz, Türkler ile gayet iyi anlaşıyoruz. Ben şahsen Türk milletine karşı büyük bir hürmet ve muhabbet hissediyorum. Türkler, savaştan fakat entrika yapmayan asil, erkek bir millettir. Türkiye tarihinde küçüklük, hasislik yoktur. Mustafa Kemal Atatürk'ü severim. Zamanın ihtiyaçlarını

²⁴³Kurtulgan, *age*, s. 24.

²⁴⁴Gökçen, *agm*, s. 670.

²⁴⁵Yıldız, *age*, s. 40.

²⁴⁶Halim Çavuşoğlu, “Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri” *Bilgi*, S. 41, Ankara 2007, s. 140.

²⁴⁷Gökçen, *agm*, s. 670.

harikulade güzel gören ve milletini onlara intibak ettirmek için devasa bir mücadele yapan bu dahi adama karşı derin birsempatim vardır. Geçen sene İstanbul'da birlikte birkaç saat geçirdik. Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsiyeti azamati çizgilerden mürekkeptir. Adeta bir fresk... Türkiye ile akdedilen antlaşmalardan da pek memnunum..."²⁴⁸

Yine aynı dönemlerde 27 Kasım 1933 tarihinde Belgrad'da "*Türkiye-Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması*" imzalanmıştır. Antlaşmaya göre, iki ülke arasındaki sorunlar diplomatik olarak çözümlenemezse barış olmadan da çözüm yolu aranmayacaktı. Ayrıca Balkanları ilgilendiren konularda birlikte görüşmelerde bulunup ortak karar vereceklerdi. İmzalanan antlaşma ile her iki ülke arasında iş birliği ortamı sağlanmıştır.²⁴⁹

Bu antlaşmanın ardından 28 Kasım 1933 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Krallığı Arasında Mütakabil Mutalebatın Tesviyesine Mütteallik İtilafname" (Agrar Antlaşması) ile ekonomik anlamda çözüm sağlanmıştır. İki tarafın göçmenleri bir başka devletin sınırları içinde bulunan mal varlıkları karşılaştırılıp, Türk tarafında ortaya çıkan 476.520 lira Yugoslavya devleti Türkiye'ye ödenmiştir.²⁵⁰

Antlaşmanın ardından Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras'ın Belgrad ziyareti şerefine ilk olarak Kral Alexander ardından da Yugoslavya Dışişleri Bakanı tarafından yemek verilmiştir. Tefik Rüşti Bey, Belgrad'dan ayrılırken iki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesinden duyduğu memnurluğu belirterek, gerekli çalışmaların ardından ticari anlamda da müzakerelerin başlayacağını açıklamıştır. Bu arada Ankara'da 14 Nisan 1932 tarihinde Türkiye-Yugoslavya arasında ve 23 Kasım 1933'te resmîyete geçen Afyon Antlaşması da yürürlüğe girmiştir. Antlaşma ile hem bu iki devletin afyon ihtiyacı temin edilecek hem de dış ülkelere ihraç etme imkânları olacaktır. Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan gerek Dostluk Antlaşması gerekse Yugoslavya Kral ve Kraliçesinin Türkiye ziyareti etkisiyle iki ülke arasındaki ilişkiler 1934 yılında da gelişmelere sebebiyet verdi. Aynı yılın 9 Şubat'ında imzalanan Balkan Paketi ile iki devletin dostluğu ilerlemiştir.²⁵¹

1934 Şubat'ında imzalanan Balkan Paketi'nin ardından iki devlet arasındaki yakınlık daha da artmıştır. Yine bu tarihlerde Yugoslavya Dışişleri Bakanı Yevtic Ankara'ya ziyaret etmiştir. Venizelos'un liderliğinde Yunanistan'da Balkan Paketi'ne karşı birleşen muhalefetin,

²⁴⁸ Gökçen, agm, s. 673.

²⁴⁹ Gökçen, agm, s. 670.

²⁵⁰ Çavuşoğlu, agm, s. 141.

²⁵¹ Ahmet Özgiray, "Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1920-1938)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S. 1, 1999, s. 19.

Paktı geri bıraktırması uyarılarının dolaştığı bölgelerde gerçekleşen bu ziyaret, önemli bir mesaj özelliğindedir. 1936 yılına gelindiğinde Avrupa'daki karışıklıklar gitgide artmaktadır. Böyle bir ortamda 28-31 Ekim 1936 tarihleri arasında Yugoslavya Başbakanı Milan Stojadinovic'in Ankara'yı ziyareti Balkanlardaki barış ve huzurun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Gerçekleşen görüşmelerin neticesinde Türkiye ile Yugoslavya arasında her alanda görüş birliğine varılmıştır.²⁵²

1938 yılında iki ülke arasındaki ilişkilere yeni bir antlaşma eklenmiştir. 11 Temmuz 1938'de Yugoslavya'daki Türk kökenli halkın Türkiye'ye göç Antlaşması iki devlet arasında imzalanmıştır. Fakat bu antlaşma Arnavut kökenlilerin de Türk halkı ile karışıp gelecekleri endişesiyle Türkiye tarafından onaylanmamıştır.²⁵³

Tarih 1938 Mayıs'ına geldiğinde Başbakan Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Belgrad'a ziyaret ederek, bir önceki yıl Yugoslavya başbakanının ziyaretine karşılık vermişlerdir. Yugoslavya Savaş ve Deniz Kuvvetleri Bakanı Maric'in Mayıs 1938'de Türkiye'yi ziyareti ile bu iki devlet arasındaki ilişkiler sağlamlaştırılmıştır.²⁵⁴

Cumhuriyet döneminde Balkan devletlerinde huzur ve barış olmazsa kendi ülkesinde de huzurun olmayacağını anlayan M. Kemal Atatürk, Balkan devletleriyle dostluk antlaşmaları imzalamıştır. Balkanların güvenliği ve istikrarı için Türk-Yugoslav ilişkilerinin yoluna girmesi gerekir. Atatürk, Balkan devletlerinden biri olan Yugoslavya'yla dostluk ilişkilerine sağlığı boyunca büyük önem vermiştir.²⁵⁵

4.1. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçler

Yugoslavya'dan Türkiye'ye ilk göç hareketi 1877-1878 yılları arasında yapılan savaşın ardından yapılmıştır. İkinci büyük göç dalgası ise 1912-1913 yıllarında gerçekleşen Balkan savaşlarının ardından yaşanmıştır. Bu savaşın sonucunda Türkiye'ye Makedonya'dan toplam 240.000 Türk ve Müslüman muhacir gelmiştir. Makedonya'dan göç etmeye çalışan çoğu göçmen ya yollarda ya da göç etmeseler bile Makedonya tarafından katledilmiştir. Zorunlu göçler esnasında çoğu kadınlar, çocuklar ve yaşlılardan oluşan göçmen halkın 500.000'i yaşamını yitirmiştir.²⁵⁶

²⁵² Gökçen, agm, s. 670.

²⁵³ Özgiray, agm, s. 22.

²⁵⁴ Gökçen, agm, s. 671.

²⁵⁵ Özgiray, agm, s. 24.

²⁵⁶ Yıldız, age, s. 40.

Komünist Yugoslavlar Türklerin evlerine zorla girip el koymuşlardır. Türkleri zorla Slav köylerinde yaşamaya zorlamış, dini günlerini kutlamalarına izin vermemişlerdir. Müslüman Türklerin camileri ve dini yerleri kapatılıp depo, iş yeri olarak değiştirilmiştir. Türk kadınlarının kıyafetleri zorla değiştiriliyor ve Slav erkekleri ile evlenmeye mecbur kılınıyordu. Ayrıca yeni yetişen gençlerde komünistleştirme faaliyetleri yürütülüyordu. Türk kitapları okutulmuyor, radyolar dinlenmiyor ve Türklerin yerel toplantıları yasaklanıyordu. Özellikle zengin Türklere ellerindeki malları ve gayrimenkullerini usulsüz alıp devlete aktarmak için çeşitli baskılar uygulanıyordu. Ayrıca vergi, ticaret, ideoloji gibi insanı ilgilendiren konularda devletin siyaseti halkı yaşatmaz konuma gelince çareyi anavatanlarına göç etmekte bulmuşlardır.²⁵⁷

1923 ile 1933 yılları arası dönemde Yugoslavya' dan 26. 120 ailede toplam 108. 179 insan serbest göçmen olarak gelmişlerdir. Ardından 1934 ile 1940yılları arasındaise, 5.894 iskânlı göçmen olarak, diğerleri serbest olarak gelmiştir.²⁵⁸

5. Türkiye-Arnavutluk İlişkileri

“Arnavutluk halkı ile Türk halkı birbirlerini çok severler. Biz hiç kimse ile diplomatik sevgi gösterisinde bulunmayız. Arnavutların böyle bir alışkanlığı yoktur. Kardeş Türk halkını bize, bizi onlara bağlayan büyük ve içten dostluk her zaman var olmuştur ve bozulmamıştır. Türk halkının büyük önderine her zaman saygı duyduk ve duymaktayız.”²⁵⁹

Enver Hoca

1468 yılından itibaren 444 yıl süren bölgedeki Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Arnavutluk, 28 Kasım 1912 tarihinde Osmanlı meclisinde mebusluk yapan İsmail Kemal'in önderliğinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan etse bile devlet içindeki karışıklıklar sürmeye devam etmiştir. 1914 senesinde Avrupa kökenli Prusya Prensi Wilhelm Wied, Arnavutluk'a kral olmuşsa da ancak altı ay kalmış daha fazla dayanamayarak ülkeden ayrılmıştır. Arnavutluk, Birinci Dünya Savaşı esnasında kuzeyden Sırbistan, güneyden

²⁵⁷ Yıldız, *age*, s. 41.

²⁵⁸ Ağanoğlu, *age*, s. 320

²⁵⁹ Çeçen, *age*, s.99.

Yunanistan ve son olarak da batıdan İtalyan ordularının işgaline uğramıştır. Ancak 1920 yılına gelindiğinde İtalyan orduları Arnavutluk'tan ayrılabilmiştir.²⁶⁰

Genel olarak özetlemek gerekirse, 1912 senesinde bağımsızlığına kavuşan Arnavutluk yaklaşık on yıl boyunca devlet içi çatışmalar ve dış baskılarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu dönemlerde Osmanlı Devleti de kendi meseleleri ile mücadele etmek zorunda kaldığı için bu iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulamamıştır. Her iki devlette kendi içlerindeki sorunlardan dolayı elçilikler açamamış ve bu yüzden de Atatürk dönemine kadar birbirlerinden haberleri olmamıştır.²⁶¹

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından ulusal devletler olarak hem Arnavutluk hem de Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarih sahnesine yeni çıkan devletlerdir. Osmanlı Devleti'nin tarihine bakıldığında ilk ayaklanan halkın Arnavutlar olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı'nın yönetiminden bu yana milli bilincini yitirmeyen ayrı bir ulus olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.²⁶²

Fakat ulusal Arnavutluk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşlarının ardından bu iki devlet Atatürk'ün de politikalarıyla barışçıl bir siyaset gütmeye başlamışlardır. Arnavutluk'un başına geçen Ahmet Zogu, Türkiye ile yakınlaşmaya başlamış ilk defa Cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal Atatürk'ü tebrik ettikten sonra Türkiye ile dost bir biçimde yaşamak istediklerini bildirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren yeni ilişki kurduğu her devletle ilk olarak dostluk antlaşmaları yapmaya başladı. Türkiye, 1923 ile 1937 yılları arasında yaklaşık olarak otuz devletle barış antlaşmaları imzalamıştır.²⁶³

Lozan Antlaşması'nın ardından 1923 yılının aralık ayı başlarında ilk defa Arnavutluk ile Türkiye arasında üç antlaşma imzalanmıştır. İstanbul'da yapılan antlaşmalar ise, Diplomatik İlişkiler Kurma Antlaşması (Dostluk Antlaşması), Konsolosluk Antlaşması ve Yurttaşlık Antlaşması'dır. Bu antlaşmalarla hem dostluğun temelleri atılmış hem de Türkiye'de yaşayan Arnavutların vatandaşlık haklarıyla ilgili problemler çözüme kavuşturulmuştur.²⁶⁴

24 Temmuz 1925 tarihinde ise Arnavutluk'un liman kenti olan Vlora'da Türk konsolosluğu açılmış yönetimine de Abdüllahat(Akşin) getirilmiştir. Yine aynı yıl

²⁶⁰ Işık, *agt*, s. 24.

²⁶¹ Bilal N. Şimşir, *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları (1985-1988)*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2018, s. 33.

²⁶² Çeçen, *age*, s. 100.

²⁶³ Şimşir, *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri.*, s. 34.

²⁶⁴ GazmendShpuza, "Atatürkve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri", *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 3, S.11, 1993, s. 313.

Tirana’da Türkiye elçiliği açılıp buraya da Tahir Lutfi (Tokay) atanmıştır. Bir yılın ardından Elçi Tahir Lutfi Bey, Mustafa Kemal’in özel mektubunu Arnavutluk Devleti’ne iletmiştir. Bir ay sonra 13 Mart 1926 tarihinde Arnavutluk Devleti’nin ilk Türkiye elçisi seçilen Rauf Fitso mektubu Mustafa Kemal Atatürk’e iletmiştir. Bu mektubun ardından Fitso, zamanında yüzyıllarca birlikte yaşamış olan bu iki devletin var olan dostluklarını sağlamlaştırmaları için elinden geleni yapacağına dair söylemlerde bulunmuştur.²⁶⁵

Mustafa Kemal Atatürk ise Arnavutluk elçisine şu şekilde cevap verdi: *“Tarihin hayli uzun devrelerinde birçok sahalarda teşrik-i mukadderat eylemiş olan iki millet arasındaki dostluk revabıtını teşyid suretiyle iki memleketin menafisine hizmet ve iki dost millet arasında sıkı bir teşrik-i mesai devresi küşad etmek hususunda vaki olacak mesainizin benim ve Türkiye Cumhuriyeti’nin muavenetine mazhar olacağına emin olabilirsiniz.”* İki genç cumhuriyette de gelişen ilişkilerin ardından 11 Temmuz 1927 gününde Tirana’da Türkiye-Arnavutluk Şehbenderlik (Konsolosluk) Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre her iki devlette birbirlerinin topraklarında elçilik bulundurabilecektir.²⁶⁶

Türkiye ile Arnavutluk arasındaki dostluk devam ederken umulmadık bir şey oldu ve Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu 1 Eylül 1928 tarihinde krallığını ilan etti. Fakat bu rejim değişikliği cumhuriyeti yeni kurmuş olan Türkiye için olumsuz karşılandı ve iki devletin arasındaki ilişkileri bozmaya yetti. Üstelik bu duruma hiç olumlu bakmayan Atatürk Tirana’daki Türk elçisini çekip onun yerine geçici işgüderi gönderdi. Arnavutluk’ta ekonomik sıkıntıları bahane ederek Ankara’daki elçiliğini geri çağırdı. Böylece devletler arasında bir nevi soğuk savaş dönemi başlamış oldu.²⁶⁷

Türk-Arnavut ilişkileri iyice kopma noktasına gelmek üzereyken Atatürk harekete geçip bu durumu değiştirmeye başlamıştır. İstanbul’da İkinci Balkan Konferansı 20 Ekim 1931 tarihinde toplanmıştır. Son oturumu Ankara’da yapmak için giden delegeler Atatürk tarafından memnuniyetle karşılandılar. Diğer gelen Balkan devletlerinin yanında Arnavutluk devlet başkanına da telgraf çeken Atatürk samimi temennilerde bulundu. Bu durum Arnavutluk’ta sevinçle karşılandı ve ilişkiler düzelmeye başladı.²⁶⁸

24 Aralık 1932 gününde İstanbul-Arnavutluk Konsolosluğu, Arnavutluk Dışişleri Bakanlığına yazı yazıp İstanbul ile Türkiye’deki Arnavutların durumu hakkında malumat

²⁶⁵ Şimşir, *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri.*, s. 35.

²⁶⁶ Şimşir, *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri.*, s. 36.

²⁶⁷ Şimşir, *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri.*, s. 36-38.

²⁶⁸ Şimşir, *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri.*, s. 39, 40.

vermiştir. Yazıya göre, İstanbul'da yaşayan Arnavut halkı ikiye ayrılmaktadır. Biri Arnavut asıllı Türk vatandaşı iken diğeri Arnavutluk vatandaşıdır. Arnavutluk'tan gelen Türk halkı, Türk-Arnavutluk Antlaşması'na göre Türkiye'de hayatını devam ettirirken birçoğunun ailesi Arnavutluk'ta kalmıştır. Konsoloslukun kanaatiİstanbul'daki Arnavutların Türkleşmeyecekleri ya da Yunanlaşmayacakları yönündedir. Konsolosluk, Arnavutların çocuklarına evde Arnavutça öğretmelerini benliklerini yitirmemeleri için tavsiye etmiştir. Ayrıca İstanbul'da Arnavut okulları açılması için Arnavutluk Dışişleri Bakanlığından destek istemişlerdir.²⁶⁹

Konsolosluk'a göre, okul açılmazsa bile mutlaka kitaplar, dergiler ve gazeteler gönderilmeli ve İstanbul'da Arnavutlar için gazete çıkarılmalıdır. Üstelik raporda Arnavut halkın Türkiye'de her kademedeki işte çalışabildikleri de bildirilmektedir. Bu rapordan da anlaşıldığı üzere Türkiye Cumhuriyeti kurulan krallığa karşı olsa da Arnavut halkına ve Türkiye'deki Arnavutlara en ufak bir ayırım yapmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti önünde bütün halklarını eşit olarak görmüş ve herkese esit haklar vermiştir.²⁷⁰

1933 senesinde Cavit Leskoviku adında bir Arnavutluk elçisi Ankara'ya atanmıştır. Bunun ardından 1934 yılında Atatürk kendi genel sekreteri olan Ruşen Eşref (Ünaydın)'ı Tirana'ya elçi olarak göndermiştir. Böylece Arnavutluk halkına değer verdiğini kendi sekreterini göndererek göstermek istemiştir. Altı yılın ardından başlayan bu ikinci dostluk dönemi 1934 ile 1939 yılları arasında beş yıl kadar daha sürmüştür.²⁷¹

Fakat 1936 senesine gelindiğinde Arnavutluk'un içteki ekonomik sıkıntıları ile İtalya'ya borçları iyice artınca İtalya yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır. Bu durum doğal olarak Türkiye'yi rahatsız etmeye başlamıştır. Çünkü bu dönemlerde Mussolini Türkiye'den toprak istiyor ve bu konuda konuşmalara yapıyordu. Ayrıca Arnavutluk kralı Zogu'nun kız kardeşini II. Abdülhamit'in oğlu ile evlendirmesi Arnavutluk'la Türkiye arasındaki ilişkileri ikinci defa sekteye uğratmıştır. Siyasi anlamda kırılmalar devam etse de iki devletin halkı arasındaki ilişkiler devam etmiştir. 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı Arnavutluk basınında büyük yankı uyandırmış halk, Atatürk'ün vefatını üzüntüyle karşılamıştır.²⁷²

²⁶⁹ Halil Özcan, *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 284.

²⁷⁰ Özcan, *age*, s. 285.

²⁷¹ Şimşir, *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri.*, s. 41-43.

²⁷² Nuri Köstüklü, "Türk Elçilik Raporlarına Göre Atatürk Dönemi Arnavutluk-Türkiye İlişkilerine Dair Bazı Tespitler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXI/1, 2016, s. 273, 274.

1923-1938 yılları arasındaki dönemde Bulgaristan'dan 204.686 toplam göçmenden 88.501 iskânlı, 116.185 serbest göçmen olarak, Yugoslavya'dan 111.273 göçmenden neredeyse tamamı serbest göçmen statüsünde ve Romanya'dan 113.720 toplam göçmenden 75.711 iskânlı, 38.009 serbest göçmen olarak Türkiye'ye gelmiştir. Balkanlardan Türkiye'ye gelen söz konusu göçmenlerin iskânını 1923-1933 ve 1934-1938 şeklinde iki ayrı yıl aralığında incelemek önemlidir. İskân edilen göçmenlerin statüsü böyle bir ayrımı mecburi kılmaktadır. 1923-1933 arasındaki ilk dönemde gelen göçmenlerin büyük bir kısmı serbest statüde kabul edilirken, 1934-1938 döneminde ise göçmenler çoğunlukla iskânlı statüde kabul edilmişlerdir.²⁷³

6. Romanya'nın Uluslaşma Tarihi

*“ Biz muhacirler hep akıncı
Hep öncü
Anadoluyduk, olduk Rumelili
Balkanlıydık Avrupalı olarak,
Geliyoruz geri hepimiz birer Atatürk gibi”
Akile Vardar Sezgen*

Romanya'nın tarihi ilk çağlara kadar uzanıp Karadeniz'in kıyısında kurulmuş bir devlettir. Türkiye'nin toprakları ile mukayese edildiğinde Romanya'nın coğrafyası üçte bir boyutundadır. 13. yüzyılda iki feodal devlet kurulmuş fakat 14. yüzyılda Osmanlı Devleti bu toprakları ele geçirmiştir. Osmanlı Devleti döneminde birleşen feodal Romanya Devleti birtakım şartlarla içte bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat 16. yüzyıldan itibaren Romanya'da ulusal ayaklanmalar Fransız İhtilali ve Osmanlı'nın Balkanlarda etkinliğini yitirmesiyle birlikte yeniden hareketlenmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda da Balkanlar milliyetçilik ayaklanmalarıyla savaş halinde olmuş ve bu durum 19. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir.²⁷⁴

1853 yılında Rusya tarafından işgal edilen Eflak ve Boğdan 1856'da Paris Barış Antlaşması'na göre yeniden Osmanlı Devleti'ne iade edilmiş bu bölgenin muhtar idaresi ile yönetilmesi kararlaştırılıp iki ayrı meclis kurulmuştur. Fakat 1857 seçimlerinden sonra iki mecliste Romanya adıyla birleşme kararı almıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında I.

²⁷³ Canan Emek İnan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Ed: Nedim İpek, C. 2, S. 3, Ocak-Haziran 2016, s. 17.

²⁷⁴ Çeçen, *age*, s. 385, 386.

Karol 60 bin kişilik ordusuyla Rusya'nın yanında yer alarak krallığını ilan etmiştir. Rusya'nın desteğini arkasına alan kral, Türk yurdu olarak tabir edilen Dobruca'yı da işgal etmiştir. Bu zamana kadar sözde Osmanlı yönetimi altında bulunan Romanya, Berlin Antlaşması'yla bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya'ya bu süreçte halkının çoğu Rumen olan Besarabya'yı verirken kendisi de halkının çoğu Türk olan Kuzey Dobruca'yı topraklarına katmıştır.²⁷⁵

1880 yılına gelindiğinde Romanya'da ilan edilen Dobruca anayasasının 67. maddesine göre Dobruca Türklerine askerlik hizmet getirilmiştir. Anasayla birlikte savaşa asker alınmamış bunun yerine ülke içindeki yerlere görevlendirme yapılmıştır. Bu yasayla ilk defa askere giden Türklerin büyük bir kısmı Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Bu on yıllık süreçte Türklerle yönelik askerlik yasası sebebiyle Romanya'dan Türkiye'ye yoğun göçler yaşanmıştır.²⁷⁶

Birinci Dünya Savaşı başladığında Romanya, Almanya ile müttefik olup kendisine vaat edilen Transilvanya, Bukovina ve Banat'ı almak için eski dostu olan devletlere savaş açmıştır. 1916'da başlayan savaşta destek aldığı İtilaf Devletlerinin savaşı kazanması sonucu St. Germain Antlaşmasıyla Avusturya'dan Bukovina'yı almıştır. Daha sonra Rusya'dan Besarabya ve Neuilly Antlaşmalarıyla Bulgaristan'ın elindeki Güney Dobruca'da Romanya topraklarına katılmıştır. Sonuç olarak Birinci Dünya Savaşı'nda en fazla toprak elde eden devletlerden biri de Romanya olmuştur. Üstelik kazandığı topraklarla birlikte Batı'ya özellikle Fransa'ya sınırlarını yaklaştırmıştır.²⁷⁷

6.1. Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938)

Romanya ülkedeki milli birliği sağladıktan sonra yeni bir dış politika üretme kararı almıştır. Devlet, 1922'de Türkiye'nin Millî Mücadele dönemini takip etmiş fakat bir girişimde bulunmamıştır. Türkiye ile aralarındaki tek sorun Boğazlar Meselesi olarak kalmış ayrıca Lozan Konferansı, Romanya devletinin Boğazları tartışabileceği bir alan yaratmıştır. Romanya 1923'te imzalanan Lozan Konferansı boyunca devletin çıkarlarını koruyacak şekilde maddeleri değiştirme tekliflerinde bulundu.²⁷⁸

Teklifteki maddelerin konusu genel olarak Boğazlardan serbest bir şekilde geçebilmek, Türkiye ile dostluğun sağlanması ve Karadeniz'deki güç dengeleri üzerine olmuştur. Konferans sırasında Türkiye'nin kapitülasyonlara karşı sert duruşu Romanya

²⁷⁵Mehmet Yılmaz, *Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri (1854-1914)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1996, s. 57.

²⁷⁶Göyünç, *agt*, s. 72.

²⁷⁷Armaoğlu, *age*, s. 167.

²⁷⁸Abdula, *agt*, s. 46.

tarafından da destek görmüştür. Bu hususta özellikle devletin iç işlerine karışılmaması ve ulusal egemenliği hakkındaki görüşlerine Romen hükümeti tam destekte bulunmuştur.²⁷⁹

Bu iki devlet arasındaki genel mevzulara bakıldığında ikili ilişkilerde diğer devletlerin tesirlerinde kaldıkları anlaşılmaktadır. Özellikle Türk-Fransız ve Türk-Yugoslav ilişkileri Romanya ile diplomasiyi daha çok olumsuz anlamda etkilemiştir. Romanya ile samimi olan Fransa'nın, Hatay meselesine karıştığı için Türkiye ile arasının açık olması, yine Türkiye'nin Yugoslavya ile Türkler konusunda uzlaşmaması fakat Romanya'nın Yugoslavya ile işbirliği antlaşmasının olması Türkiye-Romanya hattını etkileyen unsurlar olmuştur. Türkiye, Balkanlarda ittifak kurmak istemiş fakat bu ikili ilişkilerdeki sorunların çözilememesi süreyi uzatmıştır.²⁸⁰

1923'te Lozan Konferansı'nda Romanya hükümeti Türkiye'ye kapitülasyonların kaldırılması konusunda büyük desteklerde bulunmuştur. Yapılan desteği unutmayan Türkiye, iki ülke arasındaki dostluğu hızla geliştirmeye başlamıştır. Siyasi anlamdaki dostluk ekonomiye de yansımaya başlamış ve karşılıklı ticaret artmıştır. 1928'de Romanya kraliçesinin tatil için Türkiye'yi seçmesinin ardından ekonomik antlaşmalarda imzalanmaya başlanmıştır.²⁸¹

Lozan'ın ardından 11 Haziran 1929 tarihinde imzalanan ilk antlaşma "*İkamet ve Seyri Sefain Antlaşması*" olmuştur.²⁸² Boğazlar için toplanan komisyonda alt bir komisyon kurulmuş ve bu da Romanya'da kalan Türk askeri mezarlarının onarım ve korunmasıyla alakalı bu iki devletin antlaşma yapmasına karar vermiştir.²⁸³

Bunun ardından ertesi yıl 18 Eylül 1930 tarihinde "*Mezarlıkların Muhafazasına Dair Antlaşması*" imzalanmıştır.²⁸⁴ Daha sonra ilerleyen zamanlarda "*Dostluk, Saldırmazlık Hakem ve Uzlaşma Antlaşması*"²⁸⁵ 17 Ekim 1933 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Bu antlaşma imzalanan küçük akitler dışında ilk siyasi uzlaşmadır.²⁸⁶ Toplam 22 maddeden oluşan antlaşmanın önemli görülen ilk üç maddesi ise şunlardır:

²⁷⁹ Abdula, *agt*, s. 47.

²⁸⁰ Abdula, *agt*, s. 52.

²⁸¹ Mehmet Özalper, "Türkiye'nin Bölgesel Barış Girişimleri Ekseninde 17 Ekim 1933 Tarihli Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 12, S. XXXVIII, Şubat, 2019, s. 443-446.

²⁸² Sağır, Aktaş, *agm*, s. 148.

²⁸³ Özalper, *agm*, s. 445.

²⁸⁴ Sağır, Aktaş, *agm*, s. 148.

²⁸⁵ Abdula, *agt*, s. 53.

²⁸⁶ Kurtulgan, *age*, s. 24.

“1-Türkiye ile Romanya milletleri arasındaki candan ve devamlı dostluk ve barış hiçbir zaman bozulmayacaktır.

2-Her iki ülke, evvelce taahhüt ettikleri sözlerine sadık kalarak, milli siyaset ilkeleri çerçevesinde birbirlerine karşı hiçbir savaşa ve 3-4 Temmuz 1933'te akdedilmiş bulunan antlaşmada tarif edilen herhangi bir sataşmaya sürüklenmeyecekler ayrıca kendilerinin aleyhlerinde vuku bulabilecek bir anlaşmazlığa ve bu iki dost ülkeye saldıracak olan başka bir tarafa katılmaktan kaçınacaklar ve üstelik bu kabil saldırgan girişimleri küçümseyecekler ve itham edeceklerdir.

3-Bu antlaşmaların sonucunda iki taraf meydana gelecek hukuki davaları veya dış etkilerle meydana gelecek karşılıklı sorunları diplomatik ve barışçı yollarla çözeceklerdir.”²⁸⁷

Antlaşma ile birlikte Romanya ile Türkiye arasındaki ilişkiler yoluna girmiş, antlaşmanın ardından Romanya'dan göçler gelmeye başlamıştır. Bu tarihten evvel gelen düzensiz göçmenlerin sayısı oldukça az olmuştur. 1935 senesi göçmenlerin özellikle yoğun olarak gelmeye başladığı dönemdir.²⁸⁸

Ayrıca antlaşma metnindeki maddelere göre, iki devletin birbirlerine karşı saldırabilme düşüncesi ortadan kalkmıştır. Türkiye ve Romanya arasında muhtemelen meydana gelebilecek anlaşmazlıklar önlenmiştir. Yapılan antlaşma Balkan birliğine doğru giden önemli bir adım sayılmıştır. Türkiye ile Romanya arasındaki her türlü iş birliğinin bir anlamda temeli atılmıştır.²⁸⁹

Bu yıllarda İtalya ve Almanya'nın amaç ve buna paralel olarak silahlanma yarışı aynı doğrultuda ilerlemiştir. Fakat bu durum Balkanları ve Türkiye'nin tehdit ettiği için rahatsız etmeye başlamıştır. Türkiye'nin siyaseti gelişen duruma karşılık hem doğusunda hem de batısında barış birliğini sağlamak olmuştur. Barışı sadece kendisine değil bulunduğu coğrafyadaki komşularına da isteyen Atatürk'ün girişimleriyle komşu ülkelerde de barış ve dostluk ilişkileri kurulmaya başlanmıştır. Öyle ki Millî Mücadele yıllarında çetin bir mücadeleye girilen Yunanistan ile dostluk kurulmuş, Yunanistan Başbakanı Venizelos ile Atatürk bir araya gelmiştir.²⁹⁰

²⁸⁷ Mihail Guboğlu, “Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı Döneminden II. Dünya Savaşı'na Kadar Türk-Romen İlişkileri (1923-1944)”, Belleten, Ankara 2003, s. 1054.

²⁸⁸ Kurtulgan, *age*, s. 24.

²⁸⁹ Özalper, *agm*, s. 449, 450.

²⁹⁰ Genelkurmay Başkanlığı, *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, Genelkurmay Atase ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 147

Türkiye-Yunanistan yakınlaşmasına Yugoslavya ve Romanya’da katılmış ve 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Antlaşması imzalanmıştır. Bulgaristan’a da antlaşmaya katılması için Türkiye öneride bulunmuş fakat Bulgaristan siyasi çıkarlarına ters düştüğü için kabul etmemiştir. Antlaşmaya Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan’ın Dışişleri bakanları Yunanistan’ın başkenti Atina’da Balkan Antlaşması’nı imzalayıp Balkan devletleri bölgenin güvenliğini sağlamışlardır. Bu anlaşma ile asıl amaçlanan bölgenin sınırlarını kendi isteklerine göre yeniden belirlemek isteyen İtalya, Almanya ve Bulgaristan’a karşı mevcut sınırları korumak maksadıyla imzalanmıştır.²⁹¹

Dostluk Antlaşması ile ülkeler arasındaki ilişkiler tam düzelmese de Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan bir araya gelerek 9 Şubat 1934’te Atina’da Balkan Pakti’ni imzalamışlardır. 17 Eylül 1935 tarihine gelindiğinde ise, Hamdullah Suphi Tanrıöver Romanya’ya bir talimat verip Dobruca’daki Türk halkının göçünün düzenlenmesi için anlaşma önerisinde bulundu. Bu anlaşma ile gelen göçmenlerin daha disiplinli bir şekilde yerleştirilmesi amaçlanmıştır.²⁹²

1937 senesinde ise Türkiye’ye Balkanlar’dan toplamda 25 bin göçmen gelmiş bunların 15 binini Romanya’dan gelen Türkler oluşturmuştur. Gelen göçmenlerin 15 bini Trakya bölgesine, geri kalan on bini ise İç Anadolu bölgesine dağıtılıp yerleştirilmişlerdir. Bu seneler içerisinde Balkan devletlerinden gelen yaklaşık 120 bin göçmene bir gazetenin haberine dayanılarak 8 buçuk milyon para yardımı yapıldığı bildirilmektedir.²⁹³ Özellikle 1923 ile 1938 yılları arasında Romanya’dan 75.771 iskânlı göçle 38.009’u serbest olarak iki şekilde toplam 113.710 Romanyalı Türk ve Müslüman halk Türkiye’ye göç etmiştir.²⁹⁴

Montrö Boğazlar Konferansı’nda üye bulunduran Romanya’ya birtakım garantiler verilmiştir. Buna göre, Romanya boğazlardan serbestçe geçebilecek, Fransa’dan aldığı askeri yardımları ve farklı ülkelere aldıkları gemileri geçirebilecekti. Antlaşma imzalandıktan sonra İsmet İnönü, Romanya’nın Ankara elçisine desteklerinden dolayı şükranlarını iletmiştir. Bir süre sonra 1936 Kasım’ında Türkiye Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak Romanya’da ziyaretlerde bulundu. Ziyaretin amacı ise, Balkan Pakti’na askeri bir nitelik kazandırmak olmuştur. Yapılan görüşmelerden bir ay sonra üç askeri anlaşmaya imza atılmıştır.²⁹⁵

²⁹¹Genekkurmay Başkanlığı, *age*, s. 147.

²⁹²Abdula, *agt*, s. 54.

²⁹³Ağanoğlu, *age*, s.334.

²⁹⁴Ağanoğlu, *age*, s. 332.

²⁹⁵Abdula, *agt*, s. 55.

Lozan ve Montrö Antlaşmaları Türkiye ile Romanya arasındaki ilişkilerde önemli adımlar olmuştur. Lozan Antlaşması bu iki ülkenin dostluğunda ilk basamağı oluşturmaktadır. Montrö Konferansı'nda ise Boğazlar konusunda ortak bir karara varılmış ve tüm devletlerin ortak haklarının olduğu kabul edilmiştir. İlişkilerin kuvvetlenmesini sağlayan bir başka olay ise Köstence'deki Türk konsolosunun Rumen memurlarını Türkiye'deki 29 Ekim 1937'deki Cumhuriyet Bayramı'na daveti ve memnuniyetle kabul edilmesidir.²⁹⁶

Türkiye'nin Başbakanı Celal Bayar ile Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras 1938 yılının sonlarında Romanya ile ilişkileri güçlendirmek maksadıyla Romanya'ya ziyaretleri bekleniyordu. Ayrıca Atatürk'te *"Uluslararası olayların gelişimi giderek daha tehlikeli bir hâl almakta ve bu durum barış fikrine daha çok sarılmamıza ve ittifak içinde olduğumuz devletlerle dostluğumuzu korumamıza neden olmaktadır."* düşüncesindeydi. Fakat Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün hastalığı sebebiyle bu ziyaret ertelenmek durumunda kalmıştır.²⁹⁷

10 Kasım 1938 tarihinde Atatürk'ün vefatı Türk halkı gibi Rumen halkı içinde büyük bir kayıp olarak görülmüştür. Ankara'da Romanya temsilciliği raporunda, *"Ülkesine ve insanlarına duyduğu aşkla Atatürk, önce vatanını kurtaran ve sonra onu organize eden birisiydi."* görüşü ifade edilmiştir.²⁹⁸ Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde, Türkiye ve Romanya arasında herhangi bir anlaşmazlık olmaması sebebiyle iki devlet arası münasebetler hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu dönemlerde iki devlet arası anlaşmalar hızlı ilerlemiş ve barış dönemi sağlanmıştır.²⁹⁹

6.2. Türkiye ile Romanya Arasındaki Göç Süreci

Türkiye ile Romanya arasındaki göç mevzuu 1910 yıllarında resmiyette kapanmışsa da ya da en az seviyeye düşürülmüşse de 1920 yılına gelindiğinde göçler ve göç sorunları yeniden ortaya çıkmıştır. 1913-1923 yılları arasındaki dönemlerde göç kavramı en az seviyede seyir gösteriyordu. Bunun genel nedenleri ise, Türkiye'nin Balkan, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşlarına katılması ile devletteki iç sorunlar nedeniyle göçmen kabulünün aza indirmesi, Romanya'nın da bu dönemlerde Türklere bazı haklar tanıyarak gitmelerine engel olmaları sayılabilir.³⁰⁰

²⁹⁶ Genelkurmay Başkanlığı, *age*, s. 149, 150.

²⁹⁷ Genelkurmay Başkanlığı, *age*, s. 150.

²⁹⁸ Genelkurmay Başkanlığı, *age*, s. 151.

²⁹⁹ Işık, *agt*, s. 24.

³⁰⁰ Abdula, *agt*, s. 58.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Romanya'da Alman, Macar, Rus ve Bulgarların ardından Türkler azınlık olarak beşinci sırada yer almaktadır. Diğer dört devlet sürekli soydaşlarını kışkırtıp ayaklanmalarına destek olurken azınlık Türkler devlete karşı ayaklanmıyordu. Romanya'da yaşayan azınlık Türklerin büyük bir kısmı Dobruca'da yaşıyordu. Bu halkın 1928 nüfus istatistiğine göre 171.298 kişi hayatını burada hayatını devam ettirmektedir. Çiftçilik ve hayvancılık yapanlar daha çok köyde yaşarken, merkezde yaşayanlar ise terzilik, çarıkçılık, berberlik, demircilik, marangozluk, nalbantlık ve kasaplık gibi zanaatkarlık gerektiren düşük sermayeli işlerde çalışmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde Romanya, azınlık halka asimilasyon politikası gütmeye başlayınca halk 1923 ile 1933 yılları arasında hızlı bir şekilde göç etmeye başlamıştır.³⁰¹

1923'ten sonra gelen göçmenler iskânlı ve serbest göçmen olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Romanya'dan serbest olarak iltica eden göçmen sayısının 1923-1933 yılları arasında 33.852 olduğu varsayılmaktadır.³⁰² Göçmenler ilk yıllarda küçük grup halinde gelmiş ve gelen halk iskân dışı serbest göçmen olarak değerlendirilmiştir. Serbest göçmenler antlaşma dışı geldiği için devletten hiçbir yardım talep etmemeleri şartıyla Türkiye'deki istedikleri yerlerde yaşayabilmişlerdir. Türkler bu şartı yerine getirebilmek için Romanya'dan ayrılırken pasaportlarını ayarlıyorlardı. Fakat Romanya'dan azınlık olarak yaşayan Türkler devlete sadık oldukları halde 1930'larda göç etmeye başlamaları Rumen Hükümetini rahatsız etmiştir.³⁰³

Türkiye'nin Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi (Tanrıöver)'in görüşleri doğru çıkmış ve 1932 sonlarında Dobruca'daki halk varını yoğunu satıp Türkiye'ye göç etmeye çalışmıştır. Fakat genç Türkiye Cumhuriyeti gelen göçmenlerin ihtiyacını karşılayabileceği yeterli bir ekonomisi yoktu. Bu yüzden kitlesel göçü önlemek maksadıyla Türk hükümeti, Bükreş elçiliğine talimat verip göçün önlenmesini istemiştir.³⁰⁴

Yine de yoğun göçlerin önüne geçilemeyince 1934 yılında göçmenlerin anavatana daha rahat bir şekilde göç edebilmeleri için İskân Muafiyetleri Nizamnamesi adıyla yeni bir uygulamanın başlatılması kararına varılmıştır. Bu durum Romanya'da yaşamak zorunda kalan ve çeşitli sıkıntılar çeken Türkleri de heyecanlandırmıştır. İlaveten bu nizamnamenin üçüncü

³⁰¹ Sağır, Aktaş, *agt*, s. 149.

³⁰² Abdula, *agt*, s. 59.

³⁰³ Yıldız, *age*, s. 49, 50.

³⁰⁴ Önder Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", *Bilig*, S. 45, Bahar 2008, s. 29, 30.

maddesine göre Türk soyundan olanların çok kolay bir şekilde vize alıp Anadolu'ya göç edebileceğinin bildirilmesi, göç etmek isteyen Türkleri yollara düşürmüştür.³⁰⁵

Nitekim 1934 yılı sonbaharında 30 bin göçmen Türkiye'ye gelmek için Köstence'de toplamıştır. Ama daha göç başlamadan göçmenleri zora sokan pasaport ve nakliye ücretinin yanında hamalların zorla göçmenlerin yüklerini taşıyıp yüksek ücretler alması olmuştur. Buna rağmen 1934 sonlarında 1.583 göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Göçmenleri Tekirdağ'da karşılayan Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tali Bey'in raporuna göre bütün göçmenleri para 2.500 lirayken en zenginde bile sadece 1,5 lira vardır. Bu durumda gelen göçmenlerin addi durumlarının tahminden daha kötü olduğunu göstermektedir.³⁰⁶

Yolculukları esnasında türlü sıkıntılara katlanan, paralarının büyük çoğunluğunu yolda harcama zorunda kalan göçmenlerden 4.334 kadarı 1934 senesinin Haziran-Ağustos ayları arasında Türkiye'ye gelmeyi başarmıştır. Fakat bu sayı gün geçtikçe artmaya başladı ve devlet bu duruma yetmez oldu. Bunun üzerine Hamdullah Suphi Bey'i Romanya ile göçmen mevzusunda ortak karara varmak üzere gönderdi. 4 Eylül 1936 tarihinde Romanya ile Türkiye arasında nihayetinde bir anlaşmaya varılıp göçmenlerin gelişini ve yerleşmesini sağlayan, haklarını koruyan ortak bir komisyon kuruldu.³⁰⁷

Yapılan antlaşmaya göre çoğunluğu Dobruca'da yaşayan Türk halkı beş yıl içerisinde Türkiye'ye sevk ve nakil çerçevesinde göç etmeye başlayacaktır. İki devlette göçlerin sorunsuz yaşanması için komisyonlar kurmuştur. Göçmenler kişisel eşyalarını, hayvanlarını ve tarım aletlerini yanlarında götürebileceklerdir. Türkiye, bu göçü sadece mecburen gelen göçmen olarak değerlendirmeyip halkın 1923-1938 döneminde gelişini desteklemiştir. Gelen halkın gelişi, yerleşmesi ve yaşayacakları yerleri belirlemiştir.³⁰⁸

Buradaki temel amaç Türkiye'den giden göçmenlere karşılık gelen göçmenlerle nüfusu yeniden normale döndürme ve düzeni sağlama çabası olarak görülebilir. Fakat en önemli nokta 21 Haziran 1934 gününde İskân Kanunu'ndaki bir maddeye göre, Türkiye'ye yerleşmeye gelen göçmenlerin Türk soyundan gelmesi ve Türk kültürünü bilmesi gerekiyordu. Bu maddeden anlaşılan ise Türkiye'ye nereden gelirse gelinsin göçmen olarak gelen halka belirli bir önem ve değer verildiği görülmektedir.³⁰⁹

³⁰⁵ Ömer Metin, *Atatürk Dönemi Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 118.

³⁰⁶ Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", s. 31

³⁰⁷ Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", s.32.

³⁰⁸ Sağır, Aktaş, agm, s. 149.

³⁰⁹ Sağır, Aktaş, agm, s. 150.

Türkiye-Romanya Antlaşması ile ilgili çalışmalar devam ederken 1935'te herşeyini satıp göçe hazır bekleyen 25 bin halk, 1936'nın ortalarında Türkiye'ye göç etti. Fakat bu göçmenler mallarını antlaşmadan önce sattıkları için antlaşmanın dışında bırakıldılar. Antlaşmanın tatbiki ile ilgili çalışmalar 1937 yılının ilk günlerinde ancak yapılabildi. İlk olarak kırsal bölgelerdeki göçmenlerin mal varlıklarının tespiti ve kaydı için iki ülke temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruldu. Bu komisyon Türkiye'ye göç etmesi planlanan 15 bin kişinin yanında götüremeyeceği ev ve arazilerinin kaydını yapmaya çalışmıştır. Kayıt işleri sürerken bir yandan da kaydı biten göçmenler Türkiye'ye taşınmaya çalışmaktadır.³¹⁰

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti 1935 yılında ilk gelen göçmenlerin taşıma ücretlerinin pahalı olduğunu düşünerek vapurcularla yeniden anlaşma yapmıştır. Görüşmeler neticesinde her göçmenin 190 kuruşa, hayvanların 3 liraya, taşıtların ise 280 kuruşa taşınmasında anlaşıldı. 1937 senesinde 15 bin ve 1938'de ise 10 bin civarında Türk azınlık Köstence'den İstanbul ve İzmir'e göç etmiştir. Romanya ile 4 Eylül 1936'da imzalanan göç antlaşması ile önceki yıllarda göç trajedileri en aza indirilmiştir. Anlaşma ile birlikte ayrıca Türklerin maddi zarara uğramadan göç etmesi sağlanmış böylelikle ülkeye petrol ve kereste ile birlikte önemli miktarda nakit para akışı sağlanmıştır. Genel olarak bakıldığında 1934-1938 arası dönemde 80 binin üzerinde Müslüman Türk göç etmek zorunda kalmıştır.³¹¹

6.3. Gagauz Türklerinin Göçü Meselesi

Günümüzde Hristiyan Türklere bilinen en iyi örnek Gagauz Türkleridir. Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara inen Peçenek, Uz ve Kuman-Kıpçak Türklerine yönelik Bizans misyonu sonucu bu Türk boylarına mensup binlerce insan Hristiyanlığı kabul etmiş, Bizans arazilerine iskân edilmiş ve hatta Bizans'ın hizmetinde askerlik yapmışlardır. Dobruca ve Besarabya bölgesinde Karadeniz'in kuzeyinden göç eden Peçenek, Uz, Kuman-Kıpçak ile Anadolu'dan gelen Selçuklu Türklerinin karışımından oluşan Gagauz Türkleri, günümüze kadar Hristiyanlıklarını koruyarak gelmişlerdir.³¹²

1931 senesine gelindiğinde Türkiye'den Romanya elçiliğine gönderilen Hamdullah Suphi Bey, görevini yaptığı sırada Müslüman Türklerin dışında farklı bir dine sahip olan Gagauz Türklerinin durumlarıyla da yakından ilgilenmiştir. Bükreş'te tanıdığı Hristiyan Gagauz Türklerine dair tespitlerde bulunup yaşadıkları yerlerde incelemeler yapmıştır.

³¹⁰Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", s. 35

³¹¹ Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", s. 35.

³¹² Yonca Anzerlioğlu, "Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hristiyan Türkler", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 2, 2004, s. 76.

Romanya hükümetine taleplerde bulunmuş ve bu doğrultuda Gagauz kasaba ve köylerinde okullar açılmış, öğretmenler tayin edilmiş ve Türkiye’den buralara kitaplar getirtilmiştir.³¹³

Üstelik Hamdullah Suphi Bey, Gagauz Türklerinin de Türklüklerini kanıtlamak ve buralara yardım sağlayabilmek maksadıyla Türkiye’ye gönderilmek üzere rapor hazırlamıştır. Yine 1930’lu yıllarda yazılan ve Köstence Başvekaletine sunulan raporda Gagauz halkının Türklüklerinin kanıtı olarak “*Romanya’nın Beserabya ve Dobruca kıtalarında, Bulgaristan’ın Varna Sancağında (Gagauz) denilen küçük bir kısım halk vardır ki ana dili Türkçe, mezhebi de Hristiyan Ortodokstur.*” ifadesi yer almaktadır.³¹⁴ Ayrıca Yaşar Nabi’nin görüşlerine göre de halk konuştuğu dile Gagauzca dediği halde öz Türkçe, yüzleri, kılıkları, yaşayışları, tabiatları aynı Anadolu Türkleri gibidir.³¹⁵

Beş asır boyunca Türklerin yönetimi altında bulunan ve diğer Müslüman Türklerden ayrılarak Hristiyanlığı seçen bu topluluk, Köstence konsolosunu da etkilediği için bir araştırmaya girişilmiştir. Rapora göre, Dobruca’da 30 bin, Beserabya’da 30 bin ve Varna’da da 7 bin olduğu tahmin edilmektedir. Gagauz halkı tarım, ticaret ve ufak tefek sanat işleriyle meşgul olmuşlardır. Genel olarak rapordaki bu verilere bakıldığında halkın diğer halklardan ve Türkiye’den geri bir topluluk olmadığı anlaşılmaktadır.³¹⁶

Fakat bununla birlikte Türkiye’nin Madrid elçisi olan Tevfik Kemal Bey, Gagauzların Hristiyan olmalarından dolayı Anadolu Türklüğü ve birliği açısından, Gagauz Türklerinin Anadolu’ya göçüne karşı çıkmış ve bu düşüncenin gerekçelerini açıklayan bir raporu Başbakan İnönü’ye bildirmiştir.³¹⁷

Neticede 1930’lu yıllarda varlığı yeni keşfedilen fakat, İkinci Dünya Savaşı’nda başlayıp 1990’lara kadar varlığı yeniden unutilan bu halkın tanınmasını ve desteklenmesini sağlayan Hamdullah Suphi Bey olmuştur. Gagauzların Romanya’da Türk kimliği ile bilinmesini sağlayan, halkın sorunlarıyla yakından ilgilenen, onlar için okulların açılmasına vesile olan, Gagauzlara Türklüklerini hatırlatan Türk Ocakları ile bütünleşmiş bir elçi olarak Hamdullah Suphi Bey’in girişimlerinin büyük katkısı aşikârdır.³¹⁸

³¹³ Yonca Anzerlioğlu, “Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri”, *Bilig Dergisi*, S. 39, Ankara 2006, s. 32.

³¹⁴ Anzerlioğlu, “Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri”, s. 32.

³¹⁵ Yaşar Nabi, *Balkanlar ve Türklük I*, Cumhuriyet Gazetesi, Ağustos 1999, s. 61-64.

³¹⁶ Anzerlioğlu, “Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri”, s. 33.

³¹⁷ Metin, *agt*, s. 227.

³¹⁸ Anzerlioğlu, “Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri”, s. 47.

7. Balkan Paktı (Antantı)

Türkiye ile Yunanistan arasında yürütülen barış politikaları diğer Balkan devletlerine de sirayet etti ve kısa bir zaman diliminde dostluklar geliştirildi. Bu devletlerle önceden imzalanan Locarno Antlaşmaları, Kellogg Paktı ve Küçük Antant gibi antlaşmalarda aradaki dostluğu pekiştirmiştir. Balkan Paktı düşüncesi ilk olarak Yunanistan Başbakanı Aleksandr Papanastasiyu tarafından 6 Ekim 1929'da Atina'daki Dünya Barış Kongresinde ortaya atılmıştır. Papanastasiyu bölgedeki Balkan ülkeleri arasındaki güvenliğin sağlanması ve ortak çıkarlar doğrultusunda iş birliği yapmak amacıyla "*Balkan Birliği Enstitüsü*" kurulması önerisinde bulunmuş ve diğer devletler tarafından onaylanmıştır.³¹⁹

Türkiye ise, Kurtuluş Savaşı'nın ardından imzalanan Lozan Antlaşması'na her zaman sadık kalmıştır. 1930 yılının başlarına kadar Balkan Devletleriyle barış politikası izlemiş olan Türkiye, İtalya'nın bu bölgelerde yayılma çalışmalarını fark etmesiyle Balkanlarda bir Balkan Paktı kurulmasının doğru olacağına karar vermiştir.³²⁰ İlk Balkan Konferansı, Yunanistan'ın başkenti Atina'da toplanmıştır. Bu konferansın ardından her sene sırasıyla İstanbul, Bükreş ve Selanik'te toplantılar düzenlenmiş aradaki dostluk güçlendirilmiştir. Balkan Konferansları ile birlikte Balkan Tıp Federasyonu, Balkan Ziraat Odası, Balkan Sanayi ve Ticaret Odası gibi kurumlar oluşturulmuştur.³²¹

Batılı devletlerin karışmalarının arasında, henüz Akdeniz ve Balkanlar'da zayıf durumda olan Almanya'nın bu durumundan yararlanan İtalya, Balkanlarda üstünlüğünü sağlamak maksadıyla Arnavutluk üzerinde diğer devletlere karşı himaye rejimi uygulamıştır. Ayrıca Yugoslavya'nın da toprak ve azınlık halk meselelerini bahane ederek iç işlerine karışmaya başlamıştır. Bulgaristan, diğer Balkan devletlerinin bir çatı altında toplanmasını İtalya gibi istemediği için bu iki devlet birbirlerine yakın politika izlemişlerdir.³²²

Daha sonra Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya arasında ikili antlaşmalar imzalanmasının ardından bu dört Balkan devleti arasındaki statükonun korunması amacıyla Balkan Paktı (Antantı) tasarısı planlanmıştır. Bu amaçla Yunanistan Dışişleri Bakanı Maksimos tarafından bir tasarı hazırlanıp Ankara'ya gönderilmiş ve Türkiye tarafından onaylanmıştır. Daha sonra tasarının diğer Balkan devletleri olan Yugoslavya ve Romanya tarafından onaylanması için bu hükümetlere de gönderilmiştir. Fakat Balkan Paktı'nın

³¹⁹ Atabay, *age*, 190.

³²⁰ Atabay, *age*, s. 279.

³²¹ Atabay, *age*, s. 191.

³²² Şükran Güneş, Ali Hikmet Alp, *Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, Dışişleri Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi, Ankara 1974, s. 309, 310.

imzalanması halinde azınlık sorunun kendi istediği gibi halledilmeyeceğini anlayan Bulgaristan Hükümeti, telaşlanarak böyle bir pakttan çekilmiş ve imzalanmasını engellemeye çalışmıştır.³²³

Yunanistan bakanı Maksimos, Bulgaristan'ın Balkan Paktı (Antantı)'nı önleyebilme çabalarına karşılık başka ülkelerden destekçi bulmak maksadıyla Fransa, İtalya ve İngiltere hükümetlerine 1933'ün aralık ayında Avrupa'ya geziye çıkmıştır. Fransa, pakta desteğini vermekle birlikte net bir şey belirtmemiştir. Bu durumun nedeni ise, Fransa için büyük öneme sahip olan Orta Avrupa'daki dengelerin bozulması korkusuydu. İngiltere'nin de bu pakta onaylamakla birlikte Bulgaristan'ın dışarda kalmasının doğurabileceği endişeleri Türkiye'ye bildirilmiştir. Bir diğer devlet olan İtalya ise, çıkarlarına ters düştüğü için Balkan Paktı'na tamamen karşı çıkmıştır.³²⁴

Türkiye'nin önce Yunanistan'la Samimi Anlaşma Paktı imzalaması, ardından Romanya ile Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Antlaşması imzalaması Bulgaristan'ı iyice rahatsız etmeye başlamıştır. Fakat Bulgaristan'ın bu tutumu Yugoslavya'yı da korkuttuğu için sınırlarını güvence altına almak maksadıyla Türkiye ile Yugoslavya arasında Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştır. Yapılan bu anlaşmaları düzenleyen Türkiye olmuştur. Fakat teker teker yapılan anlaşmanın yetersizliği anlaşılmaya başlanınca tek bir çatı altında toplanılması kararlaştırılmıştır.³²⁵

Bu sebeple Şubat 1934'te Belgrad'ta toplanan Romanya, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya Dışişleri Bakanları toplanmışlar ve Balkan Paktı'nın tasarısını hazırlamışlardır. Paktin taslağı bakanlar tarafından parafe edilmiştir. Bu tasarı 9 Şubat 1934'de Atina'da imzalanmış ve Balkan Paktı kurulmuş oldu. Antlaşmayı Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü, Yugoslavya adına Bogolioub Yetvich, Yunanistan adına DemétréMaximos, Romanya adına ise Nicolae Titulescu imzalamışlardır. Balkan Paktı'nın imza töreni, 9 Şubat 1934 tarihinde Atina Akademisi'nde saat 12.40'ta yapılmıştır. Bir giriş ve üç madde etrafında belirlenen paktın ilk üç maddesi şu şekildedir:³²⁶

“1-Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan tüm kendi Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak tekeffül ederler.

³²³ Işık, *agt*, s. 45.

³²⁴ Işık, *agt*, s. 46, 47.

³²⁵ Armaoğlu, *age*, s. 304.

³²⁶ Ayşegül Çatakçı, *Atatürk Döneminde Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938)*, Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2018, s. 37.

2-İmza eden devletler, bu anlaşmada tayin edilmiş olan menfaatlerini bozabilecek ihtimaller karşısında alınacak tedbirler hakkında birbirleriyle görüşmeyi taahhüt eder. Onlar bu misakı imzalamış olan diğer herhangi bir Balkan memleketine karşı birbirlerine önceden haber vermeksizin, siyasi hiçbir harekette bulunmamayı ve diğer âkitlerin muvafakati olmaksızın, diğer herhangiBalkan memleketine karşı siyasi hiçbir vecibe altına girmemeyi taahhüt ederler.

3-Bu itilâfnâme bütün âkit devletlerce imzalanır imzalanmaz mer'iyete girecek ve mümkün olduğu kadar çabuk tasdik edilecektir. İtilâfnâme, İltihâk âkitler tarafından müsait bir tetkike mevzu teşkil edecek olan her Balkan memleketine açık bulunacak ve iş bu iltihak keyfiyeti diğer imza sahibi memleketlerin muvafakatlerini bildirmesiyle beraber hüküm ifade edecektir.”³²⁷

TBMM’de 2381 sayılı yasa, 6 Mart 1934 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girip, 12 Mart 1934 tarihli *ResmîGazete* ’de yayınlanan antlaşma metninden de görüldüğü üzere ³²⁸ Paktın kurulmasıyla birlikte devletler sınırlarını karşılıklı olarak korumaya almışlardır. Ayrıca birbirlerinden haberleri olmadan başka bir Balkan devletiyle antlaşma yapmayı ya da siyasi bir harekette bulunmayı reddetmişlerdir. ³²⁹

Balkan Paktı’nın amaçları sınırlı nitelikte olsa da Türk devlet adamları Balkan Paktı’nı savunacaklarını her fırsatta dile getirmişlerdir.³³⁰ Örneğin Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1934’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndenutuğu okurken Balkan Paktı’nın önemini şu şekilde dile getirmiştir. “*Balkan Antlaşması, Balkan devletlerinin varlıklarına özel bir saygı beslemesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun, sınırların korunmasında gerçek bir değeri olduğu besbellidir.*”³³¹

Balkan Paktı, batılı devletlerin saldırısını önleme amaçlı kurulmuş temeli zayıf bir gruplaşmadır. Üye ülkeler korunması gereken diğer sınırlarını ihmal ederken Türkiye, tüm sınırların korunması gerektiğinin farkına varıp güçlü bir birliğin oluşturulmasını hedeflemiştir. Fakat Balkan devletlerinin bu pakta önem vermemesi ve kurucu devlet olan Türkiye’nin Sovyet Hükümeti’nden birtakım çekincelerinin olması paktın gelişmesini sınırlandırmıştır.³³²

³²⁷Guboğlu, agm, s. 1054, 1055.

³²⁸Çatakçı, agt, s. 38.

³²⁹Armaoğlu, age, s. 304.

³³⁰Çatakçı, agt, s. 38.

³³¹Guboğlu, agm, s. 1055.

³³² Işık, agt, s. 80.

Bulgaristan ve Arnavutluk'un Balkan Paktı'nı onaylamaması gerçek bir Balkan Pakti niteliğini taşımayacağı görüşünü de ortaya çıkarmıştır. Pakti Türkiye adına imzalayan Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras ise, paktın bitmesinin sebebi olarak; 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'a anarşi olduğunu bahane ederek asker göndermesine rağmen Balkan Paktı'nın hiçbir girişimde bulunmamasını göstermiştir. Eğer İtalya'nın asker gönderdiği gibi Yugoslavya'da Arnavutluk'a asker gönderilip, Balkan devletleri de sınırlarındaki asker sayısını arttırsalardı İtalya'nın Arnavutluk'tan çekilip böylece hem Yunanistan'a saldırmayacak hem de İkinci Dünya Savaşı'nın Balkanlara da sıçramasının önüne geçilmiş olacağı görüşündeydi.³³³

Bunun yanında Balkan Paktı'nın siyasi alanda başarıları da olmuştur. Anlaşma devletleri, Avrupa'da yaşanan siyasi gelişmeler karşısında ortak bir tavır takınmışlardır. İtalya'nın bu seferde Habeşistan'ı işgale kalkışması üzerine; paktın dört devleti, İtalya'ya karşı Milletler Cemiyeti'nin siyasi sınırlamasına birlikte katılmışlardır. Ayrıca anlaşma devletleri bir araya gelerek Boğazların statüsünün değişmesi hususunda Montreux Konferansı'nda, Türkiye'nin yanında olup tez ve teşebbüslerini desteklemişlerdir. Yapılan konferansın neticesinde Boğazlar sorununun Türkiye lehine çözümünde pakt devletlerinin büyük rolü etkin olmuştur.³³⁴

Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde imzalanan Balkan Pakti, Avrupa'da gerçekleştirilen ilk "*Bölgesel Savunma Antlaşması*" olmuştur. Yine bu pakt Türkiye'nin katılmış olduğu "*Çok Taraflı İlk Savunma Antlaşması*" olarak da sayılır. Balkan Pakti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen yedi (1934-1941) yıllık dönemde Bulgaristan'ın diğer Balkan devletlerine saldırısını önlediği gibi; ayrıca Türkiye'nin Yunanistan'a desteği karşısında Bulgaristan, Ege Denizi'ne inme fırsatı bulamadı.³³⁵

Türkiye nasıl bu paktın kurulmasına öncülük eden ilk devlet olmuşsa pakta sonuna kadar sadık kalan tek devlet yine Türkiye olmuştur. Fakat yine de amaç edinilen devletler arasındaki işbirliği ve dostluk süreci istenilen şekilde yürütülememiştir. Ayrıca bu Balkan devletleri arasında imzalanan gizli bir antlaşma yapılmış ve buna göre başka bir devlet bir Balkan devletine saldırırsa diğerleri yardım edeceklerine dair söz vermişlerdir.³³⁶

Fakat Türkiye, Romanya ile Rusya arasındaki savaşta Romanya'ya yardım etmeyeceğine dair Rusya'ya bilgi vermiştir. Yine aynı şekilde Yunanistan'da kendi çıkarları

³³³ Işık, *agt*, s. 81.

³³⁴ Işık, *agt*, s. 82.

³³⁵ Işık, *agt*, s. 83.

³³⁶ Değerli, *agt*, s. 221.

çerçevesinde yardımlardan kaçınmıştır.1936'lara gelindiğinde ise değişen güçlü devlet anlayışı ile Bulgaristan'dan çekinen diğer Balkan devletleri artık batıda hızla büyüyen ve tehdit oluşturan Almanya olmuştur.³³⁷

Yaşanan problemlerde artık Almanya'dan çekinilmesi ile Balkan Paktı'nın eski etkisi kalmamıştır. Bir diğer mesele ise batıda etkisini arttıran başka bir birlik Berlin-Roma Mihverinin varlığını güçlendirmesidir. Bu devletlere karşılık Yugoslavya, Bulgaristan ve İtalya ile anlaşma yapmış, Romanya ise Almanya'nın baskını arttırmasıyla Balkan Paktı'ndan uzaklaşmaya başlamıştır.³³⁸

Yugoslavya'nın Bulgaristan ile anlaşmaya varması Balkan Paktı'na aykırı bir anlaşma olarak görülmüştür. Sonuç olarak İtalya'nın kuvvetlenmesi bu devletle anlaşamayan Yunanistan'ın bile yumuşak bir tutum sergilemesine neden olmuştur. Bu dönemlerdeki Münih Konferansı ile Çekoslovakya'nın dağılması Küçük Antantı bitirdiği gibi 1939 senesi olayları da Balkan Paktı'nın sonunu getirmiştir.³³⁹

³³⁷Nurulay Funda Aydemir, *Balkanlarda İttifak Arayışı ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

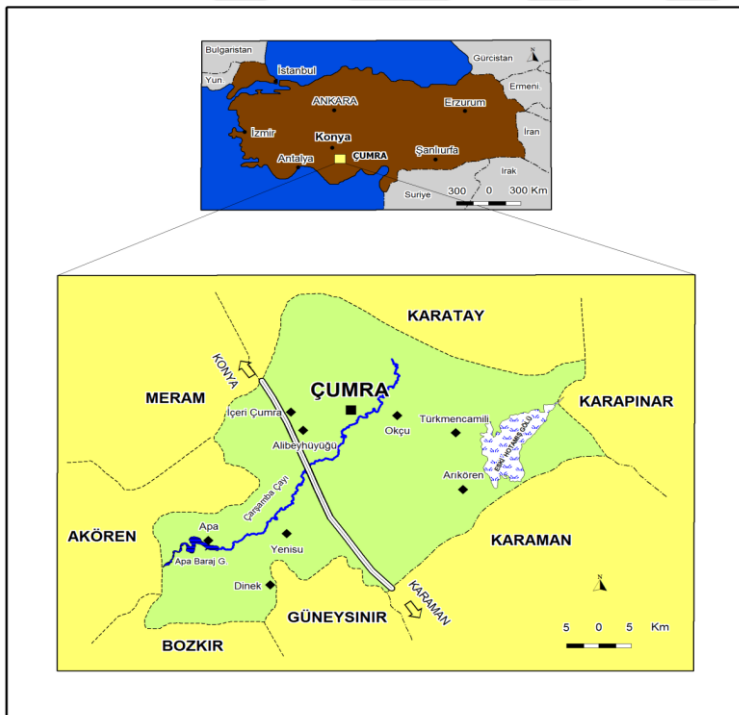
³³⁸ Atabay, *age*, s. 206.

³³⁹ Güneş, Alp, *age*, s. 364.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ROMANYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER VE İSKÂN (ÇUMRA ÖRNEĞİNDE 1935-1939)

1.Çumra'nın Tarihi

Konya iline bağlı olan Çumra ilçesi, Konya Ovası'nın güney kısmında yer almaktadır. İlçe, doğuda Karapınar, batıda Akören ve Meram, kuzeyde Karatay, güneyde Güneysınır, güneybatıda Bozkır ilçeleri ile güneydoğuda Karaman ili sınır komşularını oluşturmaktadır. Çumra ilçesi toplamda 2.320 km karelik bir alana sahiptir. Çumra ve civarı M.Ö. 7000'li yıllardan bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu yöredeki toprağın düz ve geniş olması, topraktan bol ürün elde edilmesi buranın tarih boyunca farklı toplumların yaşama alanı haline getirmiştir (Şekil 1³⁴⁰).³⁴¹

Şekil 1-Konya ve ilçesi Çumra'nın harita üzerindeki genel görünümü

Tarihi Neolitik döneme kadar inen Çumra'da pek çok höyük yerleşmesi bulunmaktadır. Günümüzde höyük terimi hala eski ve yeni yerleşim yerlerinde

³⁴⁰ Bayram Tuncer, *Çumra (Konya) İlçesi'nin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitim Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011, s. 2.

³⁴¹ Bayram Tuncer, Tahsin Tapur, “Çumra’da Şehirleşme ve Şehirsels Fonksiyonlar”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 25, İstanbul 2012, s. 275.

kullanılmaktadır.³⁴² Çumra yöresinin tarih öncesi dönemini anlatan en önemli merkezi 12 km kuzeyinde yer alan Çatalhöyük'tür. İnsanların kurdukları ilk şehir olması bakımından Çatalhöyük büyük bir öneme sahiptir.³⁴³ Bölge tarih öncesi dönemden bu yana sırasıyla Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Romalılar, Selçuklular, Karamanoğlu Beyliği ve Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir.³⁴⁴

Osmanlı döneminde halktan alınca vergi nüfusuyla halkın yerleşim yerinin tahmini nüfusu hesaplanırdı. Çumra'da 1500 yılında 65 hane 91 nefer kayıt altına alınmıştır. Bu kayıtlara bakılarak köyün yaklaşık nüfusu 350 kişidir. 1520'lerde azalan nüfus 1530'larda yeniden artmaya başlayıp köydeki halkın sayısı 360 civarında olduğu tahmin edilmektedir. 1550'lü yıllara gelindiğinde ise on sene öncesine oranla nüfus ikiye katlanarak 625'e yükselmiştir. Çumra'nın nüfusu 333 yıl boyunca her zaman durağan olmayan inişli çıkışlı bir nüfus değişikliği sergilemiştir.³⁴⁵

Fakat 19. yüzyılın ilk senelerinden itibaren artış durmuş ve bölge hızla azalmaya başlamıştır. Bunun sebebi ise Konya Ovasında beş-altı defa üst üste görülen şiddetli kuraklıklarla insanların geçinememesidir. Ovada yaşayamayan halk, dağ köylerine yerleşmeyi çare olarak bulmuşlardır. Nüfusun azalmasındaki ikinci sebep bu civarda bulunan Soyтары Musa ve Küçük Hüseyin gibi çetelerin çoğalarak yol güzergahı üzerindeki ova köylerini yakıp yıkarak tahrip edip köylerin küçülmesine zemin hazırlamışlardır.³⁴⁶

Nüfusun azalmasının en önemli üçüncü sebebi ise Kavalalı Mustafa Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın yönetimindeki ordusunu Ereğli üzerinden İç Anadolu'ya gönderip 21 Aralık 1832 tarihinde Konya Ovasında yapılan muharebede Osmanlı ordusuna ağır bir darbe vurmuştur. Tarihimizde "*Konya Vakası*" olarak bilinen bu olayda Çumra civarı savaş meydanına döndüğünden halk büyük zarar görmüştür. 1860'dan itibaren boş kalan topraklara muhacir yerleştirilerek tekrar canlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla 1888'de Karadağ'daki kuraklıktan kaçan 323 nüfuslu halk Çumra'nın köylerine yerleştirilmiştir. İkinci kafiye de 127 nüfus Seçme köyüne ve üçüncü kafiye de 119 nüfus ile Çumra yakınlarına iskân edilmişlerdir.³⁴⁷

Genel itibarıyla bakıldığında Çumra havalisinde kurulan sekiz yerleşim yerinde yaklaşık 1200 göçmen iskân edilerek boş kalan yerlerin şenlendirilmesi sağlanmıştır.

³⁴² Tuncer, Tapur, agm, s. 294.

³⁴³ Tuncer, agt, s. 41.

³⁴⁴ Tuncer, Tapur, agm, s. 294.

³⁴⁵ Tuncer, agt, s. 41.

³⁴⁶ Tuncer, agt, s. 42.

³⁴⁷ Tuncer, agt, s. 42.

Çumra'nın asıl büyümesini sağlayan faktör “Konya Ovası İrva ve İskası” projesi etkili olmuştur. Bu proje ile Çumra ve civarında 1912'den itibaren muhacir iskânına elverişli birçok toprak elde edilmiştir. Fakat bu topraklar muhacirlerden ziyade vaktiyle ovalardan yaylalara giden dağlık bölgelerdeki köylülere yaramıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Bozkır ve Hadim gibi dağlık yerlerin çekim merkezi haline gelen Çumra'nın 1927'deki nüfusu 2579'a köy ve nahiyeleriyle birlikte genel nüfusu da 36.726'ya çıkmıştır.³⁴⁸

1926 yılına kadar adı İçeri Çumra olarak bilinen Çumra kasabası, M. Kemal Atatürk'ün Çumra istasyonunda etrafı izleyip sulama tesis ve lojmanlarını gördükten sonra; *“Bu şirin beldeyi geliştirmek, buraya önem vermek lazımdır. Çumra ilçe olmaya layıktır.”* demiştir. Atatürk'ün emriyle 26 Haziran 1926'da resmî gazetede yayınlanan kanunla Çumra ilçe haline getirilmiştir. Dönemin Konya valisi Cemal Bardakçı 1936'da Balkanlardan Anadolu'ya gelen 300 aile Çumra'ya yerleşmiştir.³⁴⁹

Çumra'nın nüfusu hakkındaki kesin veriler Cumhuriyet döneminde 1927 yılı ilk nüfus sayımlarında ortaya çıkmaktadır. İkinci sayım 1935'de yapılmış ve 1990 yılına kadar her 5 yılda bir; 1990'dan sonra ise nüfus sayımının her 10 yılda bir yapılmasına karar verilmiştir. Fakat 2007'de nüfus sayımı sistemi bilgisayara aktarılarak farklı bir sistem uygulanmaya başlanmıştır.³⁵⁰ Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de toprağı verimli olduğu için muhacirler Konya'nın Çumra ilçesine yerleştirilmişlerdir.³⁵¹

1.1. Çumra'ya Gelen Muhacirlerin Yerleştirildikleri Yerlere Göre Nüfus Dağılımı

Balkan muhacirleri, Konya'nın Çumra ilçesine 1936 yılı ortalarından 1940 yılına kadar Romanya ve Bulgaristan'dan göç etmişlerdir. Ana vatana ilk giriş yaptıkları yerler ise, Edirne, Tuzla, Marmara Ereğlisi, İstanbul ve Urla'dır. Uzun ve yorucu bir yolculuk yaptıktan sonra ülkeye giren halka bir gün sonra göçmen kağıtları verilmiştir. Bir hafta sonra Konya'ya gelmişler merkez ve ilçelerine yerleştirilmişlerdir. Bu dönemde Romanya muhacirleri daha çok Sünce, Damata ve Pazarcık'tan gelirken, Bulgaristan'dan gelen muhacirler de Rusçuk, Hocaköy ve Akdere yörelerinden gelmişlerdir. Romanya ve Bulgaristan'ın ardından bir kişi de Sovyet Rusya bölgesinden gelip Çumra'ya yerleştirilmiştir.³⁵²

Buraya gelen muhacirlerin 97 hanede 533 nüfustan oluşan büyük bir çoğunluğu Çumra merkeze yerleşmiş, geriye kalan nüfus ise Çumra'nın mahalle ve köylerine iskân

³⁴⁸ Tuncer, *agt*, s. 43.

³⁴⁹ Tuncer, *agt*, s. 44.

³⁵⁰ Tuncer, *agt*, s. 44.

³⁵¹ Kurtulgan, *age*, s. 118.

³⁵² BCA, 3 numaralı defter.

edilmiştir. Toplamda on iki yerleşim bölgesine dağılan göçmenlerin nüfus ve hane oranının en az olduğu yer ise Kaşınhanı'dır. Çumra'ya 1936 ile 1940 arası dönemde kayıt defterlerinin verisine göre genel toplamda on iki yerleşim yerinden 371 haneden 1448 nüfus gelmiştir (Tablo 1).³⁵³

Tablo 1- Çumra ilçesine iskân edilen Balkan muhacirlerinin yerleştirildikleri yerlere göre hane ve nüfus sayıları

Yerleştirildikleri Yerler	Hane Sayısı	Nüfus
Güvercinlik	32	123
İçeriçumra	51	231
Çumra Merkez	97	533
Küçük Köy	17	86
Okçu	27	111
Ali Bey Hüyüğü	33	106
Karkın	53	169
Alemdar	18	74
Dedem Oğlu	17	33
Fethiye	15	48
Karamankırı	7	27
Kaşınhanı	4	7
Genel Toplam	371	1448

İskân edilen muhacirlerden Konya'ya gelmeyen dört aile bulunmaktadır. Bu aileler muhtemelen başka yerlere göç etmişlerdir. Çumra'ya yerleştikten sonra 20 kişinin kimisi hasta ve yaşlılıktan kimisi de daha küçük olan çocukların hastalığından vefat etmişlerdir. Bir kişi ise daha Konya'ya gelemeden yolda vefat etmiştir. Göç eden iki kişi de serbest bırakılmış belirli bir yer verilip yardım yapılmamıştır. Kayıt defterine göre 55 hane iskân yoluyla göç etmişlerdir.³⁵⁴

³⁵³ BCA, 3 numaralı defter.

³⁵⁴ BCA, 3 numaralı defter.

Genel olarak değerlendirildiğinde devlet, ilk olarak Balkanlarda artık istenmeyen Türk ve Müslüman muhacirlere ülkeye giriş yaptıkları andan itibaren çok bekletmeden göçmen kağıtlarını verip yaptıkları işlere göre yurtlarını belirlemiştir. Çumra'nın köy ve merkezine bölgenin uygunluğuna göre yerleştirilmişlerdir.³⁵⁵

2. Akşehir'in Tarihi Geçmişi

Akşehir, Konya iline bağlı İç Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilçe merkezidir. Kuzeyde Eskişehir, kuzeybatıda Afyon, kuzeydoğusunda Ankara, doğu ve güneybatısında Konya, batıda Isparta ve Akşehir ilçe merkezinin kuzey tarafında Akşehir Gölü ile çevrilidir. İlçenin toplam yüzölçümü 1442 kilometre kare'dir.³⁵⁶

Akşehir bölgesi gerek doğal şartların yaşama elverişli oluşu gerekse stratejik öneminden dolayı kadim tarihi boyunca birçok devletin yerleşmesine ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca, ilçenin eski çağlardan bu yana askeri, ticari, posta ve hac yolu üzerinde bulunması da bölgeyi önemli bir yerleşim merkezi haline getirmiştir.³⁵⁷

Akşehir, 1914 yılına kadar gayrimüslimlerin yaygın olarak yaşadığı bir ilçedir. Fakat bu tarihten sonra gayrimüslim halk, Yunanistan'ın uyguladığı Megali İdea ve Enosis'e dönük politikaları nedeniyle buradaki nüfus oranı giderek azalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından batılı güçlere karşı milli bir direniş oluşturmak isteyen halka engel oluşturan gayrimüslimler izledikleri farklı politikalar sebebiyle yerlerinden çıkartılmışlardır. İlçede yaşayan nüfusun %4'nü Rumlardan, %8'ini ise, Ermenilerden oluşturan nüfus sayısı zamanla yok denecek seviyelere kadar düşüş göstermiştir.³⁵⁸

1914-1924 yılları arasındaki süreçte nüfusun hızla azalması devlete ve bölgeye gerek sosyal gerekse ekonomik anlamda zorluklar yaşatmaya başlamıştır. Çünkü buralarda yaşayan halkın evlerini, bağ ve bahçelerini terk etmeleri bölgenin ıssızlaşması, üretimin azalmasına sebebiyet vermiştir. Sosyal ve ekonomik kalkınmanın yeniden eskisi gibi olması için ilçeye Balkanlardan gelen muhacirler boş kalan evlere yerleştirilmiştir. Yeni yerler tahsis edilip üretici konuma geçmeleri için hayvan, tohum ve dükkân desteği yapılmıştır. Akşehir ilçesi

³⁵⁵ BCA. 3 numaralı defter.

³⁵⁶ Musa Erkoç, *Akşehir Tarihi Kent Merkezinin Korunmasında Yayılaştırmanın Etkinliğinin İrdelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 42.

³⁵⁷ Doğan Yörük, "XV-XVI. Asırlarda Akşehir Kent Merkezinin Nüfus Yapısı", *Bilig*, S. 45, Konya 2008, s. 165.

³⁵⁸ Kurtulgan, *age*, s. 83.

hem Osmanlı dönemi hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde Balkanlardan gelen muhacirlerin yoğun olarak yerleştirildiği yerlerden birisidir.³⁵⁹

2.1. Akşehir'e Gelen Muhacirlerin Yerleştirildikleri Bölgeler

Zor şartlar altında ana vatana dönüş yapan Balkan muhacirleri daha çok Romanya'dan gelmiş olmakla birlikte Bulgaristan'dan gelen aileler de bulunmaktadır. Bu ailelerden çoğunluğu Romanya'nın Köse Aydın köyünden gelirken, Bulgaristan'dan gelen aileler de Eski Cuma'dan göç etmişlerdir. Romanya ve Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden halkın büyük bir çoğunluğu Tuzla'dan giriş yapmışlardır. Geriye kalan ufak bir kısım muhacirde Edirne'den gelmiştir.³⁶⁰

Çumra'nın aksine Anadolu'ya İstanbul'dan giriş yapıp Akşehir'e gelen aileler kayıtlarda yer bulunmamaktadır. Giriş yaptıkları yerde bir gün kaldıktan sonra göçmen kağıtları verilip devletin farklı yerlerine dağıtılmışlardır. Yaklaşık bir hafta sonra Konya'ya iskân edilen bu muhacirlerin 402 hanede 1787 toplam nüfusunu oluşturan kısmı Akşehir'deki kırk bir köye yerleştirilerek yurt edinmişlerdir. Yalnız bir aile 1937 yılının haziran ayında 68 yaş, 150 kilo odun yardımı yapılarak iskân edilmiştir.³⁶¹

Bununla birlikte bir kişi de Suriye'den Urfa'ya giriş yapmış olup oradan da Konya'nın Akşehir ilçesine iskân ettirilmiştir. Muhacirlerin ilk Anadolu'ya girişleri Çumra ilçesindeki gibi 1936'dan başlayıp 1940 yılına kadar devam etmektedir. Büyük bir yerleşim yeri olan Akşehir'de bu ailelerin büyük bir çoğunluğu Aşağı Tuzlukçuve Reis bölgesine yerleştirilirken Kanlıca köyüne ise sadece iki kişilik bir hane göç etmiştir (Tablo 2).³⁶²

Tablo 2-Akşehir ilçesine iskân edilen Balkan muhacirlerinin yerleştirildikleri yerlere göre hane ve nüfus sayıları

Yerleştirildikleri Köyler	Hane Sayısı	Nüfus
Erdoğan	18	74
Aşağı Tuzlukçu	27	111
Mevlütü	17	85
Hanlı	12	57
Haka	7	37
Kundullu	10	39

³⁵⁹Kurtulgan, *age*, s. 83, 84.

³⁶⁰ BCA. 5 numaralı defter.

³⁶¹ BCA. 5 numaralı defter.

³⁶² BCA. 5 numaralı defter.

DiğriKöy	10	48
Orta Köy	15	71
Kanlıca	1	2
YukarıTuzlukçu	14	67
Kuzucu	1	5
Karazi	22	97
Tuzlukçu	4	17
DoğanlıKöy	2	5
Karaağa	19	82
Doğanhisar	18	93
Yenice	8	34
Subatan	9	41
Kazak	9	44
Kara Köy	2	5
Aparazi	6	27
Karık Köy	2	13
Sargun	11	34
Eğrigöz	20	81
Bermende	14	67
Turgut	3	8
Reis	19	99
Yeni Köy	4	13
Kaya Ağaç	4	14
Engili	7	36
Karabulut	17	79
Nadir	10	48
Yılanyusuf	8	38
Akşehir	15	61
Azam	2	12
Yazgan	10	45
Erdoğan	6	26
Gedil	5	18
Kara Höyük	4	16

Milyon	6	21
Atnız	4	17
Genel Toplam	402	1787

Akşehir’e göç eden muhacirlerden 24 kişi yaşlılık, yolda tutuldukları hastalık ve küçük bebeklerin dirençsiz olmasından dolayı vefat etmiştir. Eldeki kayıt defterinden anlaşıldığına göre, Akşehir’in köylerine yerleştirilen bir aile Akşehir merkezden ev satın almıştır. Altı aile serbest bir şekilde istediği yere yerleşirken bir ailenin de bulundukları köyden bilinmeyen bir yere firar ederek gittiği görülmektedir. Akşehir’in belirli köylerine iskân edilen muhacirlerden 24 aile yerleştirildikleri yerlerden çeşitli sebeplerle farklı yerlere iskân ettiler. Bunun dışında 16 aile Çumra merkeze nakil edilirken bir aile de 1941 yılında Bolu’nun Taşköprü köyüne sebebi belirtilmeden nakil edilmeyi tercih etmiştir.³⁶³

Sonuç olarak bakıldığında muhacirlerin hayatlarını devam ettirebilecekleri bölgeye yerleştirilip yurt kurmaları, topluma kazandırılmaları için devlet tarafından büyük uğraşlar verilmiştir. Bölgenin coğrafi büyüklüğüne, tarıma elverişli oluşuna ve muhacirlerin yaşayacağı, geçimlerini sağlayabileceği ev ve dükkânı devlet tarafından temin edilmesi amaçlanmıştır. Kimi aileler bulunduğu yerde yaşamaya devam ederken kimi ailelerde akrabalarının olduğu civar köylere ya da ilçelere nakil edilmişlerdir.³⁶⁴

3. Gelenlerin Aile ve Sosyo-Ekonomik Yapıları

Balkanlar ve Anadolu’da yıllarca süren savaşların ve iç isyanların sebebiyle kadınlara oranla erkek nüfusunda azalmalar yaşanmıştır. Savaşlar bittikten sonra kaybedilen Balkan topraklarından Türk ve Müslüman halkın Anadolu’ya göç etmeye başlamasıyla Anadolu’daki nüfus şenlendirilmesi başladı. Konya’nın ilçesi olan Çumra ve Akşehir’e Romanya ve Bulgaristan’dan göç etmek durumunda bırakılan halkın çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Lozan Antlaşması’nın ardından 1923 yılından itibaren göçler kademeli olarak devlet kontrolünde devam etmiştir.³⁶⁵

Göç eden muhacirlerin aile ve nüfus yapıldığına bakıldığında anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısının hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bununla birlikte böyle ailelerin yanına babaanne, büyükbaba, hala, amca, kız kardeş gibi diğer aile bireylerinin de katılımıyla geniş aile şeklinde gelenler de bulunmaktadır. Gelen muhacirler arasında 11 kişilik bir nüfus en kalabalık aileyi oluşturmaktadır. Aile reisi ve karısı haricinde

³⁶³ BCA. 5 numaralı defter.

³⁶⁴ BCA. 5 numaralı defter.

³⁶⁵ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

6 oğlu ve 1 kızı ile oğlunun eşi ve torunu da bulunmaktadır. Muhacirler gelirken ortalama olarak aile reisi, anne ve birkaç çocuktan ibarettir.

1936 ile 1940 yılları arasındaki dönemde ise, bu ilçelere yerleştirilen muhacirlerden % 53,16'sını erkekler oluştururken, % 46,84'ünü kadınlar temsil etmektedir. İlçelere yapılan göçlerle birlikte bölgedeki nüfusun demografik yapısına büyük etkileri olmuştur. (Şekil 2).³⁶⁶

Şekil 2-Çumra ve Akşehir ilçelerine iskân edilen Balkan muhacirlerinin kadın-erkek nüfus dağılımları

Geneline bakıldığında, Çumra ile Akşehir ilçe merkezleri ve köylerinde 1936-1940 yılları arasında toplam 773 hanede 3235 nüfus olan Balkan muhacirlerinin göç ettiği anlaşılmaktadır. Arşiv kaynakları incelendiğinde bu muhacirlerden başka herhangi bir kayıta rastlanmamıştır. Ayrıca bu göçlere yerleştirilen halkın artmasıyla iş gücü ihtiyacı da karşılanmaya başlanmıştır.³⁶⁷

Çumra ve Akşehir ilçelerine yerleşen ailelerin büyük bir çoğunluğunu Romanya'dan gelen 468 Türk ve Müslüman aileler oluşturmaktadır. Ardından Bulgaristan'dan göç eden 320 aile bu ilçelere yerleştirilmiştir. Defter kayıtlarında Balkanlardan farklı olarak bir aile Suriye'den bir aile de Sovyet Rusya'dan gelmiştir (Tablo 3).³⁶⁸

Tablo 3-Balkan Muhacirlerinin geldikleri ülkeleri ve toplam aile sayısı

Eski Tabiiyeti	Romanya	Bulgaristan	Suriye	Rusya
Gelen Aile Sayısı	468	320	1	1

³⁶⁶ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

³⁶⁷ BCA. 5 numaralı defter.

³⁶⁸ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

Türkiye ile Balkan devletleri arasında yapılan antlaşmalarda muhacirlerin nasıl ve ne şekilde geleceği önceden belirlenmiştir. Ülkeye giriş yapan muhacirler bir süre misafir olarak bekletilip gidecekleri yerleri ve verilecek yardımlar belirlendikten sonra yeni topraklarına sevk edilmişlerdir. Göçmenlerin gidecekleri yerlere taşınmalarında coğrafi açıdan geldikleri devlet önemli olmuştur. Bulgaristan ve Romanya'dan gelen muhacirlerin bir bölümü kendi imkânlarıyla Varna ve Köstence limanlarından İstanbul'a buradan da demiryolu vasıtasıyla Konya bölgesine yerleştirilmişlerdir. Bir bölümü ise, kara yolunu kullanarak öküz arabalarıyla Edirne'den giriş yapıp buradan İstanbul'a geldikten sonra Konya'ya geçmişlerdir.³⁶⁹

Göç sırasında muhacirler yanlarında taşıyamadıkları eşyalarını satarken, taşıyabildikleri kadarını özellikle tarımda kullanılan hayvan ve eşyalarını yanlarında getirmişlerdir. Kayıtlara geçenler arasında en fazla getirilen 300 araba, daha sonra da 251 at ve 127 öküzdür. Onu sırasıyla 94 koyun, 89 inek, 82 pulluk, 26 eşek ve 7 tay takip etmektedir (Tablo 4).³⁷⁰

Tablo 4-İşkân edilen Balkan muhacirlerinin beraberinde getirdikleri hayvanat ve malzemelerin sayısı

Beraberinde Getirdikleri Hayvanat ve Malzeme	Sayısı
At	251
Tay	7
Öküz	127
Inek	89
Koyun	94
Eşek	26
Araba	300
Pulluk	82
Manda	183

İlçe merkezleri ve köylerine göç eden ailelerin çalıştığı mesleklere bakacak olursak aile reislerinin büyük bir kesimi çiftçilerden oluşmaktadır. Bunlar Balkanlarda yaşadıkları

³⁶⁹Kurtulgan, *age*, s. 58.

³⁷⁰ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

yerlerde çalıştıkları işlerine uygun olarak yerleştirildikleri için ilçe halkının çoğunluğu çiftçilik yapmaktadır. İskân edilen muhacir ailelerden 804'ü çiftçi, 3'ü sıhhiye, 2'si berberlik işiyle uğraşmaktadır. Diğer marangoz, tornacı, börekçi ve şekerçi gibi işleri yapan birer kişi bulunmaktadır. İlaveten bir muhacirde kayıtlara talebe olarak geçmiştir. Aşağıdaki tablodan anlaşıldığı üzere gelen muhacirlerin ortalama işlerde çalıştıkları çiftçilik dışındaki nüfusun da esnaf kesimin oluşturduğu görülmektedir (Tablo 5).³⁷¹

Tablo 5-Çumra ve Akşehir'e bağlı merkez ve köylerinde iskân edilen Balkan muhacirlerinin meslekleri

Meslek	Çiftçi	Berber	Marangoz	Talebe	Tornacı	Sıhhiye	Börekçi	Şekerçi
Sayısı	804	2	1	1	1	3	1	1

Genel olarak iskân edilen muhacirlerde göç edenlerin çoğunluğu erkek nüfusa aittir. Çalıştıkları mesleklere göre büyük bir çoğunluğu çiftçilik yapan halk, verimli toprakları ve geniş arazileri sebebiyle Çumra ve Akşehir'e yerleştirilmişlerdir. Bunun yanında halkın homojen dağılmasını ve ihtiyaca göre mesleklerin de oluşmasını sağlamak maksadıyla berber, sıhhiye, marangoz gibi kişilerde bu bölgelere göç ettirilmişlerdir.³⁷²

4. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Göçmenlere Yardımları

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, tarihin pek çok döneminde göçün uğrak noktası olduğu için göçmenler gelmeden sorunları çözmek maksadıyla bu yolda örgütlenmeler ve çalışmalar başlamıştır. 1923 senesinin sonlarına doğru mübadeleyle gelen göçmenler için taşınmaları, kalacak yerlerinin belirlenmesi, barınma ve düzenli iş gibi yardımların sisteme girmesi maksadıyla 13 Ekim 1923 tarihinde “Mübadele İmar ve İskân Vekâleti” kurulmuştur. Vekâletin başına ise Mustafa Necati seçimle belirlenerek getirilmiştir. Kurulan vekâlete yardımlar için harcanması amacıyla 6 milyon 95 bin 83 lira maddi destekte bulunulmuştur.³⁷³

Vekâletin işleyişini, görev ve yetkilerini belirlemek için de 8 Kasım'da 363 nolu” Mübadele İmar İskân Kanunu” çıkartılmıştır. Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmadan evvel Muavenet-i İçtimaiye Vekâletine tabi olan müdürlükler göçmenlere yardım desteğini sürdürüyordu. İcra Vekilleri Heyeti tarafından mübadeleyle gelen göçmenler için mıntıkalar belirlenmiş yedi bölgeye göçmenlerin sevkine karar verilmiştir. Daha sonra bu sayı yetersiz

³⁷¹ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

³⁷² BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

³⁷³ Kemal Arı, “1923 Türk-Rum Mübadele Anlaşması Sonrasında İzmir’de “Emval-i Metrûke” ve “Mübadiil Göçmenler” “, AAM Dergisi, Temmuz 1990, s. 630.

bulunup sekize çıkartılmıştır. Fakat göçmen sayısı umulandan fazla olunca Mübadele İmar ve İskân Vekâlet'inin kurulmasıyla göçmenlerin gönderileceği bölge sayısı ona çıkarılmıştır.³⁷⁴

Balkan Savaşı'nın ardından gelen muhacirlerin daha düzenli yerleştirilmesi ve denetlenmesi için kurumsal bir yöntem tercih edildi. Bu amaçla 1914 yılında “*Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumisi*” kuruldu. O dönemlerde tam bir iskân planı kurulup gelen muhacirlerin düzenli bir yeri sağlanamadığı için muhacirler, kurulan müdüriyet aracılığıyla cami ve medreselere yerleştirilmişlerdir. Fakat muhacirlerin sadece yerleşecekleri bir yere ve barınmaya ihtiyaçları yoktu. Ayrıca geçimlerini sağlayabilecekleri kalıcı bir iskân politikasına da gereksinim duyuluyordu. Bu ihtiyaçları karşılayabilmek maksadıyla Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletine bağlanarak yardımların alanı genişletilmiştir.³⁷⁵

Muhacirler için önemli olan hayati ihtiyaçları devletin bütçesinden temin edilirken, daha geri planda olan kısa vadeli ihtiyaçları ise daha çok bağışçıların yardımlarıyla ayakta duran Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanıyordu. Bu cemiyet muhacirlere gerek göç esnasında gerekse göç bittikten sonraki iâşe, sağlık ve giyim gibi insani yardım malzemelerinin karşılanmasında büyük görevler üstlenmekteydi. İstanbul'un 15 farklı bölgesinde toplam 89 cami, mescid ile 12 okul, medrese ve dergâha yerleştirilen muhacirlerin en temel ihtiyaçları olan yiyecek ve giyecekleri Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından sağlanıyordu. Bu cemiyet İstanbul dışında Konya, Tekirdağ, Edirne, İzmir ve Ankara gibi Anadolu'nun başka büyük vilayetlerinde bu ve buna benzer yardım faaliyetlerinde bulunmaktaydı.³⁷⁶

Türkiye Cumhuriyeti, anlaşmaların ardından yaşanan mübadele meselesine devlet olarak ilk etapta yetersiz kalmıştır. Bu kadar kısa sürede göç eden muhacirlerin gelecekleri yerlerde ne tür işlerle uğraştıkları, hangi tür iklimde yaşadıkları, gelenek ve göreneklerinin belirlenmesi bayağı zor olmuştur. Aynı zamanda mübadele ile Türkiye'den giden gayrimüslimlerin bıraktığı yerlerdeki iklim şartları, toprağın yapısı ve ne tür tarımla ilgilendikleri meselesinin kesin olarak belirlenmesi de uzun bir zamanı gerektirecektir. Bu nedenle göç eden muhacirlerin zor durumda kalmamaları için yaşanan sorunlar kısa sürede çözülmeye çalışılmıştır.³⁷⁷

³⁷⁴ Arı, “1923 Türk-Rum Mübadele Anlaşması Sonrasında İzmir’de “Emval-i Metrûke” ve “Mübadil Göçmenler””, s. 631.

³⁷⁵ Baytal, agm, s. 21.

³⁷⁶ Baytal, agm, s. 21.

³⁷⁷ Ağanoğlu, age, s. 287.

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Mübadele Vekâleti ile birlikte ortak bir karara varıp bu durumun sonucunda Rumların giderken bıraktığı evlerin bakımı, mübadeleyle gelen muhacirler için misafirhanelerin hazırlanması, onlar gelmeden yapılan ön hazırlıklar tamamlanmıştır. Ayrıca Hilal-i Ahmer Cemiyeti farklı noktalarda da hastane, poliklinik, aşhaneler açmış, ilaveten vasıta aracı olarak kamyon ve araba vermiştir. Halkın temel ihtiyaç malzemelerini karşılamak için de battaniye, çadır, gömlek, palto, ayakkabı gibi ürünler dağıtılmıştır. Mübadele Vekâleti aynı zamanda elinde bulunan bütün gıda ürünlerini Hilal-i Ahmer'e vererek aşhaneye destekte bulunmuşlardır.³⁷⁸

Muhacirin Komisyonu aracılığıyla göç eden muhacirlerin temel ihtiyaç malzemelerinin karşılanması için sistemli ve koordineli olarak Anadolu'nun büyük vilayetlerinde geçici iskân yerleri kurulmuştur. Geçici iskân yerlerinde yaşayan muhacir halktan maddi durumu yetersiz olanlara kişi başı 40 para yiyecek bedeli olarak yevmiye verilmektedir. Yaz aylarında gıda yardımı yapılırken kış aylarında ise muhtaç ailelere kömür dağıtılmaktaydı. Ayrıca kiralarını ödeyemeyen ailelerin büyüklüğüne göre 30 ile 40 kuruş arasında değişen miktarlarda yardımda bulunmaktadır.³⁷⁹

Muhacirlerin yüzyıllarca yaşadıkları yerden ana vatana göçüne kadar geçen süreçte üretim yapan konuma gelinceye kadar hayatlarını devam ettirebilmeleri için devlet yardımlarına ihtiyaçları vardır. Bu süre boyunca yapılan yardımların yanında muhacirlerin üretici haline gelmelerini hızlandırmak için araç-gereç ve kredi yardımının yapılması gerekmektedir. Fakat Türkiye Cumhuriyeti, yeni kurulan ve borçları olan bir devlet olduğu için maddi yardımları sadece devlet yapmamış ayrıca halkta çeşitli desteklerde bulunmuştur. Yardım parasının bir kısmı halkın desteğiyle karşılanırken; diğer kısmı ise kamudaki zam gelirlerinden, vakıf ve kamu harcamalarından karşılanmaktaydı. Gelirlerin yetersiz kaldığı durumlarda ise devlet bütçesinden para aktararak yardımların devam ettirilmesine özen gösterilmiştir.³⁸⁰

Türkiye Cumhuriyeti evini, topraklarını ve mallarını bırakmak zorunda kalıp gelen göçmenlere iki yıl boyunca mali vergilerden, altı yıl da askere gitme zorunluluğundan muaf tutmuştur. Ayrıca bir süre sonra yürürlüğe giren Muhacirine Arazi ve Emlak Tevziine Dair Talimatname ile muhacirlere toprak, ev ve dükkânın nasıl dağıtılması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle gayrimüslimlerden kalan bağ, zeytinlik, limonluk ve portakallık gibi bahçeler devlet

³⁷⁸Ağanoğlu, *age*, s. 289, 290.

³⁷⁹Baytal, *agm*, s. 22.

³⁸⁰Baytal, *agm*, s. 22.

tarafından göçmenlere dağıtılacak bu topraklarda nasıl ve ne şekilde tarım yapılacağını bu talimatnamenin şartları belirlemiştir. Anlaşma neticesinde gayrimüslimlerin Anadolu'yu terk etmesiyle ekonomik alanlarda ortaya çıkan boşluklar bu şekilde kapatılmaya çalışılmıştır.³⁸¹

Konuya genel olarak bakıldığında, anlaşmanın yapıldığı 1923 yılından 1960'lı yıllara kadar Anadolu'ya göç eden muhacirlere devlet desteğiyle gerek barınma ve gerekse iş olanakları sağlanmıştır. Bu dönemlerde Türkiye'ye gelen halkın büyük bir kısmı yaşadıkları yerlerde çiftçi oldukları için yerleşime uyum sağlamaları bakımından, iklimin ve geldikleri yerin önemi artmıştır. Çünkü halkın işi ve alıştığı iklim koşulları ne ise ona uygun bölgelere yerleştirilmeleri ilk koşul olmuştur. İlaveten göçmenlerin çoğunluğu şehir, kasaba ve köy gibi farklı yerlere yerleştirilerek onların sosyal ve kültürel bakımdan bölgenin halkına ve çevreye uyum sağlamasının daha kolay olacağı düşünülmüştür.³⁸²

Türkiye Cumhuriyeti, Konya bölgesi ve ilçelerine göçlerle gelen muhacir halka düzenli yardımlarda bulunmuştur. Bu kapsamda Çumra ve Akşehir'e yerleştirilen ve büyük bir çoğunluğu çiftçi olan Balkan muhacirlerine devlet tarafından geldikleri ilk yıl tarlayı işlemeleri için pulluk yardımıyla beraber hayvanlarda verilmiştir. İlçelerde ve köylerde yaşamaya başlayan muhacirler göç sırasında yanlarında en az pulluğu getirebilmişlerdir. Bu sebeple tarımı daha iyi yapabilmeleri için devlet desteği en fazla pulluk olarak verilmiştir. 594 tane verilen pulluğun koşumunu yapabilmek içinde 591 öküz, 6 inek ve 10 at yapılan hayvan yardımı arasındadır (Tablo 6).³⁸³

Tablo 6-İşkân edilen Balkan muhaciri ailelere devlet tarafından yapılan yardımların türü ve sayısı

Devlet Tarafından Yapılan Yardımlar	At	İnek	Öküz	Pulluk
Sayısı	10	6	591	594

Sonuç olarak göç eden her aileye beraberinde getirdikleri hayvanların yanında, ailenin nüfus ve gelir durumuna da bakılarak hayvan yardımı yapılmıştır. Örneğin yanında hiçbir şey

³⁸¹Ağanoğlu, *age*, s. 339, 340.

³⁸²Emek İnan, *agm*, s. 20.

³⁸³BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

getirmeyen beş kişilik bir aileye devlet bir öküz ve bir pulluk vermiştir. Buradaki amaç halkın bir an evvel üretici konuma geçmesini sağlamaktır.³⁸⁴

Çumra'ya gelen 305 aileye yeni tipte ev temin edilmesi yapılan yardımların en önemlisidir. Ayrıca Romanya'dan iskân olunan 9 aileden 8'ine çiftçilik yapmalarına rağmen dükkân verilmiştir. Sadece Bulgaristan'dan Çumra merkeze yerleştirilen bekâr ve 23 yaşındaki börekçi Halim oğlu Hüsnü'ye evinin yanında dükkân vermişlerdir.³⁸⁵

Bulgaristan'dan Çumra merkeze göç eden ve eşi muhtemelen vefat etmiş bir baba ile 19, 17 yaşlarındaki iki kız ve 13 yaşındaki oğlunayeni tipte ev verilmiştir. Daha sonra 78 orta dekardan, 37 fena dekardan toprakla iki öküz tarım yapabilmeleri için dağıtılmıştır. Dört kişilik bu aileye gıda yardımı olarak 600 kilo yemelik buğdayın yanında 75 lira nakdi para yardımı, 72 iâşe, 63 giyim ve 5 mahsulat desteğinde bulunulmuştur. Annesi olmayan çocuklara fazladan yapılan giyim ve mahsulat yardımlarıyla her türlü destek sağlanmıştır.³⁸⁶

Akşehir ilçesi, Konya ovasında bulunduğu için geniş ve verimli topraklara sahip bölgedir. Bu nedenle ailelere verilmesi amaçlanan topraklar istenilen oranda verilmiştir. 10 aileye Pazarkaya köyünde arsa gösterilmiş ailelerin oradan toprak sahibi olması sağlanmıştır. Çumra'nın aksine Akşehir bölgesinde yaşayan muhacirlerin hepsi çiftçi oldukları için buraya dükkân verilmemiştir. Akşehir'de toplam yedi aileye nakdi yardım yapılmıştır. Ortalama bir aileye verilen para yardımı ise, en yüksek 630 liradır. 9 aile toprağı ekme biçme işini kendi yapmıştır.³⁸⁷

İlçeye muhacir olarak gelenler arasında en fazla mal ve mülk yardımı yapılan aile ayrıca nüfusu en kalabalık aile olan Romanya muhaciri Rafi oğlu Hasan Efendi'ye verilmiştir. Aileye yeni tipte ev temin edildikten sonra aileye yiyecek yardımı olarak geldikleri ilk yıl 230 kilo, ikinci yıl 730 kilo yemelik buğday dağıtılmıştır. Çiftçilik yapan aileye 300 dönüm toprak verildikten sonra ekmesi için 600 kilo buğday, bir öküz ve bir pulluk desteğinde bulunulmuştur.³⁸⁸

Defter kayıtlarına göre; Akşehir'e yerleşen dört çocuklu çiftçi bir aile yanlarında bir öküz ve bir pulluk getirmiştir. Ayrıca orta dekardan ekmeleri için tarla verilmiştir. Fakat muhacirlerin ekecek tohumu olmadığı için ilk yıl 450 kilo buğday hibe edilmiştir. Bunun dışında gıda ihtiyacını karşılamak için geldikleri yıl 540 kilo yemelik buğday, bir sonraki yıl

³⁸⁴ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

³⁸⁵ BCA. 3 numaralı defter.

³⁸⁶ BCA. 3 numaralı defter.

³⁸⁷ BCA. 5 numaralı defter.

³⁸⁸ BCA. 5 numaralı defter.

yine aynı kiloda yardım yapılmıştır. Böylelikle ilk iki yıl verilen buğday yardımıyla halkın en temel gıda sorununa çözüm bulunmaktaydı. İlk başta misafir olarak başka bir yerde konaklayan ailelere yeni tipte evleri yapılıncaya oraya yerleştirilmişlerdir. 1936'nın ortalarında gelen aileye bir sene sonra 20. 09. 1937 tarihinde toprağın tapu senedi verilmiş yine aynı yıl bir pulluk yardımı da yapılmıştır.³⁸⁹

Sonuç olarak Romanya ve Bulgaristan'dan İstanbul, Edirne, Tuzla gibi yerlerden Türkiye'ye giriş yapmaktadırlar. Burada bir gece misafir kalan halka gidecekleri yerler ve yapılacak yardımlar belirlendikten sonra giriş yaptıkları yerlere göre bir kısmı kendi çabalarıyla bir kısmı da devlet desteğiyle Çumra ve Akşehir ilçelerine gelmişlerdir. 1923'ten beri gelen muhacirlere destekte bulunan devlet, 1936'dan itibaren gelen göçmenlere de sistemli olarak yardımlarına devam etmiştir.³⁹⁰

Bu kapsamda evi olmayan halk bir süre misafirhanede kalmış daha sonra yeni tipte yaptırılan evlerine yerleştirilmişlerdir. Muhacir halka gıda sıkıntısı olacağı ve üretim yapamadıkları için ilk iki yıl yemelik buğday dağıtılmıştır. Esnafılık ve zanaatkarlık yapan on aileye dükkân verilirken yanında orta dekadardan çiftçiye oranla daha az ölçülerde topraklarda verilmiştir. Toprağın dönümü ailelerin maddi durumlarına, nüfusuna ve çalıştıkları işlere göre değişiklik göstermektedir.³⁹¹

Tarım arazileri arasında en az 15 dönüm ile en fazla 300 dönüm arasında farklılıklar olmaktadır. Bir yıl sonra verilen toprağın tapu senedi muhacirlere dağıtılmıştır. Halkın yanında getirdikleri hayvanların ve pulluğun yanında devlet toprağın işlenmesi için öküz, pulluk yardımları da yapmıştır. Yine yapılan yardımlar arasında diğerlerine daha az oranla at ve inek desteği de sağlanmıştır.³⁹²

Haziran ayında gelen göçmenlere kış ayları geldiğinde odun parası, iâşe, giyim gibi temel ihtiyaçların sağlanması için belirli miktarlarda para yardımı yapılmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse, uzun yıllar süren savaşımlardan sonra devlet ne kadar maddi anlamda borçlu ve sıkıntıda olsa da Balkanlardan gelen Türk halkını yersiz yurtsuz bırakmamak için bütün imkânlarını gerek kurulan yardım cemiyetleriyle gerekse yerli halkın desteğiyle sağlamıştır. Mübadele Antlaşması'yla giden Rumların yerine Türk muhacirlerin gelmesi bölgenin demografik yapısında büyük gelişmelere sebebiyet vermiş ve iş gücü olanakları

³⁸⁹ BCA. 3 numaralı defter.

³⁹⁰ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

³⁹¹ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

³⁹² BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

artmıştır. Anadolu’da yaşayan farklı etnik unsurların göç edip Türklerin gelişi ayrıca devletin milli bir bakış açısı izlemesini hızlandırmıştır.³⁹³

SONUÇ

Balkanlar, en eski devirlerden bu yana birçok savaflara tanık olmuş Avrupa ve Asya arasındaki köprü konumundan dolayı stratejik önememe sahip zengin bir coğrafyadır. Bu önemini kazanmasında sadece konumu etkili değildir ayrıca bölgede birçok farklı etnik gruba ait toplumların da yaşaması bunda etkili olmuştur. Fakat üç kıtaya hükmeden Osmanlı Devleti geriledikçe Balkanlardaki huzurun yerini 18. yüzyıldan itibaren mücadele kavga ortamına bırakmıştır.

Fazla zaman geçmeden yaşanan Balkan savafları ile Birinci Dünya Savaşı’nın sonrasında Türkiye Cumhuriyeti de dahil yeni ulus devletler ortaya çıkmıştır. Değişen yeni dünya düzeniyle birlikte Balkanlardaki dini ve etnik yapının farklı olması birtakım problemleri beraberinde getirmiştir. Bir zamanlar fethedilen topraklara yerleştirilen Türk ve Müslüman halkın akın Anadolu’ya göç ederek yurt belirledikleri yerleri bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu göç olayı devletin her toprak kaybında devam ederek birkaç asır sürmüştür.

Fakat bu Türkiye’ye düzensiz göçler hem Balkan devletleri açısından hem de Türkiye açısından büyük sorunlar doğurmaya başlamıştı. Yapılan göçlerin düzenli ve sistemli hale gelmesini sağlamak maksadıyla Balkan savaflarının ardından Lozan Antlaşması imzalanmıştır. 1923 yılında antlaşma imzalandıktan sonra Balkanlarda büyük acılar çeken, dışlanan, etnik ve dini baskılara maruz kaldığı için artık dayanamayan halk hızla göç etmeye başlamıştır. Antlaşmadan sonra Balkan devletlerinden düzenli olarak her yıl yüz binlerce muhacir Anadolu’nun çeşitli vilayetlerine yerleştirilmişlerdir. Gelen muhacirler için yardım kuruluşları seferber olmuş her türlü ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır.

Millî Mücadele döneminde başarılı olan Türkiye Cumhuriyeti, 1930’lu yıllara gelindiğinde Balkanlarda barış ve huzurun sağlanmasına büyük önem vermiştir. Çünkü yıllar süren savaflardan sonra maddi ve manevi büyük kayıplara uğrayan Balkan devletleri, Türkiye ile Balkanlarda birliği kurmak için mücadele eden devletlerin başını çekmektedir. 1934’tesınırların korunması amacıyla Türkiye’nin öncülüğünde, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Paktı kurulmuştur. Fakat bu pakt çeşitli sebeplerden dolayı ancak

³⁹³ BCA. 3 ve 5 numaralı defterler.

yedi yıl sürmüş İkinci Dünya Savaşı başlamadan dağılmıştır. Bu süre zarfında Balkan devletlerinden Anadolu'ya göçler devam etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllardan itibaren başlayan ve uzun bir zamana yayılan Balkan göçleri, devleti her açıdan zor duruma sokmaya başlamıştır. Fakat iskân politikası çerçevesinde geniş tarım arazilerinden biri olan Konya bölgesi muhacirlerin yerleştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Konya ve ilçelerine göç eden muhacirler 1923'ten 1928 yılına kadar yoğun olarak gelirken 1928 yılının ardından yerleşmeler yavaşlamaya başlamıştır.

1923 ile 1933 yılları arasında Konya ve ilçelerine 2.819 hanede 10.995 Balkan muhaciri göç etmiştir. Muhacirlerden 4.802'si Konya merkeze iskân edilirken geriye kalan 6.193'ü ilçelere yerleştirilmiştir. Genel olarak, Cumhuriyet öncesinde muhacirlerin % 28'lik kısmı gelirken daha büyük bir paya sahip olan % 72'lik kısmı da Cumhuriyet döneminde gelmiştir. 1933 yılı genelinde Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'dan Anadolu'nun çeşitli vilayetlerine göçler yapılırken Konya vilayetine herhangi bir aile yerleştirilmemiştir.

Araştırmamızın konusunu oluşturan 1936-1940 yılları arasında Konya'nın Çumra ve Akşehir ilçesine Romanya ve Bulgaristan'dan halk iskân edilmiştir. Muhacirler, 1936 yılının ortalarından itibaren Tuzla, Edirne ve İstanbul'dan Anadolu'ya giriş yapmış bu ilçelere ise bir haftada gelmişlerdir. Toplam 468 hane Romanya'dan, 320 hane Bulgaristan'dan birer hane de Suriye ve Sovyet Rusya'dan 3235 muhacir bu ilçelere nakil edilmişlerdir. Gelen muhacirlerin % 53,16'sını erkekler, % 46,84 'nü kadınlar oluşturmaktadır.

Buradan anlaşılacağı üzere erkek nüfusu kadın nüfusuna oranla biraz daha fazladır. Gelen yeni nüfusun bölgedeki halkın iş gücüne katkısı büyük olmuştur. Romanya ve Bulgaristan muhacirlerine verilen evlerin ardından maddi durumları ve yaptıkları işlerine göre toprak verilmiştir. Halkın geneline ilk yıl yemelik buğday ve toprağı ekmek için tohumluk buğday desteğı sağlanmıştır. Toprağı ve insana yardımları arttırmak için pulluk, öküz, inek ve at da verilmiştir. Ayrıca esnafılık yapan aileler için 9 dükkân da yapılan yardımlar arasındadır.

Sonuç olarak, Konya'nın Çumra ve Akşehir ilçelerine yerleştirilen Balkan muhacirleri yine zamanında buradan Balkanlara göç etmiş halkın torunlarıdır. İlk yerleştiklerinde yerli halkla tam uyum sağlayamamaları da zamanla muhacirlerin dürüst ve çalışkan olduğu anlaşıldıkça huzur ortamı sağlanmıştır. Büyük sıkıntılarla Çumra ve Akşehir'e yerleştirilen halk, kendini işine vermiştir. Savaşlarla yıpranan ülke ekonomisine büyük katkıları olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus politikası yalnızca ekonomiyi düzeltmek için yapılmamıştır. Aslında bu olgu; ekonominin yanında, siyasi, sosyal, kültürel ve askeri değerler bakımından Türkiye'nin ulusal devlet olmasının en temel sebebidir.

KAYNAKÇA

1-Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).3 Numaralı Defter.

BCA. 5 Numaralı Defter.

2-Kitap ve Makaleler

ABDULA, İrsel, *Türkiye-Romanya Arasında Göç ve Göçmen Meselesi (1878-1940)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

ADIGÜZEL, Yusuf, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yayın, Ankara 2020.

AĞANOĞLU, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Talihi Göç*, Kum Saati Yayınevi, İstanbul 2001.

AKKAYAN, Taylan, *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979.

AKSOY, Zeynep, "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 20, Kış 2012, ss. 292-303.

ALİM BARAN, Tülay, "Cumhuriyet Sonrası Göç ve İskân", *Geçmişten Günümüze Göç II*, Ed: Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2017.

ALTUĞ, Yılmaz, "Balkanlar'dan Anayurda Yapılan Göçler", *Belleten*, C. LV, S. 212, Nisan 1991, ss. 109-120.

ANZERLİOĞLU, Yonca, "Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri", *Bilig Dergisi*, S. 39, Ankara 2006, ss. 31-51.

ANZERLİOĞLU, Yonca, "Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hristiyan Türkler", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 2, 2004, ss. 73-91.

ARI, Kemal, “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, *AAM Dergisi*, C. VIII, S. 23, Mart 1992, ss. 409-420.

ARI, Kemal, “1923 Türk-Rum Mübadele Anlaşması Sonrasında İzmir’de “Emval-i Metrûke” ve “Mübadil Göçmenler” “, *AAM Dergisi*, Temmuz 1990, s. 627-657.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

ATABAY, Mithat, *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*, Paradigma Basın Yayın, İstanbul 2017.

AYDEMİR, Nurulay Funda, *Balkanlarda İttifak Arayışı ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

BABACAN, Hasan, Temettuat Kayıtlarına Göre Antalya’daki Mora Göçmenleri”, *Geçmişten Günümüze Göçler I*, Ed: Osman Köse, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2017.

BABUŞ, Fikret, *Osmanlı’dan Günümüze Göç ve İskân*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XIII, No. 1-4, İstanbul 1954, ss. 209-237.

BAYTAL, Yaşar, “Balkanlar’dan Anayurda Yapılan Göçler ve Türkiye Açısından Sonuçları (1912-1925)”, *TurkishStudies*, C. 13/1, Ankara 2018, ss. 14-28.

BUĞDAY, Fatma, *Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kimliğinin İnşasına Yönelik İskân Uygulamaları (1923-1938)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2018.

CEYLAN, Yılmaz, “Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi (Muş İli Örneği)”, *Akademik Bakış Dergisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, S. 32, Kırğızistan Eylül-Ekim 2012, ss. 1-18.

ÇAĞLAYAN, Savaş, *Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler (Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin İlanından Günümüze)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2007.

ÇATAKÇI, Ayşegül, *Atatürk Döneminde Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938)*, Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2018.

ÇAVUŞOĞLU, Halim, ““Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”, *Bilig*, S. 41, Ankara 2007, ss. 123-154.

ÇEÇEN, Anıl, *Türkiye ve Balkanlar*, Astana Yayınları, Ankara 2016.

ÇELEBİ, Ercan, *Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti (Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri)*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2019.

DEDEOĞLU, Saniye, “Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır Giyim Sanayisinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 66, S. 1, 2011, ss. 27-48.

DEMİRHAN İNLİCELİLER, Nihan, *1923 Yılından Bugüne Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları ve Sosyal-Ekonomik Etkileri*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

DEMİRTAŞ, Mehmet, “Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 41, Erzurum 2009, ss.

DUMAN, Önder, “Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 43, Bahar 2009, ss. 473-490.

DUMAN, Önder, “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, *Bilig*, S. 45, Bahar 2008, ss. 23-44.

Genelkurmay Başkanlığı, *Tarihte Türk-Rumen İlişkileri*, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

ERDEM, Ufuk, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, TTK, Ankara 2018.

ERDER, Sema, *Refah Toplumunda Getto ve Türkler*, Teknografik Matbaacılık, İstanbul 1986.

EREN, Ahmet Cevat, *Türkiye’de Göç ve Göçmen Meseleleri*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1966.

ERKAN, Süleyman, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkas ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Trabzon 1996.

ERKOÇ, Erkan, *Akşehir Tarihi Kent Merkezinin Korunmasında Yayalaştırmanın Etkinliğinin İrdelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

EKİCİ, TUNCEL, Süleyman, Gökhan, “Göç ve İnsan”, *Birey ve Toplum*, C. 5, S. 9, Bahar 2015, ss. 9-22.

EMEK İNAN, Canan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Ed: Nedim İpek, C. 2, S. 3, Ocak-Haziran 2016, ss. 10-23.

GÖKÇEN, Salim, “Atatürk Döneminde Türkiye-Yugoslavya İlişkileri ve Kral Alexander’ın Türkiye Ziyareti”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 42, Şubat 2016, ss. 667-682.

GUBOĞLU, Mihail, “Atatürk’ün Cumhurbaşkanlığı Döneminden II. Dünya Savaşı’na Kadar Türk-Romen İlişkileri (1923-1944)”, *Belleten*, Ankara 2003, ss. 1045-1072.

GÜNEŞ, ALP, Şükran, Ali Hikmet, *Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, Dışişleri Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi, Ankara 1974.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, “Yunanistan”, *TDVİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 586-595.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK, Ankara 2014.

HOCAOĞLU, Beyhan, *Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Özellikler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2011.

IŞIK, Salih, *Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2011.

İÇDUYGU, ERDER, GENÇKAYA, Ahmet, Sema, Ömer Faruk, *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi, İstanbul 2014.

İÇDUYGU, SİRKEÇİ, Ahmet, İbrahim, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, *75 Yılda Köylerden Kentlere*, Der: Oya Baydar, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, ss.

İPEK, Nedim, “Birinci Dünya Savaşı Esnasında Karadeniz ve Doğu Anadolu’da Cereyan Eden Göçler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 12/1, 1999, ss. 161-235.

İPEK, Nedim, “Kaynakların Dilinde Göç Kavramı”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Yıl 9, S. 17, Güz 2017, ss.

İPEK, ŞİMŞİRGİL, GÜLSOY, TAŞTEMİR, Nedim, Ahmet, Ersin, Mehmet, *Osmanlı’da İskân ve Göç*, Ed: Nedim İpek, Mehmet Taştemir, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir 2013.

KALELİOĞLU, Oğuz, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Megali-İdea*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.

KARAKUŞ, Ufuk, *Batı Anadolu’da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler (1919-1923)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir 2018.

KARPAT, Kemal H., “Balkanlar”, *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 25-32.

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Çev: Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul 2019.

KARPAT, Kemal H., *Türkiye ve Orta Asya*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

KESKİOĞLU, Osman, *Bulgaristan’da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

KOCACIK, Faruk, “Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler (1878-1890)”, *Osmanlı Araştırmaları I*, TDVİA, İstanbul 1980, ss. 137-190.

KOÇAK, TERZİ, Yüksel, Elvan, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *KAÜ-İİBF Dergisi*, C. 3, S. 3, 2012, ss. 163-184.

KOLUKIRIK, Suat, “Bulgaristan’dan Göç Eden Türk Göçmenlerin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği”, *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 30, Mayıs 2006, ss.

KÖPRÜLÜ, Fuat, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 1991.

KÖSE DOĞAN, Rabia, “Göç Sorunsalı: Barınma”, *Göç ve Kültür Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed: Nazan Kahraman, Çiğdem Dürüst, Timur Yılmaz, C. 1, KİBATEK Yayınları, Ankara 2016.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Türk Elçilik Raporlarına Göre Atatürk Dönemi Arnavutluk-Türkiye İlişkilerine Dair Bazı Tespitler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXI/1, 2016, ss. 235-246.

KURTULGAN, Kürşat, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilatine İskânı (1923-1933)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

MCCARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1812-1922)*, Çev: Fatma Sarıkaya, TTK, Ankara 2018.

METİN, Ömer, *Atatürk Dönemi Türkiye-Romanya İlişkileri (1923-1938)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.

MİLLAS, Herkül, Yunan Ulusunun Doğuşu, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

MUTMAN, Mahmut, “Şarkiaçılık/Oryantalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

NABİ, Yaşar, *Balkanlar ve Türklük I*, Cumhuriyet Gazetesi, Ağustos 1999.

ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Kitap, İstanbul 2018.

ÖNDER, Selahattin, *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1990.

ÖNGÜL, Veysel, *Balkan Savaşları Sırasında Rumeli’den Anadolu’ya Göçler (Sandıklı-Reşadiye Örneği)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2016.

ÖZALPER, Mehmet, “Türkiye’nin Bölgesel Barış Girişimleri Ekseninde 17 Ekim 1933 Tarihli Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 12, S. XXXVIII, Şubat 2019, ss. 433-458.

ÖZCAN, Halil, *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011.

ÖZÇELEBİ, O. Suat, *Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1991.

ÖZGİRAY, Ahmet, “Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1920-1938)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S. 1, 1999, ss. 11-24.

Resmî Gazete, *İskân Kanunu*, S. 26301, 26 Eylül 2006.

SAGIR, AKTAŞ, Adem, Zeynep, “Romanya’dan Türkiye’ye Gelen Göçmenlerle Türk Toplumu Arasındaki İlişkinin Çözümlemesi: Türk Yazılı Basınında 1934-1938 Dönemi”, *AAM Dergisi*, S. 99, 2019, ss. 141-213.

SARINAY, Yusuf, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, *AAM Dergisi*, C. 27, S. 80, 2011, ss. 352-388.

SAYDAM, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, TTK, Ankara 1997.

SAYIN, USANMAZ, ASLANGİRİ, Yusuf, Ahmet, Fırat, “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 18, S. 31, Karaman 2016, ss. 1-13.

SHPUZA, Gazmend, “Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 3, S. 11, 1993, ss. 311-322.

SOYSAL, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. 1, TTK, Ankara 1983.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2012.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları (1985-1988)*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2018.

ŞİROKORAD, A. B., *Rusların Gözünden 240 Yıl Kırankırana, Osmanlı-Rus Savaşları Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış*, Çev: Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2009.

Talat Paşa, *Talat Paşa’nın Anıları*, Haz: Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

TEKELİ, İlhan, *Göç ve Ötesi*, Tarih Valfi Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

TOPRAK, Serap, XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.

Türk Dil Kurumu (TDK), Güncel Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 18.04.20, <http://www.tdk.gov.tr>.

TUNCER, Bayram, *Çumra (Konya) İlçesi'nin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011.

TUNCER, TAPUR, Bayram, Tahsin, “Çumra’da Şehirleşme ve Şehirseller Fonksiyonlar”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S. 25, İstanbul 2012, ss. 274-301.

Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü, Ed:RichardPerruchhoud, JillyanneRedpath, Uluslararası Göç Örgütü (IOM).

UZUN, Hakan, “1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, C. 5, S. 2, Kırşehir 2004, ss. 35-50.

ÜNAL, Uğur, *Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2013.

ÜNSAL, Ayşe, “Uluslararası Göç Kavramı ve Uluslararası Göçün Ülke Ekonomileri Üzerinde Muhtemel Etkileri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, S. 19, 2019, ss.

YALÇIN, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.

YAVUZ, Nuri, “Birinci Balkan Harbi ve Selanik’in Kaybı”, *Akademik Bakış*, C. 1, S. 2, Yaz 2008, ss. 139-154.

YILDIRIM, Aziz, *Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

YILDIRIM, Bülent, *Bulgaristan ve Bulgaristan Türkleri (1878-1938)*, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2019.

YILDIRIM, Seyfi, “Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri”, *CTAD*, Yıl 8, S. 16, Güz 2012, s. 75-92.

YILDIZ, İbrahim, *Türkiye’ye Uluslararası Göçler ve Türkiye’nin Göç Politikası*, Bizim Büro Matbaacılık, Ankara 2018.

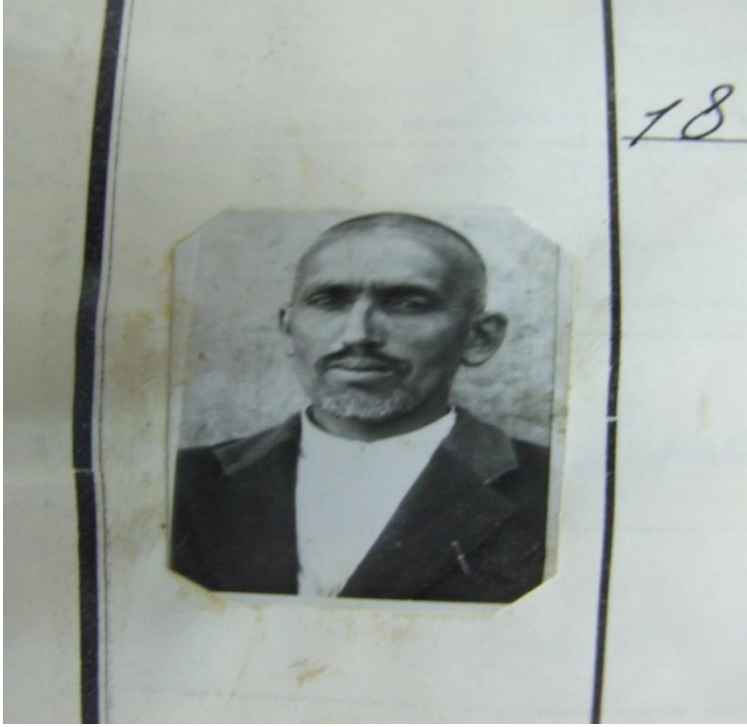
YILMAZ, Abdurrahman, “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, *TurkishStudies*, C. 9/12, Ankara 2014, ss. 1685-1704.

YILMAZ, Hasan, “Türkiye’de Mülteci Hukuku ve Uygulaması: Sorunlar ve Çözüm Önerisi”, *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2006.

YILMAZ, Mehmet, *Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri (1854-1914)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1996.

YÖRÜK, Doğan, “XV-XVI. Asırlarda Akşehir Kent Merkezinin Nüfus Yapısı”, *Bilig*, S. 45, Konya 2008, ss. 165-198.

EKLER

Resim 1- Bulgaristan’dan göç eden aile reisi

Resim 4-Gelen muhacirlere verilen evlerden br örnek evin dış görünümü

Resim 5-Muhacirlerin evlerinin yanında bulunan ekmek fırını

Resim 6-Muhacirin evi ve bahçesinin dış görünümü

Resim 7-Artık kullanılmayan muhacir aile evi

Resim 8-Çumra’da İki katlı bir muhacir ailenin evi

Resim 9-Zamanında ahşaptan yapılmış ve artık kullanılmayan muhacir evi

Resim 10-Artık kullanılmayan eski muhacir evi

Resim 11-Tek katlı yapılmış eski bir muhacir evi örneği

Resim 12-Çumra'nın genel görünümü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Esra YEŞERTMEN			
Doğum Yeri:				
Doğum Tarihi:				
Medeni Durumu:				
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Gazi Osman Paşa İ. Ö.O		Erbaa/Tokat	2008
Lise	Kız Meslek Lisesi	Giyim	Erbaa/Tokat	2012
Lisans	Artvin Çoruh Üniversitesi	Tarih	Artvin	2017
Yüksek Lisans	Artvin Çoruh Üniversitesi	Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı	Artvin	2021
İş Deneyimi:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
e-posta				
Yayınlarıım:				